

ROTTERDAM VAKMANSTAD

publiek onderzoek
2006-2008

AIR foundation, 2008

Inhoud

5	Skillcity 2030	opkomst en ontvangst van Rotterdam Vakmanstad/Skillcity, 2006-2007
15	Vakmanschap is meesterschap (2006, 2008)	Eerste expertmeeting Vakmanstad
39	Jeugd en onderwijs	Tweede expertmeeting Vakmanstad
63	Cultureel Ondernemerschap	Derde expertmeeting Vakmanstad
87	Publiek domein en betrokkenheid	Vierde expertmeeting Vakmanstad
111	Actief burgerschap en interesse	Vijfde expertmeeting Vakmanstad
135	Van veiligheid naar inter-esse	Slotdebat Vakmanstad
159	Emancipatiemachine in versnelling	
173	Literatuur	
174	Personalia	
176	Deelnemers publiek onderzoek Vakmanstad 2007/2008	
178	Colofon	

SKILLCITY 2030

opkomst en ontvangst van Rotterdam Vakmanstad/Skillcity, 2006-2007

In het najaar van 2006 verschijnen overal in het land signalen van een nieuw zingevend verhaal over de stad. Beleidsmakers, corporaties, bestuurders, onderzoekers, opiniemakers, conceptontwikkelaars, gebiedsontwikkelaars en projectontwikkelaars lijken het er allemaal over eens te zijn: de litanie over de stad als broeikas van problemen heeft een te eenzijdig karakter. Het debat wordt gekanteld van probleembestrijding naar kansontwikkeling; problemen blijken potenties en bedreigingen zijn kansen. Versgesmede vitale coalities moeten het allemaal realiseren.

De belangrijkste gedachte is echter fundamenteel: de stad wordt weer begrepen als emancipatiemachine, de ontwikkeling van de stad weer gekoppeld aan de ontwikkeling van de stadsburgers.

Op landelijk niveau is dat zichtbaar in het invloedrijke rapport van de VROM-raad 'Stad en stijging', dat het adagium 'de burger centraal' op ondubbelzinnige wijze nieuw leven inblaast. Het individu en zijn wens om vooruit te komen is opnieuw de centrale drijfveer van het stedelijke vernieuwingsbeleid. Dat betekent fundamenteel iets anders dan de bewonersparticipatie en draagvlakverwerving waarmee tot dan toe de weg voor een sterk fysiek georiënteerde vernieuwingsoperatie geplaveid is.

In Rotterdam is dat geluid versterkt met het in september 2006 ingezette Pact op Zuid, een geïntegreerde impuls voor Rotterdam Zuid waarin gemeente, deelgemeente en corporaties gezamenlijk een stevige investeringsagenda voor het gebied presenteren. Het in mei aangetreden college heeft hiermee de toon gezet voor een nieuwe episode in de voortdurende aandacht en inzet voor het wegwerken van achterstanden en voor het ontwikkelen van een vitale en gezonde

stad. Corporaties sluiten zich aan en geven zo invulling aan hun nieuwe rol als maatschappelijke onderneming. In dat speelveld is het concept Rotterdam Vakmanstad geïntroduceerd, dat bij alle spelers een essentiële snaar blijkt te raken. Het begrip Vakmanstad resoneert met een beweging, een richting, waar alle partijen in Rotterdam bij betrokken zijn, zonder dat die richting scherp gearticuleerd is. Hoewel het concept al in 2004 is ontwikkeld door Oosterling en Kaspori, blijkt het een vehikel te kunnen zijn dat de kern van de Rotterdamse stedelijke vernieuwingsopgave in één term uitdrukt.

Publiek onderzoek

Dat is de context waarin AIR samen met de initiatiefnemers een kritisch programma heeft georganiseerd, in de vorm van een publiek onderzoek naar het concept Rotterdam Vakmanstad.

In een gebundeld traject is gezocht naar verdieping en concretisering van de basale gedachte achter het Vakmanstad-model: hoe ontwikkelen we in Rotterdam een inclusieve benadering van de stedelijke ontwikkeling die recht doet aan het specifieke karakter van de stad? Hoe kan Vakmanstad de stad als emancipatiemachine in een versnelling brengen? Het concept is in het programma ingezet als een kritische factor in het gesprek over de stad, maar is zelf ook als ‘food for thought’ getoetst bij een grote groep stedelijke actoren. Het programma bestond uit een drietal publieksdebatten, bedoeld om Vakmanstad naast stedelijke plannen en initiatieven te leggen. Tussen die publieksdebatten door zijn telkens kleine groepen van professionals in de stedelijke vernieuwing uitgenodigd, om in vijf gethematiseerde expertmeetings hun ervaring en kennis op het concept te ijkten¹. Deze besloten bijeenkomsten kregen een publiek karakter door een website, waarop behalve transcripties en verslagen van de bijeenkomsten ook opiniërende profielen van de deelnemers zijn geplaatst. De teksten vormen het ruwe materiaal dat in deze afsluitende publicatie in geredigeerde vorm bijeengelegd wordt. Terugblikkend wordt duidelijk waar het concept Vakmanstad het stedelijk debat op een ander spoor heeft gezet, maar ook hoe het concept zelf geëvolueerd is. Met deze publicatie wordt de brug geslagen naar een volgende fase. Concrete interventies en trajecten in de wijken moeten het door Vakmanstad geïdentificeerde potentieel naar boven halen en verbinden met de van boven af geformuleerde ambities.

¹
**Expertmeeting 1 –
Jeugd en onderwijs**
Woensdag 28 februari 2007
Alijd van Doorn
(Döll atelier voor bouwkunst)
Marcel Nollen (Albeda College)
Peter de Regt (Woonbron Maasoever)
Joke van der Zwaard
(zelfstandig onderzoeker)
Ton Legerstee
(Gemeente Rotterdam, dienst JOS)

**Expertmeeting 2 –
Cultureel ondernemerschap**
Woensdag 16 mei 2007
Carol Hol (Concire)
John Anthonise
(manager retail Rabobank)
Soeniel Sewnarin
(bestuurslid PROMISE, directeur Etnolife)
Andries Geerse (stedenbouwkundige)
Benji de Levie (directeur Centrum
Ondernemen In Delfshaven)

**Expertmeeting 3 –
Publiek domein en betrokkenheid**
Maandag 18 juni 2007
Aad van Nes
(algemeen directeur Roteb)
Jeanne van Heeswijk
(beeldend kunstenaar en Partner
Vakmanstad TV)
Siebe Thissen (directeur CBK)
Rini Biemans
(AntenneTV Rotterdam, Creatief Beheer)

**Expertmeeting 4 –
Actief burgerschap, interesse**
Maandag 8 september 2007
Rian Peeters (Woonbron)
Fica Djohani (Coloured Consultancy
(COCON) en Jolo (Jongeren Lossen het Op)
Ton Huiskens (Werken aan de Stad)
Abderrahman Hassani Idrissi (initiatief-
nemer Le Médi en fontein Noordplein)

**Expertmeeting 5 –
Veiligheid, van angst naar interesse**
Dinsdag 18 september 2007
Hans Visser (burger in ruste,
voormalig predikant Pauluskerk)
Marianne van den Anker
(gemeenteraadslid Leefbaar Rotterdam)
Anke Vedder (beleidsmedewerker REYC,
Rotterdam European Youth Capitol)
Afwezig door omstandigheden:
Piet Boekhoud
(voorzitter RVB Albeda College)
Aad Meijboom
(korpschef Rotterdam-Rijnmond)
Lida Veringmeijer (coördinator Informatie
Schakelpunt, bureau terreurbestrijding van
de gemeente Rotterdam)

²
**Rotterdam Vakmanstad:
wie bouwt de stad op?**
6 december 2006,
zaal de Unie, 110 bezoekers
Publiek debat met:
Henk Oosterling en Dennis Kaspori
(Vakmanstad),
Jan Rath (hoogleraar stads- en migratie-
sociologie UvA),
Ko Blok (directeur ERA Bouw, bestuurslid
forum voor stedelijke vernieuwing),
Bert van Meggelen (moderator).

Broedplaats of humuslaag

Het eerste publieksdebat² is op 6 december 2006 gepresenteerd in Zaal De Unie onder de titel ‘Rotterdam Vakmanstad- Wie bouwt de stad op?’

Die vraag onthult de centrale agenda van die avond: doet de gemeente met haar beleid voor het aantrekken van een (creatieve)middenklasse recht aan de eigenheid van Rotterdam? Wordt de stad opgebouwd of bouwt de stad haar bewoners op? Elke stad koestert de creatieve klasse van kenniswerkers, door auteurs als Richard Florida en Charles Landry in de schijnwerpers gezet als dé bepalende factor in een mondiale stedelijke concurrentiestrijd. Met zorgvuldig geënceneerde broedplaatsen en economische prikkels wordt de concurrentieslag aangegaan. Rotterdam zet zowel voor het economisch als het ruimtelijk beleid zwaar in op het binnenhalen en vasthouden van deze groep, om zo in een grote manoeuvre de sprong van de arbeidersstad naar de cultuurstad te maken. Vakmanstad bevraagt die sprong vanuit het eigen van de stad en de potentie die daarin besloten ligt: de humuslaag. In het eerste debat stipte Jan Rath (hoogleraar stads- en migratiesociologie UvA) fijntjes aan dat het beleid van uitsluiting en repressie dat Rotterdam onder het leefbaarcollege voerde een fundamenteel ander klimaat veroorzaakte dan het open en tolerante klimaat waarin de creatieve klasse gedijt. Nog voor de vraag of de beleidsinzet voor de creatieve klasse überhaupt zinvol is, ligt volgens Rath de vraag hoe je op een stevige manier de diversiteit in de stad kan inzetten als culturele en economische impuls. Het goed functioneren van een multicultureel middenveld draagt vervolgens alleen maar bij aan een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor een bovenlaag van kenniswerkers.

Globaal-lokaal

De onbalans in de verhalen die Rotterdam in het stedelijk beleid over zichzelf vertelt is in het eerste debat pregnant naar voren gekomen.

Het kaartmateriaal dat de verschillende ontwikkelingen in de stad moet illustreren is veelzeggend. De ambities voor een creatieve stad worden vertaald in kaarten met een uitsnede die onder de kop van Zuid ophoudt, of de Noordoever als ondergrens heeft. Andere kaarten, die de accumulatie van problemen accentueren, kleuren zwaar rood op Rotterdam Zuid. Hebben de twee daaruit voortvloeiende beleidsrichtingen niets met elkaar te maken? Is de kloof tussen de arbeiders- en de cultuurstad werkelijk zo breed als de Nieuwe Maas? In het debat brengen

Martin Aarts (dS+V) en Marc Verheijen (Gemeentewerken) in dat een Stadsvisie noodzakelijkerwijs positief getoonzet moet zijn, willen (buitenlandse) investeerders aangetrokken worden. De visie ‘Rotterdam Gateway to Europe’ (2006) is in die optiek meer een document dat op het overtuigen van buitenstaanders gericht is, dan dat het een visie is die de stad werkelijk dient en de stedelijke problemen het hoofd biedt. Door dit eerste debat wordt duidelijk dat Vakmanstad zich moet richten op beide bewegingen. De betrokkenheid en investeringsbereidheid van buitenstaanders (globale adhesie) vereist een ongedeelde stad die haar eigen bevolkingsgroepen potentieert en mobiliseert (interne cohesie). Beide bewegingen, en beide verhalen, zijn noodzakelijk voor een ontwikkelende en groeiende stad. De vraag of Vakmanstad als concept beide bewegingen kan inspireren blijft in het debat echter onbeantwoord. Overtuigt Skillcity in het krachtenveld waarin Rotterdam zich wil positioneren?

Relaties

Ook bij de presentatie van ‘Stadsvisie Rotterdam, ruimtelijke ontwikkelingsstrategie 2030’³ blijkt het besef dat de kracht van de stad wel eens van binnen zou kunnen komen niet sterk aanwezig.

In dit tweede publieksdebat, met een prominente rol voor Vakmanstad, is de gemeentelijke visie geconfronteerd met de inzichten, ervaringen en visies van een aantal belangrijke stedelijke initiatiefnemers en ondernemers. Daags voor het debat publiceert het NRC Handelsblad op de opiniepagina een ingezonden stuk van Wytze Patijn, geschreven op uitnodiging van AIR. Patijn, dekaan van de TUDelft richt zijn pijlen op het realiteitsgehalte van Stadsvisie: kan de gemeentelijke overheid nog sturen, en stuurt zij op basis van een juiste analyse van de staat van de stad? Zet veel sterker in op de emancipatie en stijging van de allochtone groepen, en zorg dat je die kan vasthouden, is zijn kritiek. Die blinde vlek wordt ook gesignaleerd door Rudy Stroink, die in het debat het nieuwe ondernemerschap vertegenwoordigt dat zich in de wereld van gebiedsontwikkelaars begint af te tekenen. Het DNA van de economische structuur van de stad moet het uitgangspunt zijn voor een stedelijke visie die de kloof tussen kansarm en kansrijk verkleint. Een nauwkeuriger aansluiting bij het economisch potentieel in de wijken zou de kracht van Rotterdam sterker blootleggen en benutten. Een aantal prominente stemmen in het debat onderstreept hiermee de inzet van Vakmanstad: zijn de juiste dragers voor de stedelijke vernieuwing bekend en benoemd? De bij het Stadsvisie-

Stadsvisie in debat

21 maart 2007, Arminius, 500 bezoekers

Publiek debat met:

Astrid Sanson

(directeur stadsontwikkeling, dS+V)

Rudy Stroink (TCN Property Projects)

Henk de Bruijn

(Havenbedrijf Rotterdam)

Janny Rodermond

(Stimuleringsfonds voor Architectuur)

Henk Oosterling (Vakmanstad)

Hamit Karakus (wethouder Wonen

en Ruimtelijke Ordening)

Dominic Schrijer (wethouder Werk,

Sociale Zaken en Grotestedenbeleid)

Felix Rottenberg (moderator)

debat aanwezige culturele/economische/ontwikkelende entrepreneurs betwijfelen de nauwkeurigheid waarmee de Stadsvisie aansluit op de actuele staat van de stad. De wethouders Schrijer en Karakus stellen dat de analyse zoals die in het concept Vakmanstad is verwoord, een goede onderlegger is voor het denken over de stedelijke vernieuwingsopgave. Dat dit geen loze uitspraak is, blijkt op het moment dat het concept in een presentatie voor het Pact op Zuid door wethouder Schrijer en aanwezige corporatiedirecteuren wordt omarmd als de impliciete achtergrond die de samenhang in het uitvoeringsprogramma duidelijk maakt. Dat lijkt een fraai resultaat van onder meer dit debat, maar het concept Vakmanstad is niet even onomwonden opgenomen in de uiteindelijke versie van Stadsvisie. Daarmee lijkt de vraag beantwoord waarmee het eerste debat afsloot: de aansluiting bij de stedelijke vernieuwingsopgave blijkt makkelijker gemaakt dan die bij de visie op de stedelijke ontwikkelingsopgave. Het ene discours (Pact op Zuid) adopteert het concept Vakmanstad volledig, het andere discours (Stadsvisie) is welwillend maar slaagt er niet in de verbinding te leggen en blijft op stiefmoederlijke afstand. Het Stadsvisiedebat heeft ook aangetoond dat deze twee over elkaar heen zullen komen te liggen. Door de keuze voor verdichting binnen het bestaand stedelijk gebied valt de opgave voor stedelijke ontwikkeling samen met de opgave voor stedelijke herstructurering. Daarmee is het van groot belang om vanuit de ruimtelijk-fysieke agenda voor de stad te zoeken naar verbindingen met sociale, economische en culturele opgaven.

Verbreden, verbinden

In het programma zijn die verbindingen vooral gezocht in de expertmeetings en in de ‘spin off’ van projecten vanuit het concept Rotterdam Vakmanstad.

In de expertmeetings evolueert het concept Vakmanstad steeds verder; het is vooral scherpgesteld op meerdere ankerpunten in het model: de Brede School, het cultureel ondernemerschap en de stages als de plek waar skills worden ontwikkeld. De fysieke knooppunten zijn de Brede School/Multifunctionele Accomodaties (MFA), Lokale Cultuur Centra (LCC) en de markten: zij bepalen in de trajecten de stijging en ontwikkeling van de stadsburger. Vakmanstad zet sterk in op die trajecten en hun ontwikkeling, vanuit de fysieke knooppunten in de wijken.

In de expertmeetings is telkens naar de verbinding gezocht met concrete ontwerpgegevens en architectuur. Daarin lag ook voor AIR de rele-

vantie van de samenwerking met Vakmanstad. Die verbinding spreekt niet voor zich. Binnen het architectuurdebat is de stedelijke vernieuwing geen onderscheidende categorie- uiteindelijk wordt de productie louter op z'n vorm beoordeeld, niet vanuit de achterliggende opgaven. Sla de recente jaarboeken architectuur er maar op na. Pas in het jaarboek architectuur 2007/2008 probeert de redactie die brug te slaan. Omgekeerd is de stedelijke vernieuwing zelf ook geen beleidsveld waar de relevantie van architectuur en stedenbouw als culturele opgave vanzelfsprekend aanwezig is. In dit programma Vakmanstad is gezocht naar de verhouding tussen de twee domeinen. Dat resultaat is minder concreet dan het resultaat op het niveau van het Rotterdamse beleidsdiscours.

Parallel aan de expertmeetings ontwikkelt zich een levendige praktijk van advisering en visieontwikkeling (Oosterling in opdracht van Pact op Zuid en conceptontwikkelaar Concire) en het optuigen van concrete pilotprojecten (Kaspori en Van Heeswijk).

In het afsluitend publiek debat⁴ van november 2007 is het concept Vakmanstad beproefd op z'n uitwerkingen. Het doorlopende gesprek tussen de moderator Godfried Engbersen en Oosterling/Kaspori werd onderbroken door drie intermezzi die het concept Vakmanstad onderbouwen en aanscherpen: Wim Pak met de Brede School Bloemhof, Hans Elemans over de kruisbestuiving Katendrecht-Afrikaanderplein-SS Rotterdam, en Lucas Meijs over maatschappelijke stages en het kapitaal van de civil society.

Top-down en bottom-up

Het slotdebat maakt nogmaals de opgave duidelijk: hoe zijn bottom-up en top-down met elkaar te verbinden?

“Het schip heeft de wijk harder nodig dan omgekeerd”, stelt Hans Elemans in het debat waarin hij de plannen voor het SS Rotterdam aan de kade van Katendrecht presenteert. Wordt dit een kans om goed te doen wat bij restaurants als Solo en het Gemaal van het Afrikaanderplein mis ging? In het debat worden deze experimenten, waarin leerwerktrajecten aan de wijk gekoppeld worden, vanuit het publiek bestempeld als: “ufo's die van buiten af in de wijk landen”. In het kader van Vakmanstad zijn Jeanne van Heeswijk en Dennis Kaspori begonnen met de doorontwikkeling van het project Freehouse. Cultureel ondernemerschap, wat zoveel betekent als zelfbewust ondernemerschap, is daarin de essentie. Een kunstenaar wordt gekoppeld aan een groep ondernemers, en zij zoeken in gezamenlijkheid naar culturele interventies om die

4
**Rotterdam Vakmanstad:
emancipatiemachine in de versnelling**
*21 november 2007,
zaal de Unie, 110 aanwezigen*
Publiek debat met:
Henk Oosterling en Dennis Kaspori
(Vakmanstad),
Wim Pak (directeur basisschool
Bloemhof Rotterdam)
Hans Elemans
(directeur Stoomschip Rotterdam)
Lucas Meijs (hoogleraar Volunteering,
Civil Society & Businesses, EUR)
Godfried Engbersen (moderator)
Voor een videomontage van het debat en
een aantal experts: zie www.antennetv.nl

ondernemers, hun omgeving en – als het even kan – ook de stad vooruit te helpen. Bij dit soort experimenten is het uiteindelijk doel nieuwe vormen van financiering, samenwerking en dus ondernemerschap te ontwikkelen. Maar voor een effect voorbij het experiment is het noodzakelijk verbindingen met top-down initiatieven te vinden. Lucas Meijs bepleit iets soortgelijks als het gaat om het mobiliseren van de civil society, de wereld van vrijwilligerswerk en maatschappelijke dienstverlening. Zijn pleidooi is helder: waarom zetten we in op individuen, en niet op leefeenheden? De organisatie van het drukke dagelijks leven vereist slimme combinaties van mutual support en mutual benefit, ‘combineren’ in de termen van Meijs. Als voorbeeld noemt hij het Calvijn College in Rotterdam Zuid, waar Fortis, Rabobank en IBM een convenant hebben gesloten voor maatschappelijke stages van hun personeel.

Van concept naar concreet

In die zin is het hoopgevend dat Vakmanstad zich van beide trajecten bedient: top-down en bottom-up.

Maar het zwaartepunt moet nu verschuiven: van de ontwikkeling van het model naar de uitvoering van concrete interventies. Dan kan ook de directe verbinding met de architectonische opgave gelegd worden – bijvoorbeeld in de nieuw te ontwikkelen Brede School Bloemhof, maar ook op de Afrikaandermarkt of het te vernieuwen Visserijplein. Het model verwoordt een ‘mindset’ die inmiddels bij een groot aantal partijen tussen de oren zit. Het concept brengt beweging en inspiratie, maar het is nu zaak van het concept publiek eigendom te maken. Daardoor wordt het verwijt uit het slotdebat genuanceerd dat het concept door zijn alomvattendheid iets hermetisch heeft. De termijn voor het concept om werkelijk in te dalen in de stedelijke ontwikkeling werd in het debat gesteld op minimaal tien jaar – om mee te beginnen, maar realistischer is om dezelfde horizon als Stadsvisie aan te houden: Skillcity 2030.

Met zijn afsluitende woorden trapt Godfried Engbersen krachtig deze volgende fase van verbreding en concretisering af: “Het belangrijkste punt dat ik zou willen meegeven is om dit begrip, wat een inspirerend en gevleugeld begrip kan worden naast dat van de stadsmarinier, om Vakmanstad in te laten dalen in de bestaande organisaties. Dat het niet alleen de filosoof en de architect zijn die als buitenboordmotor fungeren, maar dat het een brede beweging wordt.” Aan het werk!

VAKMANSCHAP IS MEESTERSCHAP (2006, 2008)¹

¹ In 2006 werd deze tekst op verzoek van Maaskoepel, de koepelorganisatie van de woningcorporaties in Rotterdam geschreven. Deze tekst vormde vervolgens het uitgangspunt voor het met AIR uitgevoerde publieke onderzoek van expertmeetings en publieksdebatten, waarvan deze publicatie de neerslag is. De vier intermezzi in deze tekst zijn toevoegingen die op basis van het publieke onderzoek tot stand zijn gekomen.

Henk Oosterling (filosoof EUR) & Dennis Kaspori (architect The Maze Corporation)

Het huidige huisvestingsbeleid doet denken aan een soort poetsmiddelreclame. 'Quick & Brite', oftewel 'Snel & Schoon' heet het middel dat in staat is om al uw vlekken zonder moeite te verwijderen. Zo lijkt er ook een soort standaardoplossing gevonden te zijn voor alle huisvestingsproblemen in Nederland: bouw huizen voor de midden- en hoge inkomens! Of het nu gaat om de nieuwe locaties aan de rand van de stad of de herstructurering van binnenstedelijke gebieden, bouw voor deze (boven)modale doelgroep en alle problemen zijn in een handomdraai verdwenen, snel en schoon!

Stedelijke vernieuwing

De gedachte achter deze maatregel is tweeledig. Het bouwen in Nederland is na de privatisering van de woningcorporaties volledig aan de markt overgelaten. Aan duurdere woningen is nu eenmaal meer te verdienen. Daarnaast wordt met het bouwen van duurdere woningen een doorstroming in de huizenmarkt beoogd voor mensen die nu nog in te goedkope woningen wonen. Deze dubbele inzet blijkt al een paar jaar niet te werken. Niettemin blijven beleidsmakers in dit inzicht volharden. Een recent voorbeeld is Nieuw-Crooswijk waar nagenoeg een hele wijk op de schop gaat voor duurdere woningen terwijl veel woningen recentelijk nog hoogwaardig gerenoveerd zijn en veel bewoners aangegeven hebben helemaal niet weg te willen. Ook het voorstel van het CDA om die modale gezinnen te subsidiëren die bereid zijn om in de stad te gaan wonen is een christen-democratische variant op het economische thema van de stedelijke vernieuwing.

Is het idee van achterstandswijken echter niet grotendeels een van buitenaf opgelegd probleem? Wordt het probleem van de achterstandswijken niet louter vanuit een economisch perspectief bekeken? Het is ongetwijfeld waar dat

Rotterdam een aantal verkeerde lijstjes aanvoert: het laagste inkomen, de hoogste werkloosheid, het laagste opleidingsniveau en het goedkoopste woningbestand. Het weren van mensen met lage inkomens is eveneens gebaseerd op economische motieven. De erachter liggende redenering is even eenvoudig als helder: lage inkomens leveren te weinig belasting om de stedelijke voorzieningen draaiende te houden. Maar is het importeren van nieuwe welvaart de enige optie? Zou deze economische herstructurering niet van binnenuit kunnen worden aangepakt door in het aanwezige sociaal-culturele en intellectuele kapitaal te investeren? Kortom, laten we niet een enorme kans liggen door de aanwezige potenties van dit kapitaal in Rotterdam te negeren en als kansloos af te wijzen?

In het toekomstplan 'Visie 2010; Rotterdam op koers' uit 1999 dat aan het Grote Stedenbeleid ten grondslag ligt, staan deze potenties duidelijk omschreven. Jong, talentrijk en ondernemend zijn volgens het rapport de onderscheidende factoren van de Rotterdamse bevolking. Daarnaast beschikken de bewoners over een grote sociale weerbaarheid. Rotterdam is volgens het rapport een kosmopolitische, grootstedelijke cultuur met bijbehorende voorzieningen en uitstraling.

Van Werkstad naar Cultuurstad

Tal van beleidsstukken die de afgelopen decennia zijn verschenen steunen op de beleidsvisie dat Rotterdam geleidelijk aan moet toewerken naar een meer onafhankelijke positie ten opzichte van de haven. Zij moet zich richten op de aanwezige kennis en cultuur om een meer vitale stedelijke economie te realiseren. Het is deze omslag van Werkstad naar Cultuurstad die Rotterdam systematisch probeert te maken. Culturele Hoofdstad 2001 vormde het voorlopige hoogtepunt van deze stedelijke, sociaal-culturele emancipatie.

Deze emancipatie past binnen een globale strategie: Rotterdam wil zich op de (wereld)kaart zetten als een aantrekkelijk stedelijk milieu waarin cultuur de onderscheidende factor en het belangrijkste concurrentievoordeel is. Publicaties zoals *The Creative City* (2000) van Charles Landry of *The Rise of the Creative Class* (2002) van Richard Florida benadrukken het belang van culturele voorzieningen en culturele productie voor een levendige en welvarende stadscultuur. Maar ook deze strijd beperkt zich doorgaans tot het aantrekken van grotendeels rijke, hoogopgeleide en blanke bevolkingsgroepen. Een groot deel van de huidige Rotterdamse bevolking valt daar echter niet onder.

Het in 2003 verschenen rapport De Staat van Rotterdam concludeert dat wit en kinderrijk naar de buitenwijken wegtrekken, terwijl alleenstaand, arm en gekleurd in de stad blijft. Tegelijkertijd is er sprake van een verjonging in Rotterdam – als enige van de 4 grote steden. Die verjonging komt grotendeels op rekening van de groepen met een allochtone achtergrond uit de wijken met vooral bezit van woningcorporaties. Wil Rotterdam zich daadwerkelijk tot Cultuurstad ontwikkelen dan zal er meer aandacht moeten komen voor de bevolkingsgroepen in deze wijken en hun specifieke cultuuruitingen, die dan kunnen aansluiten op de grootstedelijke cultuur.

Alhoewel er in kunst-en-cultuurstad Rotterdam volop amusement wordt geboden, ontbeert het cultuurbeleid in strikte zin politiek draagvlak. Het is niet representatief. Hoge cultuur is nog overwegend wit, er wordt te weinig geanticipeerd op veranderingen in de bevolkingssamenstelling. Lage cultuur is veel meer geïntegreerd, maar wordt vooralsnog als een tak van welzijns-werk gezien. Rick van der Ploeg, staatssecretaris voor Cultuur in het tweede kabinet Kok, pleitte een aantal jaren geleden in het rapport Cultuur als confrontatie voor een verregaande cultuurparticipatie van jongeren en allochtonen. Dat werd hem door de gevestigde gezelschappen en instellingen bepaald niet in dank afgenomen.

Kortom, Rotterdam Cultuurstad heeft nog een te eenzijdige visie op cultuur. Een visie die voornamelijk oog heeft voor de verantwoorde, westerse en intellectualistische hoge cultuur van het Internationale Film Festival, het Nederlands Architectuur instituut, Witte de With en aanverwante instituties. Dat het op dat vlak om een 'globale' cultuurstrijd gaat, wordt wellicht nog het best geïllustreerd door het feit dat de drie genoemde instituten tot voor kort ieder bestuurd werden door respectievelijk een Brit, een Amerikaan en een Française. De vraag is op welke termijn dit paradoxaal beperkte cultuurbegrip – beperkt juist door zijn wereldomvattendheid – opengebroken kan worden. Rotterdam Culturele Hoofdstad 2001 was het eerste en enige podium van formaat waarop geprobeerd is dit cultuurbegrip vanuit een meer verankerde en gedifferentieerde visie te verbreden.

Rotterdam Vakmanstad

Het is tijd om de grootstedelijkheid van Rotterdam opnieuw te definiëren. Zo'n definitie moet recht doen aan het volledige scala van sociaal-

Vakmanstad: externe adhesie, interne cohesie

Intermezzo 1

De omslag van zware, fysieke arbeid naar immateriële dienstverlening beoogt een revitalisering van de stedelijke economie. De transformatie van arbeidersstad of werkstad naar cultuurstad, van handelseconomie naar kennis-economie, heeft zich in vier decennia voltrokken. Dit immense transformatieproces sluit aan op een globalisering waarin 'branding' van de stad een vooraanstaande rol speelt. Rotterdam wordt met een skyline en met op mobiliteit gefocuste festivals globaal op de kaart gezet. Over de brede doorgangswegen van de stad, over deze urbane trajecten trekken marathonlopers, Caribische parades en Formule 1 auto's, terwijl speedboten in en vliegtuigjes boven de Maas de toegestroomde massa's fascineren.

De globale exposure is groot, de impact op de lokale wijk-economie echter beperkt. Naast deze optimistische, grootstedelijke 'branding' bestaat ook een andere realiteit. Rotterdam is aanvoerder van bijna alle foute lijstjes, van opleidingsniveau en werkloosheid tot obesitas en luchtvervuiling. Tussen globale exposure en lokale cohesie gaapt een immense kloof. In het transformatieproces van arbeidersstad naar cultuurstad zijn blijkbaar grote groepen niet aangehaakt. Dit gat tussen beide 'steden' vormt de aanzet van het onderzoek Rotterdam Vakmanstad/Skillcity. Het dichten van de kloof ziet zij als haar uitdaging. De groepen die niet bij

deze grootstedelijke succesformule kunnen aanhaken bevolken goeddeels de wijken die door minister Vogelaar voor een extra impuls zijn geselecteerd. Ouderen zien hun beroepen verdwijnen, jongeren ontberen startkwalificaties en stageplaatsen, maar ook ruimten om 'hun ding' te doen; geslaagde generatiegenoten van allochtone afkomst worden door restrictief sollicitatiebeleid afgestopt en dit menselijke kapitaal wordt niet herinvesteerd. Stadsvisie Rotterdam, zoals deze in 2007 door dS+V werd geformuleerd, richt zich vooral op zogenaamde VIP-gebieden. Met grootstedelijke ingrepen worden een aantal strategische plekken in de stad aangepakt. Het overgrote deel van de VIP-gebieden ligt echter buiten de wijken die een extra impuls vereisen om aan te haken. En als ze al expliciet worden genoemd, zoals Oud-Zuid (VIP 13) dan gaat het om 'de aanpak van bestaande woonvoorraad' (blz. 154). Bij andere VIP-gebieden, zoals Ahoy (VIP 4) en Stadionpark (VIP 5),

gaat het hoogstens om de spin-off van deze projecten voor de wijken. Rotterdam Vakmanstad/Skillcity probeert vooral de ontwikkelingen in deze wijken integraal op de kaart te zetten vanuit de leidende gedachte dat de externe adhesie die door met name dS+V en OBR wordt beoogd alleen kan slagen als deze gekoppeld wordt aan een investering in de interne cohesie.

Co-positionering: externe adhesie en interne cohesie

Het OBR positioneert Rotterdam als de Poort van Europa. Om Rotterdam globaal op de kaart te zetten moet het OBR het negatieve DNA-profiel van de zuidflank van de Randstad pareren. Er wordt vooral gewerkt aan een attractief imago, aan externe adhesie, om uit alle delen van de wereld bedrijvigheid naar Rotterdam te trekken. Deze externe focus blijft echter gemankeerd zolang dit niet gepaard gaat met het versterken van de interne cohesie in de stad. Immers, als Rotterdam nieuwe werknemers van bedrijven

geen sociaal-cultureel aantrekkelijke stad biedt, zal het gewekte enthousiasme snel wegtrekken. Co-positionering is dus vereist: de externe positionering, gericht op imago, dient onderbouwd te worden door interne positionering, gericht op sociale cohesie en culturele infrastructuur.

Deze co-positionering werkt door in alle sectoren en op alle schalen. Het creatieve industriebeleid dient, zoals Florida ook aangeeft, doorvertaald te worden naar de wijken: "Creativiteit in de wereld beperkt zich niet tot de Creatieve Klasse ... Ik ben er heilig van overtuigd dat de sleutel tot het verbeteren van het overgrote deel van onderbetaalde, deels werkloze en misdeelde mensen niet in sociale dienst-programma's of parttimebaantjes zit (...) maar in het aftappen van de creativiteit van deze mensen"(10). De sociaal-culturele en sociaal-economische spin-off van urbane creatieve bedrijvigheid moet in de wijken voelbaar en werkbaar gemaakt worden. Echter niet door deze van

buitenaf op te leggen, maar door deze creativiteit van binnenuit te stimuleren. Daarvoor zijn de verknoping en cultivering van stagetrajecten en stimuleren van de wijk-economie van doorslaggevend belang.

Woninkrijk Rotterdam: trajecten en knooppunten

De door Rotterdam Vakmanstad/Skillcity neergelegde vraag is: hoe maak je voorbij de uitgewerkte tegenstelling tussen oude en nieuwe politiek samen de stad? Verloop is een natuurlijk gegeven in grootstedelijke conglomeraten. De beleidslijn dient niet die van correctie en uitsluiting te zijn, maar die van stimulering en doorstroming. Deze doorstroming uit zich niet alleen in wooncarrières en in sociaal-cultureel beheer van openbare ruimten, maar ook in een infrastructuur van op elkaar aangesloten educatieve trajecten en economische carrières.

Wanneer trajecten elkaar kruisen vormen ze knooppunten. Gezamenlijk

Vakmanstad: externe adhesie, interne cohesie

Intermezzo 1 vervolg

vormen trajecten en knooppunten een netwerk. Een integrale aanpak verknoot bestaande trajecten tot nieuwe knooppunten en weeft zo nieuwe netwerken. Op de knooppunten haken fysieke, economische, sociale, culturele en sportieve trajecten in elkaar. Voor zwakkere groepen vormt dit een vangnet, voor sterkere groepen een veerkrachtig uitvalbasis. Dit voortdurende ‘vernetwerken’ produceert sociale, culturele en economische mobiliteit.

Kapitaalkrachtige netwerksamenleving

Werk(gelegenheid) en onderwijs zijn primaire factoren als het gaat om het verbeteren van de economische positie van de stadswijken. Woningcorporaties, (deel)gemeente en marktpartijen spelen daarin ieder hun eigen rol. Hun samenwerking wordt gedragen door het besef dat ongelijksoortige kapitaalstromen in elkaar moeten vloeien om de gewenste burgerparticipatie op hun specifieke belangen aan te sluiten. “Waar fysiek kapitaal naar fysieke objecten en menselijk kapitaal naar eigenschappen van individuen verwijst, duidt sociaal kapitaal op relaties tussen individuen – sociale netwerken en normen als wederkerigheid en betrouwbaarheid die daaruit voortkomen. In die zin is sociaal kapitaal nauw verwant met wat sommigen burgerdeugden (‘civic virtues’) noemen”(19), stelt Robert Putnam in Bowling Alone (2000).

Wil het economisch kapitaal renderen, dan zijn cultureel en sociaal kapitaal onontbeerlijk. Deze zijn weliswaar moeilijk te kwantificeren en het rendement is zeker niet op dezelfde manier te berekenen als het fysieke kapitaal van vastgoed, maar dat deze onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn zal niemand meer durven ontkennen. Het verleiden van bedrijven oogst slechts dan duurzame effecten als de sociaal-culturele stedelijke infrastructuur daarop aansluit. Ook al denken OBR en dS+V niet langer louter in termen van fysiek-economisch kapitaal, ook al is in Stadsvisie 2030 het puur fysieke stenen stapelen in intentie voorbij en zijn woningcorporaties zich meer dan ooit bewust van hun sociale taak, de afstemming van de verschillende tempi en rendementsanalyses blijven achter bij de goede bedoelingen. Van een integrale aanpak is nog geen sprake.

Cultureel, sociaal, intellectueel, sportief: fysiek

Geld moet een bepaald

traject afleggen om als kapitaal te kunnen renderen. De beddingen waarin verschillende kapitaalstromen vloeien, vallen steeds meer samen. Deze kunnen economisch, sociaal en cultureel van aard zijn, maar ook sportief en intellectueel. Dit inzicht in de toenemende mobiliteit klinkt ook door in de huidige beleidsimperiëren: er wordt gestreefd naar doorstroming, sociale mobiliteit, burgerparticipatie, wooncarrières en automobilititeit. Rotterdam Vakmanstad/Skillcity onderschrijft dit denkbeeld, maar vertaalt het geleiden van stromen in andere mobiliseringsstrategieën.

Educatie en participatie zijn de termen waarin deze mobilisering wordt besproken. Deze begrippen zijn in de plaats gekomen van de tot enkele jaren terug nog achterhaald lijkende term emancipatie. De stad wordt nu echter opnieuw als een emancipatiemachine gezien, zij het geherformuleerd in termen van mobilisering, educatie en participatie.

In een kapitaalkrachtige

netwerksamenleving worden alle kapitaalsvormen op elkaar afgestemd om een meerwaarde te creëren die de stad op een hoger plan tilt. Dat kan op het voorzieningenniveau merkwaardige conclusies opleveren. Zo is voor de culturele infrastructuur van een stad een schouwburg belangrijker dan een museum. Tenminste, als het museum om vijf uur dichtgaat. Voor het imago en voor toeristen – externe adhesie – is een museum weliswaar onmisbaar, maar voor de stadsbewoner volstaat één museumnacht per jaar niet. De positie van het museum verandert als het ook ’s avonds open is en zeker voor jongeren gratis is.

De keuze voor de schouwburg staat weer in het teken van co-positionering: op wijkniveau vereist dit voldoende podia om jongeren de kans te geven te tonen wat ze kunnen. Zo wordt de stadscultuur in de breedte uitgerold. Dat geldt ook voor het nieuwe sportstadion: om grootstedelijk te functioneren is een infrastructuur van sportzalen en sportveld-

jes nodig. Deze zal ingezet moeten worden op de (her)ontwikkeling van breedtesport in de wijken. Alleen door zo’n infrastructurale co-positionering kunnen culturele, artistieke, sportieve, communicatieve en overige beroepsmatige competenties en vaardigheden – kortom, skills – van jongeren optimaal ontplooid worden.

culturele en politiek-economische ontwikkelingen binnen de stad. Gegeven het eerder vermelde aanvoorderschap van veel ‘zwarte’ lijstjes, is het niet moeilijk te concluderen dat een dergelijke herdefiniëring praktisch een aantal problemen met zich mee brengt. Het is echter iets te gemakkelijk en bovendien weinig productief om laag inkomen en opleiding meteen gelijk te stellen aan kansloos.

Werk(gelegenheid) blijft de primaire factor als het gaat om het verbeteren van de economische positie van de stad. Maar economisch kapitaal is tegenwoordig volledig verstrengeld met cultureel en sociaal kapitaal, ook al zijn de criteria voor de laatste twee moeilijker te kwantificeren.

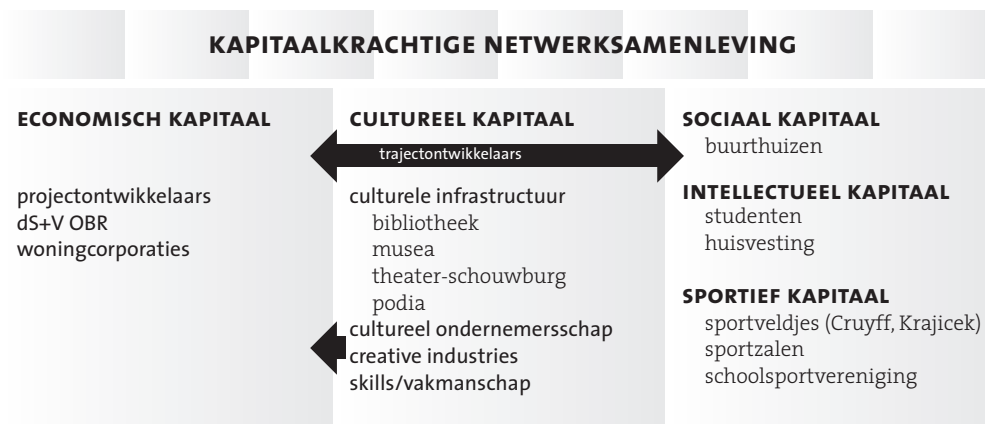
zie intermezzo 1

Wordt met de overstap van Werkstad naar Cultuurstad niet een specifieke kwaliteit van de stad veronachtzaamd, namelijk het ethos van ‘handen uit de mouwen steken’ en ‘niet lullen maar poetsen’? Zou het dan niet interessanter zijn om dit arbeidsethos te verbinden aan het ‘nieuwe culturele elan’ waar Rotterdam zijn pijlen op richt? Om deze integrale verknoping van Werkstad en Cultuurstad tot stand te brengen – en daarmee een veel grotere groep kansen te geven in een gezamenlijk opgebouwde en dus breed gedragen stedelijke cultuur te participeren – is Rotterdam Vakmanstad als strategisch onderzoeks- en ontwikkelingsmodel uitgewerkt. Centraal in deze visie staat een bottom-upbenadering waarin de inzichten en initiatieven van direct betrokkenen vanaf het begin worden meegewogen om zo een van binnenuit bezielde vorm van openbaarheid en publiek domein te genereren.

Cultureel ondernemerschap

“In stedelijk vernieuwingsland”, stelt Jaap Stortebom in het tijdschrift De vitale stad, “doet men over het algemeen vrij luchtig over het verlies aan goedkope bedrijvigheid. Niet alleen vanwege de dominante focus op wonen, maar ook omdat het vaak om marginale bedrijvigheid gaat: bedrijfjes die zo weinig rendement opleveren, dat ze eigenlijk geen bestaansrecht hebben.

Deze houding is niet alleen paternalistisch, maar duidt tevens op een onderschatting van de waarde die deze – ook de illegale! – bedrijfjes hebben voor leefbaarheid, integratie en het economische klimaat in een wijk. Immers ‘zien ondernemen doet ondernemen’ en economische zelfstandigheid is de beste garantie voor

integratie. Veel allochtone ondernemers stellen de trots vanwege het hebben van een eigen bedrijf minstens zo hoog als de financiële verdiensten. ... Toegankelijkheid, dat wil zeggen lage toetredingsdrempels, is cruciaal voor economische dynamiek en voor de mogelijkheden tot integratie van etnische minderheidsgroepen. Economische zelfstandigheid is hoe dan ook de meest wezenlijke randvoorwaarde voor integratie en voor acceptatie door de zittende bevolking”^(p.17).

Door stages onderbouwde scholing en de daarmee gepaard gaande verbetering van de positie op de arbeidsmarkt bieden kansen om economisch en sociaal kapitaal in de (achterstands) wijken te verbinden. In het Meerjaren Ontwikkelingsprogramma voor het Grote Stedenbeleid Rotterdam: Veelbelovend maar uit balans (2005) wordt het belang van de versterking van de wijk economie benadrukt. Het gaat daarbij vooral om het benutten van de economische potenties van de divers samengestelde bevolking en om de verbetering van het sociaal-economisch perspectief van zwakkere, veelal etnische groepen binnen de Rotterdamse samenleving. Tegelijkertijd biedt volgens het rapport een versterking van de lokale economie ook de voorwaarden voor het ontstaan van ‘kraamkamers’ van groei en innovatie. Ook herhaalt het rapport het argument dat Richard Florida maakt: een levendig stedelijk klimaat is een vestigingsfactor voor de in de kennis- en creatieve economie werkzame groepen.

Cultureel zelfbewustzijn en economische zelfstandigheid zijn belangrijke uitgangspunten voor een vitale gemeenschap. Zij bepalen tevens de kwaliteit van de leefomgeving als geheel. Architectuur en stedenbouw zijn eveneens dragers van een vitale gemeenschap, omdat zij dit zelfbewustzijn en deze onafhankelijkheid communiceren. Maar omgekeerd heeft het stimuleren van cultureel ondernemerschap ook een directe invloed op de kwaliteit van de gebouwde omgeving en de openbare ruimte in het bijzonder. Cultureel ondernemerschap kan zo een belangrijke rol spelen bij de stedelijke vernieuwing, ook op wijkniveau. Dan dient deze echter niet langer een model te zijn dat van buitenaf wordt opgelegd en afgedwongen. Het dient gedragen te worden door de gemeenschap zelf.

zie ook intermezzo 2

Woningcorporaties: van blok naar buurt, van project naar traject

Een van de belangrijkste vragen blijft tot nu toe onbeantwoord: wat is in dit perspectief de rol van woningcorporaties? Het zal duidelijk zijn dat

Inclusieve stadsontwikkeling: Burgerschap en coproductie

Intermezzo 2

De problematiek van de ‘Vogelaarwijken’ is algemeen bekend: een eenzijdige en weinig kapitaalkrachtige bevolkingssamenstelling, eenzijdige woningvoorraad en een grote doorstroom. De standaardoplossing is het bouwen van dure woningen in de hoop dat een grotere variatie aan inkomensgroepen zich in de wijk zal gaan vestigen. Echter, dit model van differentiatie om meer gemeenschapszin te creëren is ontoereikend omdat het gebaseerd is op veronderstellingen – met name van de overheid – over hoe het openbare leven in elkaar zit. Vooral de eenzijdige oriëntatie op de fysieke omgeving is een heikel punt. Men gaat er namelijk te gemakkelijk van uit dat het primair om een woningbouwopgave gaat.

Het is instructiever om te kijken naar wat differentiatie in de Nederlandse maatschappij op dit moment feitelijk betekent. Het openbare leven is een gelaagd proces van sociale, economische en culturele activiteiten, dat zich in toenemende mate op verschillende fysieke en ook virtuele schaalniveaus beweegt. Daarom is het belangrijk om projecten te ontwikkelen die zich op geclusterde activiteiten richten. Zo kunnen de sociaal-culturele interacties op deze verschillende schaalniveaus met elkaar verbonden worden.

Het is instructiever om te kijken naar wat differentiatie in de Nederlandse maatschappij op dit moment feitelijk betekent. Het openbare leven is een gelaagd proces van sociale, economische en culturele activiteiten, dat zich in toenemende mate op verschillende fysieke en ook virtuele schaalniveaus beweegt. Daarom is het belangrijk om projecten te ontwikkelen die zich op geclusterde activiteiten richten. Zo kunnen de sociaal-culturele interacties op deze verschillende schaalniveaus met elkaar verbonden worden.

Inclusieve stedenbouw

“Grootchalige stedelijke vernieuwing van naoorlogse wijken gaat soms

ten koste van sociaal zwakkeren”, schrijft onderzoeker Jeanet Kullberg van het SCP in haar essay *De tekentafel neemt de wijk*. “Er komen duurdere huizen in achterstandswijken, de nette middenklasse mag het goede voorbeeld geven aan minder bedeelden. Mooi toch? ... In de vooroorlogse tuinsteden werd een tuin beschouwd als probaat middel tegen luiheid en drankzucht. In de volkswoningen van Berlage zaten kleine ramen, om een einde te maken aan het uit het raam hangen en met burens praten. Arbeiders moesten in plaats daarvan achter de studeertafel. Dit zijn natuurlijk achterhaalde ideeën. Maar de gedachte van sociale maakbaarheid leeft nog steeds. Een van de doelen van de huidige massale sloop en nieuwbouw in de naoorlogse wijken is het aantrekken van een middenklasse waaraan de huidige bewoners zich kunnen optrekken. Maar zo maakbaar is de samenleving niet.”^(p.9)

Basisvoorwaarden voor maakbaarheid zijn interactie en communicatie. Stedelijke vernieuwing dient een open proces te zijn waarbinnen gemeenschappelijk gezocht wordt naar adequate antwoorden op grootstedelijke uitdagingen. Het is van belang deze ontwerp-opgave in te bedden in een open proces dat wordt gedragen door open communicatie. Het publiek domein biedt een platform voor uitwisselingen, voor deelneming en mededeling. Dit vereist een

verbreding van de opvatting van publiek domein waarin mensen zich immers tot elkaar leren verhouden. De culturele dimensie bevindt zich binnen de stedelijke ontwerp-opgave. Fysiek, sociaal en cultureel schuiven in de openbare ruimte ineen. Inclusieve stedenbouw dient daarom in de wijk het fysieke en sociaal-culturele kapitaal te verbinden en te intensiveren dat reeds voorhanden is. (zie: intermezzo 1)

Coproductieschap

Denken in netwerken betekent denken in relaties. Wat betekent tegen deze achtergrond burgerschap? Het Centre for Local Democracy (CLD) van de Erasmus Universiteit onderscheidt in het adviesrapport Burgerparticipatie in Rotterdam (2006) voor het College van B&W een viertal typen: onderdanen, kiezers, klanten en coproducten. Onderdanen zijn uit de tijd, kiezers brengen slechts eens in de vier jaar hun stem uit en klanten behartigen de democratie vooral via hun eigen consumentbelangen. Als individuen echter knooppunten van verbanden en relaties zijn, dan zijn zij meer dan consumerende individuen voor alles coproducten van urbaan bewustzijn. “De coproductent daarentegen speelt meer dan de kiezer een creatieve rol in de beleidsvoorbereiding”⁽¹²⁾. Het rapport spreekt expliciet over ‘creatieve interacties’.

Concreet gaat het hier over buurtbewoners die in de wijk actief zijn, vrouwengroepen of jongeren-

groepen die zich rond bepaalde activiteiten verzameld hebben, ouders die meewerken op school, vrijwilligers bij een (school)sportvereniging, maar ook de zich verenigende huiseigenaren en winkeliers of de maatschappelijk ondernemende bedrijven die stageplaatsen garanderen.

Coproducten zijn belanghebbenden en geïnteresseerden die formeel of informeel met anderen samenwerken en communiceren. Zo scheppen ze al doende publieke ruimte. In zo’n relationeel verband delen zij hun betrokkenheid bij de stad dubbel mee: mededelen en deel-nemen schuiven hier vloeiend in elkaar. Rotterdam Vakmanstad/Skillcity initieert en stimuleert deze interacties en transacties als coproducties van publiek domein. Het publieke domein, de plek waar burgerschap zich manifesteert, is in onze risicosamenleving echter niet langer een gegeven. Het zal telkens weer opnieuw geproduceerd moeten worden. Aan Robert Putnams burgerdeugden (zie: intermezzo 1) voegt Richard Sennett in zijn boek *The Craftsman* (2008) een nieuw aspect toe als hij erop wijst dat burgerschap eveneens een vorm van vakmanschap vereist.

Cultuur en publiek domein

Coproductieschap is onlosmakelijk verbonden met het idee van publiek domein. Maarten Hajer en Arnold Reijndorp definiëren publiek domein in

hun boek *Op Zoek naar Nieuw Publiek Domein* (2001) als die plaatsen waar een uitwisseling tussen verschillende maatschappelijke groepen kan plaatsvinden en ook daadwerkelijk plaatsvindt: “De verschuiving naar een cultureel-geografische benadering impliceert het loslaten van het idee van eenduidigheid bij het bepalen van de waarde of betekenis van ruimten. De kern van een culturele geografie bestaat juist in de analyse van de meerduidelijkheid, of, in meer politieke termen, de strijd die zich afspeelt om verschillende betekenissen. Het vormgeven van publiek domein kan dan een kwestie zijn van het uitlokken van ongedwongen manifestaties van diversiteit en het vermijden van interventies gericht op verandering daarvan”⁽³⁷⁾. Het publieke domein is volgens hen in eerste instantie een (culturele) ervaring. Vanuit deze gedachte pleit Rotterdam Vakmanstad/Skillcity voor een radicale omkering van het planningsproces. Het publieke domein is niet langer het resultaat van louter economische en juridische ingrepen, maar het vormt de (per)formatieve basis van een stad in ontwikkeling.

Kunst als openbare ruimte

Dit veronderstelt een ander relatie tussen cultuur en publieke ruimte. Als er op beleidsniveau over openbare ruimte wordt gesproken, doelt men doorgaans uitsluitend op de fysieke ruimte.

Inclusieve stadsontwikkeling: Burgerschap en coproductie

Intermezzo 2 vervolg

Zo heeft men met ‘kunst in de openbare ruimte’ meestal een beeld op een plein of op een muur voor ogen. In het onderzoeksverslag InterAkta 5. Grootstedelijke Reflecties (2002) van het Centrum voor Filosofie & Kunst van de EUR wordt op basis van een analyse van hedendaagse kunstpraktijken naast ‘kunst in de openbare ruimte’ ook gesproken over ‘kunst *van* de openbare ruimte’ en zelfs over ‘kunst *als* openbare ruimte’. Het kunstbegrip wordt verbreed tot creatieve interacties. Zo blijkt het publieke domein meer dan louter communicatie- en beleidsruimte: het omvat ook sociaal-culturele interacties waarin de openheid van deze interacties structureel is ingebouwd. Het gaat naast de bebouwde ruimte waarin mensen leven nu ook om de productie van sociaal-culturele verhoudingen. Culturele interventies in en met deze ruimte versterken de cohesie van deze netwerken.

Nieuwe inzet stedelijke vernieuwing: interculturaliteit

Dit vereist een andere kijk op een aantal actuele, ruimtelijke vraagstukken en uiteindelijk het beeld van de stedelijke vernieuwing. Stedelijke vernieuwing en integratie van wijkbewoners met een allochtone achtergrond staan hoog op de politieke agenda. Echter, zelden of nooit worden zij met elkaar in verband gebracht. Dat is opmerkelijk, omdat het fysiek

voor een groot deel over dezelfde gebieden gaat. Een groot deel van de allochtone bevolking woont immers in herstructureringsgebieden. Recente visies over gebiedsontwikkeling proberen deze samenhang wel te verdisconteren. Daarmee worden deze gebieden tot een terrein voor onderzoek naar en de stimulering van sociaal-culturele interacties. Juist dit zijn de plekken waar de interculturele samenleving, waar Stadsvisie 2030 in de komende jaren expliciet op inzet, gestalte moet krijgen. Om dit te realiseren is een vorm van inclusieve stedenbouw vereist.

de omslag van fysiek bezit naar sociaal beheer cruciaal is. Sommige corporaties hebben inmiddels echter de omvang van een holding aangenomen. Vanuit dit grootschalige perspectief wordt directe belangenbehartiging van huurders als een stap terug gezien. De verschillende tempi en rendementstrajecten van sociaal, cultureel en fysiek kapitaal zijn nog niet adequaat en in onderlinge verhouding doordacht.

zie intermezzo 1

Op de keper beschouwd blijft sociaal bouwen de kerntaak van de woningcorporatie. Daarin dient het blok-denken vervangen te worden door het besef dat de kwaliteit van het fysieke bezit grotendeels bepaald wordt door de sociale cohesie van de buurt. Steeds meer wordt de waarde van een huis bepaald door de omgevingskwaliteit. In onze huidige netwerksamenleving is omgeving of milieu een bijzonder ruim begrip dat niet ophoudt aan de grenzen van het blok of de buurt. Het is dan ook zaak de schaal te vinden waarop de woningcorporatie effectief kan beheren. Veel corporaties zijn reeds tot dit inzicht gekomen. Zij richten hun beleid in toenemende mate op duurzame wijkontwikkeling.

Dit kan de corporatie echter niet alleen. Wijkontwikkeling en beheer zijn taken waarbij tal van instanties betrokken zijn. De schaal waarop de woningcorporaties effectief zijn, wordt dan ook bepaald door de coalities die gesloten worden met andere organisaties. De woningcorporatie kan binnen dit proces ondersteunend optreden door te investeren in de publieke ruimte, mits deze wordt geherdefinieerd.

zie intermezzo 2

Zoals zij het blokdenken achter zich hebben gelaten in de accentverschuiving naar publiek domein, zo dienen de corporaties ook het projectmatig plannen los te laten. In een hypermobile netwerksamenleving investeren woningcorporaties actief en duurzaam in de ontwikkeling van een dynamische netwerkinfrastructuur die uit trajecten en knooppunten bestaan. Zoals scholing in toenemende mate wordt ingebed in stagetrajecten, zo tekent huisvesting zich dan af tegen de achtergrond van een wooncarrière. Deze wooncarrière is vervolgens in de breedte met leer- en zorgtrajecten te koppelen en loopt parallel met werktrajecten die zowel letterlijk als figuurlijk ruimte bieden aan cultureel ondernemerschap.

Als vuistregel geldt aansluiting bij bestaande ontwikkelingen op het gebied van onderwijs, sport, welzijnswerk en zorg zolang die ontwikkelingen de integrale samenhang dienen. Alleen

Skill is Will: stadsvisie, micropolitiek, ecologie

Intermezzo 3

De integrale visie van Rotterdam Vakmanstad/Skillcity put zijn inspiratie uit de gedachte dat individuen door de ontwikkeling van hun vaardigheden of skills greep op hun leven krijgen. Een verbreed begrip van vakmanschap is de sleutel. Eigenwaarde, zelfrespect, zelfvertrouwen en urbane interesse vormen de ethisch-politieke backbone van Vakmanstad/Skillcity. Zoiets wordt ook betoogd in twee recente studies van Richard Sennett: De cultuur van het nieuwe kapitalisme (2007) en The Craftsman (2008). Analyseert zijn partner Saskia Sassen in The Global City (1991/2001) vooral de mondiale expansie van metropolitane regio's, Sennett richt zijn aandacht op de basis: de stilering van het vakmanschap. Onbedoeld benadrukken beiden gezamenlijk het belang van copositionering.

III, skill, will

De emancipatoire vooronderstelling van het idee van vakmanschap is empowerment, dat wil zeggen de versterking en politisering van bestaande kwaliteiten en capaciteiten. Kort gezegd: skill is will. Zoals beleidsmakers een klacht in een kracht willen omzetten, zo beoogt Rotterdam Vakmanstad/Skillcity van een 'ill' een 'will' te maken. Het individuele handelen wordt in zijn creatieve en sociale potenties en intenties georiënteerd op sociale mobiliteit. Dat inmiddels ex-daklozen uit Rotterdam naar de wereldkampioenschap

VAKMANSTAD 'skill is will'						
ILLS						
thrills	pils	bills	chills	kills (wills)	DRILLS	
					skills	wills
pen daklozenvoetbal worden afgevaardigd, toont exemplarisch hoe sportieve skills tot maatschappelijke mobiliteit leiden.			breakdancen, skaten en freerunnen door jongeren culturele en sportieve skills ontwikkeld. Deze versterken niet alleen hun fysieke integriteit, maar ook hun public performance, dat wil zeggen hun communicatieve skills. Jongeren die op school of in de buurt bij conflicten bemiddelen ontwikkelen vooral communicatieve en sociale skills.			
In de recente politieke en bestuurlijke omslag van repressie naar doorstroming in het Rotterdamse beleid wordt bewust gekozen voor potentiërende skills en niet voor repressieve drills die geassocieerd worden met prepen en straffampen.			Zo bindt het skill-begrip de beroepspraktijken aan de kenniseconomie en de Cultuurstad. Het heeft ook een intergenerationeel effect: in iedere skill ligt praktische kennis opgeslagen die de meester aan de gezelschap doorgeeft. De ambitie om perfect werk af te leveren stimuleert bovendien de nieuwsgierigheid en belangstelling die vereist zijn in een wereld die flexibiliteit propageert en permanente educatie beoogt. Het besef van proportionaliteit is eigen aan iedere skill. Daarmee staat het ontwikkelen en cultiveren van skills haaks op de			
buitensporigheid en grenzeloosheid waartoe heden-daagse jongeren door de consumptie- en mediacultuur worden aangemoedigd. Vakmanschap biedt ten slotte een welkom tegenwicht in de strijd tegen de grootstedelijke angstcultuur omdat het vooral positieve interesse en participatie stimuleert. Exces en angst laten de ander niet in zijn waarde. Angst maakt dat je op gevaren en risico's anticipeert en dus van te voren al ieder contact invult. In onze risicosamenleving stimuleert interesse echter juist een open houding die anderen in hun waarde laat. Door het competitieve element wordt het echter niet ontdaan van zijn ambitie.			Voor Rotterdam Vakmanstad/Skillcity tekenen de belangrijkste basiswaarden zich af tussen zelfrespect en interesse met ambitie als focus. Echter, ambitie is als collectieve waarde pas productief als deze verankerd wordt door zelfrespect en interesse. Het blijft dus proportioneel. Het besef van proportionaliteit kent een sociale component: zelfrespect ontwikkel je als dat wat je doet ook door anderen serieus wordt genomen. Serieus nemen is in de integrale visie van Vakmanstad/Skillcity cruciaal. Het is de basis van coproductenschap en participatie. Vaklieden staan respect-			

trots, wederkerigheid, identiteit, normbesef en betrokkenheid aanvullen. Het achterliggende motief van de keuze voor skill is eenvoudig: iemand die een vak of een skill beheerst, ontleent aan deze beheersing een praktische discipline en zelfvertrouwen. Er worden niet alleen van buiten af grenzen gesteld, vaklieden of skillmasters kennen ook de materiële grenzen van hun kunde. Worden die overschreden dan lijdt het product eronder en daarmee het zelfrespect van de vakman of vakvrouw. Worden ze wel gerespecteerd dan wordt kunde kunst.

Voor Rotterdam Vakmanstad/Skillcity tekenen de belangrijkste basiswaarden zich af tussen zelfrespect en interesse met ambitie als focus. Echter, ambitie is als collectieve waarde pas productief als deze verankerd wordt door zelfrespect en interesse. Het blijft dus proportioneel. Het besef van proportionaliteit kent een sociale component: zelfrespect ontwikkel je als dat wat je doet ook door anderen serieus wordt genomen. Serieus nemen is in de integrale visie van Vakmanstad/Skillcity cruciaal. Het is de basis van coproductenschap en participatie. Vaklieden staan respect-

Eigenwaarde, (zelf)respect, zelfvertrouwen en interesse

Aan het concept vakmanschap ligt dus een politiek-ethische visie ten grondslag die de in beleidsstukken beoogde waarden en deugden als

vol op de schouders van hun voorgangers en competitief schouder aan schouder met hun beroeps- of peergroep. Dat geldt voor beroepsmatige skills, ook voor de skaters op het skatepark aan de Blaak of de battelende rappers onder de Pathé bioscoop. Skill beproeft zich altijd collectief in een publieke exposure en performance. In die zin is het een relationele activiteit en interactie. Eigenlijk culmineert het denken in termen van skills in een uiterst simpel begrip dat tegelijkertijd het meest integrale perspectief uitdrukt: een letterlijke inter-esse. Interesse betekent letterlijk: zijn (esse) van het tussen (inter). In feite gaat het hier om de basisvoorwaarde van iedere relatie en van iedere serieuze interactie. Maar zo'n interactie is ook altijd een transactie, een deal. De skillmatige

omgang met materiaal, media en mensen kent ook een focus op koopkracht en klanten, op pecunia en publicity, hoewel ze zich daartoe niet beperkt. Door dit interactieve aspect beïnvloeden skills ook gedragscodes.

Integrale visie: tien aandachtsvelden

Het International Advisory Board van het EDBR heeft binnen de contouren van de Stadsvisie 2030 twee targets geformuleerd: Rotterdam moet in 2030 de interculturele stad van Europa zijn en zij moet de laagste CO₂-uitstoot gerealiseerd hebben. Dit heeft verstrekkende consequenties voor het huidige beleid. Het is geen eens een vraag of deze twee targets onder het huidige beleid worden gehaald. Een simpele extrapolatie van de genomen maatregelen en de op stapel staande ingre-

pen toont aan dat het volstrekt onmogelijk is. Het organiseren van politiek draagvlak voor een op deze visie georiënteerde levenswijze kan alleen vanuit een ecologisch emancipatoir perspectief effectief gebeuren.

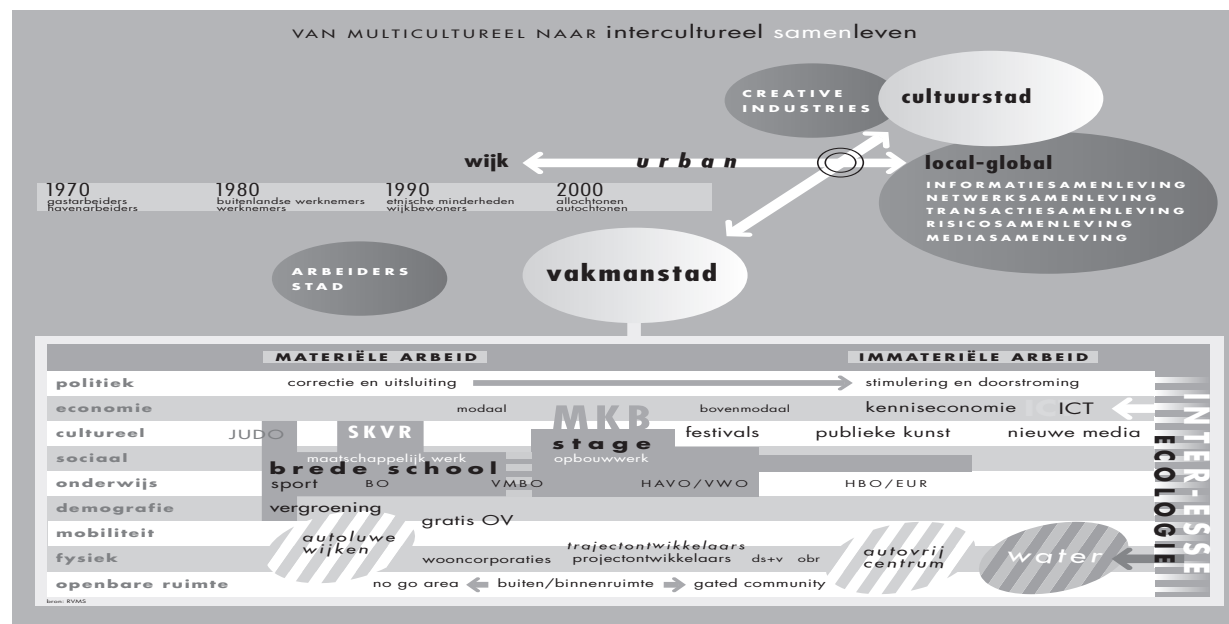
Zoals gezegd wordt in Stadsvisie 2030 voornamelijk nog vanuit een fysiek-economisch perspectief naar de stad gekeken om het woongenot te verhogen en de selectieve migratie tegen te gaan. Rotterdam Vakmanstad/Skillcity verlegt de aandacht naar micropolitieke structuren en trajecten en beoogt op vele schalen interacties en transacties te stimuleren en koppelingen te realiseren. Er wordt vooral ingezet op potentiëring en mobilisering van economische, sociale, culturele en educatieve krachten die in de wijken zelf verankerd zijn. De op de diensten gebaseerde

pijlerstructuur is op deze wijze gedynamiseerd en in een integrale visie omgezet. In het onderstaande overzicht zijn de vier pijlers – fysiek, economie, sociaal en cultuur – probleemloos te herkennen. Als onderzoeks- en ontwikkelingsmodel reorganiseert Rotterdam Vakmanstad/Skillcity ook de blik op de stad: zij biedt een andere perceptie aan met andere samenhangen. In de praktijk wordt deze blikverschuiving omgezet in integrale coalities die zich over tien aandachtsvelden verdelen. Het primaat van de integraliteit herverdeelt de sectoren en toont nieuwe verbanden en coalities in het urbane netwerk.

Drie ecologieën: fysiek, sociaal, mentaal

Het meest omvattende aandachtsveld is ecologie (rechts verticaal). Het

door Rotterdam Vakmanstad/Skillcity gehanteerde ecologie begrip is een gelaagd begrip. Het gaat hier niet uitsluitend om fysieke ecologie – schone lucht, duurzame energie – maar ook om een sociale en mentale ecologie. Anders gezegd: ecologie situeert de mens niet alleen tussen alle levensvormen, het bepaalt ook de interacties tussen mensen onderling en zal om tot echte gedragsverandering te leiden tussen ieders oren moeten zitten. Hier vinden we een ecologische vertaling van inter-esse als basishouding. Rotterdam Vakmanstad/Skillcity sluit qua intentie aan bij het door het huidige college van B&W onderschreven imperatief van duurzaamheid. Dat haakt weer aan bij de door McDonough en Braungart ontwikkelde integrale ecologische visie Cradle to Cradle (C2C).

Skill is Will: stadsvisie, micropolitiek, ecologie

Intermezzo 3 vervolg

De Rotterdamse milieu-problematiek richt zich echter allereerst op de waterhuishouding en pas daarna op de CO2-reductie en fijnstofregulatie.

Op stedelijk niveau heeft dit alles vanzelfsprekend ingrijpende consequenties voor onze mobiliteit, wat tevens een verklaring biedt voor de weerstand waarop de noodzakelijke ingrepen stuiten.

De stad als mobiliserings-machine krijgt zijn beslag in een positieve ombuiging van de huidige dichtslibbende automobilititeit in een ecologisch verantwoord com-mobiliteit, zoals dit ooit in de door dS+V uitgebrachte studie In Transit (2003) is verwoord. Alternatieve duurzame vervoerssystemen zullen op den duur de bestaande moeten aanvullen – ook op wijkniveau – terwijl het openbaar vervoer ‘gratis’ en aantrekkelijker moet worden.

Als we deze ecologische insteek terugvertalen naar de woon- en integratieproblematiek in de oude wijken, dan wordt duidelijk dat het slagen van de voorgestane aanpakken staat of valt bij een nog fundamentele eis: de fysieke integriteit van de Rotterdammers van de toekomst.

op die manier leveren de verknoppingen meerwaarde op: ze versterken elkaar. Ten aanzien van het menselijke kapitaal gaat het echter om de stimulering en versterking van dat wat door gaans talenten, potenties en competenties genoemd worden. Binnen de onderzoekstrategie van Rotterdam Vakmanstad heten zij vaardigheden of skills.

Brede School: fysieke integriteit

Als jongeren, zoals in de Rotterdam lezing 2004 Kleurloos Rotterdam 2025? Werk in uitvoering wordt aangegeven, inderdaad meer dan spreekwoordelijk de toekomst van Rotterdam hebben, is het zaak deze toekomst nu te starten: nu, hier, allen zullen wij aan de slag moeten, thuis, op straat, op school en in de bedrijven. Het begint al in het basisonderwijs, hoewel een goede crèche-cultuur ook geen overbodige luxe is. De Brede School is de aangewezen plaats om de trajecten – onderwijs, welzijn, sport, zorg, werk – in te zetten en met het weven van het netwerk tot vangnet of uitvalsbasis te beginnen. De extra voorzieningen in en rond de Brede School bieden allerlei aanknopingspunten om de lacunes in de voorzieningenstructuur rond kinderen en jongeren op te vullen. Aansluiting biedt mogelijkheden om burgerparticipatie aan te zetten, reeds bestaande achterstanden vroegtijdige weg te werken, sociale slagvaardigheid te vergroten en aanwezige talenten optimaal te ‘skillsen’.

Brede Scholen zijn aanvankelijk ontstaan uit lokale initiatieven als reactie op de vraag van werkende ouders naar naschoolse activiteiten of uit pogingen om onderwijsachterstanden aan te pakken. Inmiddels is de Brede School in zijn tweede fase uitgegroeid tot een gedifferentieerd voorzieningenpakket van wijk- en dagarrangementen waarbij nu eens het accent op culturele vorming ligt – via de SKVR – dan weer op de versterking van de fysieke conditie, zoals in het Leker Fit-programma van de Dienst Sport en Recreatie. Overkoepelende programma's zoals De Gezonde School vanuit de GGD bieden een omvattend kader voor al deze ingrepen.

VMBO: stagetrajecten

Arbeid is en blijft een cruciale schakel in de maatschappelijke integratie van langdurig werklozen en laaggeschoolden die door de arbeidsmarkt worden afgeschreven en uitgesloten. Het VMBO

blijft voor de scholing van deze groepen het schakelpunt, deels voor de doorstroming naar andere opleidingen, deels om via een stagenetwerk het wijkbewustzijn van jongeren te versterken via de inzet van hun skills: hier leven wij, hier werken wij.

Laaggeschoolde jongeren en allochtone vrouwen blijven moeilijk bemiddelbare doelgroepen. Aangezien het werkgelegenheidsbeleid de afgelopen jaren grondig is gewijzigd, lijkt een creatieve aanvulling vanuit het concept 'vakmanschap' ons geen overbodige luxe.

Cultuurparticipatie in het publieke domein

Op cultureel gebied zijn er de laatste jaren bij andere diensten interessante projecten ontwikkeld. Zo is er door dS+V een culturele atlas van Rotterdam ontwikkeld waarin de culturele trajecten, instituten en mobiliteit van een grote diversiteit van groepen over een tijdsbestek van 24 uur over de hele stad in kaart zijn gebracht.

Deze Sense of Place sluit weer aan bij projecten zoals Vrijplaatsen waarin de vestigingskansen voor de creatieve industrie worden onderzocht. Een andere interessante casestudy is het Freehouse-project. 'Freehouse' is de naam voor een culturele ontwikkelingstrategie die erop gericht is de kwaliteit van de publieke ruimte door culturele interventies en creatieve input bij ondernemers te verbeteren. In de eerste fase van het project is onderzocht wat de mogelijkheden zijn om de publieke ruimte vanuit deze cultureel-economische impuls te versterken. In dit project wordt de aandacht van kunst als object verlegd naar kunst als begrip of idee. Meer dan als een instrument wordt kunst hier als een proces opgevat: kunst *als* openbare ruimte.

zie intermezzo 2

In zo'n creatief communicatieproces worden reeds bestaande culturele producties zichtbaar gemaakt en nieuwe bevorderd. Met deze inzet onttrekt het project zich doelbewust aan louter welzijnswerkcategorieën. Daarnaast wil Freehouse met haar instrumenten vanuit deze culturele impuls lokaal ondernemerschap stimuleren en verbeteren. Dat leidt tot samenwerking tussen kunstenaars en ondernemers op wijkniveau.

Startkapitaal: Jeugd en Ondernemerschap

Intermezzo 4

Als enige van de vier grote steden verjongt Rotterdam. In het eerste rapport De staat van Rotterdam (2003) wordt deze vergroening van de Rotterdamse bevolking indirect tot probleem gemaakt. In 2003 halen de negatieve resultaten de voorpagina van de NRC. Men signaleert een selectieve migratie. Jong, kinderloos, economisch zwak en allochtoon blijft in de oude wijken achter. De volwassen, oudere en beter gesituerde bovenmodalen vertrekken naar rust en goede scholen in de buitenwijken.

Deze specifieke verjonging biedt een weinig florissant perspectief voor de komende decennia: als er onder deze groepen nu al grote problemen zijn, dan zullen deze exponentieel toenemen als de komende generatie onder dezelfde omstandigheden opgroeit.

Hoe paradoxaal de omgang met deze problematiek is, blijkt uit het op Amsterdamse scholen uitgevoerde onderzoek naar onder advisering van basisschoolleerlingen. Het rapport Basisschooladviezen en etniciteit (2007) toont aan hoe ongetwijfeld goedwillende basisschoolleraren die leerlingen voor terugval willen behoeden, systematisch de Cito-toetsuitkomsten van allochtone leerlingen onderwaarderen. Wellicht in de hoop dat ze in ieder geval op de lager ingeschatte school zullen slagen. Het netto-effect is niet alleen dat potenties en talenten bij deze jongeren onbenut blijven, de ervaring niet serieus genomen te wor-

den versterkt een door desinteresse en provocatie bepaalde levenshouding.

Urban culture

Jong heeft vanzelfsprekend ook positieve connotaties. Daarbij dient aangesloten te worden. De afgelopen decennia is er een urban culture ontstaan die overigens niet exclusief zwart is en zich niet uitsluitend tot hiphop beperkt. Urban culture beslaat een groep jongeren en jong-volwassenen tussen de 14 en 23 jaar die zich, voorbij de multiculturele hybriditeit, een sociaal-culturele leefstijl heeft aangemeten die ook economisch zijn vruchten begint af te werpen. Hoe is deze urbane belangstelling voor het entertainment en de erin overwonnen multiculturaliteit over het niveau van exotischen eten, wereldmuziek en stand up comedy heen te tillen? Kan deze interculturele belangstelling politiek-economisch in het urbane weefsel hechten? Dit vereist in ieder geval een meer integrale aanpak. Het creëren van een sociaal-culturele en cultuur-economische infrastructuur van carrièretrajecten en het instellen van fysieke knooppunten zoals podia die de ontwikkeling van skills bij jongeren faciliteren, is daarvoor een minimumvoorwaarde.

Studentenstad Rotterdam: stijgers als steigers

Er zijn meer positieve connotaties bij jong in Rotterdam. De negatieve statistieken tonen dat naast werklozen, één en twee-

persoonshuishoudens en kansarme allochtonen zich vooral studenten in de oude wijken vestigen. Het imago van Rotterdam als studentenstad is echter bedroevend slecht. Toch volgt haast een zesde van de bevolking HBO- en universitair onderwijs. De Rotterdamse onderwijsinstellingen tellen circa 90.000 studenten, waarvan ongeveer 60% uit de omliggende regio. Er is nog een relevant gegeven: 20% van de Erasmus studenten heeft een allochtone achtergrond. In het HBO is dit percentage nog hoger. Het mag duidelijk zijn wat voor kapitaalvernietiging plaatsvindt als het overgrote deel van deze studenten na hun studie wegtrekt.

De uitwisseling tussen stad en universiteit is tot nu toe beperkt. Kort geleden heeft de Erasmus Universiteit zijn visie bijgesteld en legt zij zich er daadwerkelijk op toe zich als een 'internationaal georiënteerde stadsuniversiteit' te profileren. Daarmee zijn er nieuwe mogelijkheden ontstaan voor de gentrification van de oude wijken. Studenten zijn immers in potentie bovenmodale verdieners. Op termijn kunnen ze een overwaarde voor de wijken betekenen, mits er wooncarrières gecreëerd worden voor deze groepen.

Om de banden met de stad te versterken gaat de EUR vanaf 2009 'community service' en 'service learning' als facultatief onderdeel in het universitaire curriculum opnemen. Studenten van alle faculteiten kunnen direct in contact met de stad

komen door hun vakskills aan te bieden en hun sociale en communicatieve skills in de ondersteuning van maatschappelijke groepen te versterken. Op wijkniveau fungeren zij dan als rolmodellen, als mentoren leveren zij op het vwo en (V)MBO daadwerkelijk een bijdrage aan de versterking van educatieve trajecten en netwerken.

De huidige fysieke infrastructuur beantwoordt echter niet aan de gedifferentieerde vraag van deze jongeren. Er is te weinig huisvesting voor studenten. Wooncarrières zijn afwezig, met het gevolg dat dit intellectuele kapitaal zodra het gaat renderen, Rotterdam verlaat. Deze tendens wordt onder studenten met een allochtone achtergrond nog eens versterkt door het discriminatoire sollicitatiebeleid van veel bedrijven.

Concrete projecten jeugd en ondernemerschap

Het aanlooptraject van Rotterdam Vakmanstad/Skillcity waarvan deze publicatie een weerslag is, heeft geresulteerd in de operationele opzet van een tweetal projecten die in de loop van de komende jaren gerealiseerd zullen worden:

Vakmanstad/Fysieke Integriteit is een driejarig project van Henk Oostering op de Brede School Bloemhof en VMBO Nieuw Zuid in de wijk Bloemhof. Dit project wordt uitgevoerd in het kader van Pact op Zuid in samenwerking met de diensten Sport en Recre-

atie (SenR) Jeugd, Onderwijs en Samenleving (JOS) en GGD van de gemeente Rotterdam. Ook is hierbij woningcorporatie Vestia betrokken. Vakmanstad/Fysieke integriteit biedt een invulling van het dagarrangement – zes uur extra lestijd in de week op school – geïnspireerd op de gedachte van een drievoudige ecologie. Deze invulling bevat een judolijn, een kooklijn, een ecolijn en filosofie/ecosofielessen. Alle leerlingen krijgen juleoles in een aan de school verbonden dojo of judozaal, lunchen gezamenlijk in een met een eigen keuken voorzien schoolrestaurant dat door een vaste kok en stagiaires gerund wordt en krijgen bij hun school een ecotuin waaraan lessen over ecologie worden gekoppeld. Aan de kernschool Bloemhof/Nieuw Zuid worden vier satelliet scholen gekoppeld. Dit alles wordt door een wetenschappelijk team gemonitord in de drie jaren dat het project loopt. In de tweede fase van het project worden de sportlessen onderdeel van een school-sportvereniging en opent het restaurant haar deuren voor de wijk. Voor de wijk tuin was het al zover. *Vakmanstad/Freehouse* is een project van Dennis Kaspori en Jeanne van Heeswijk waarin cultureel ondernemerschap centraal staat. Dit wordt uitgevoerd in samenwerking met Kosmopolis, Pact op Zuid en Vestia. Concreet gezien streeft Vakmanstad/Freehouse naar het opzetten van ruimtes waar lokale ondernemers, jongeren en

Startkapitaal: Jeugd en Ondernemersschap

Intermezzo 4 vervolg

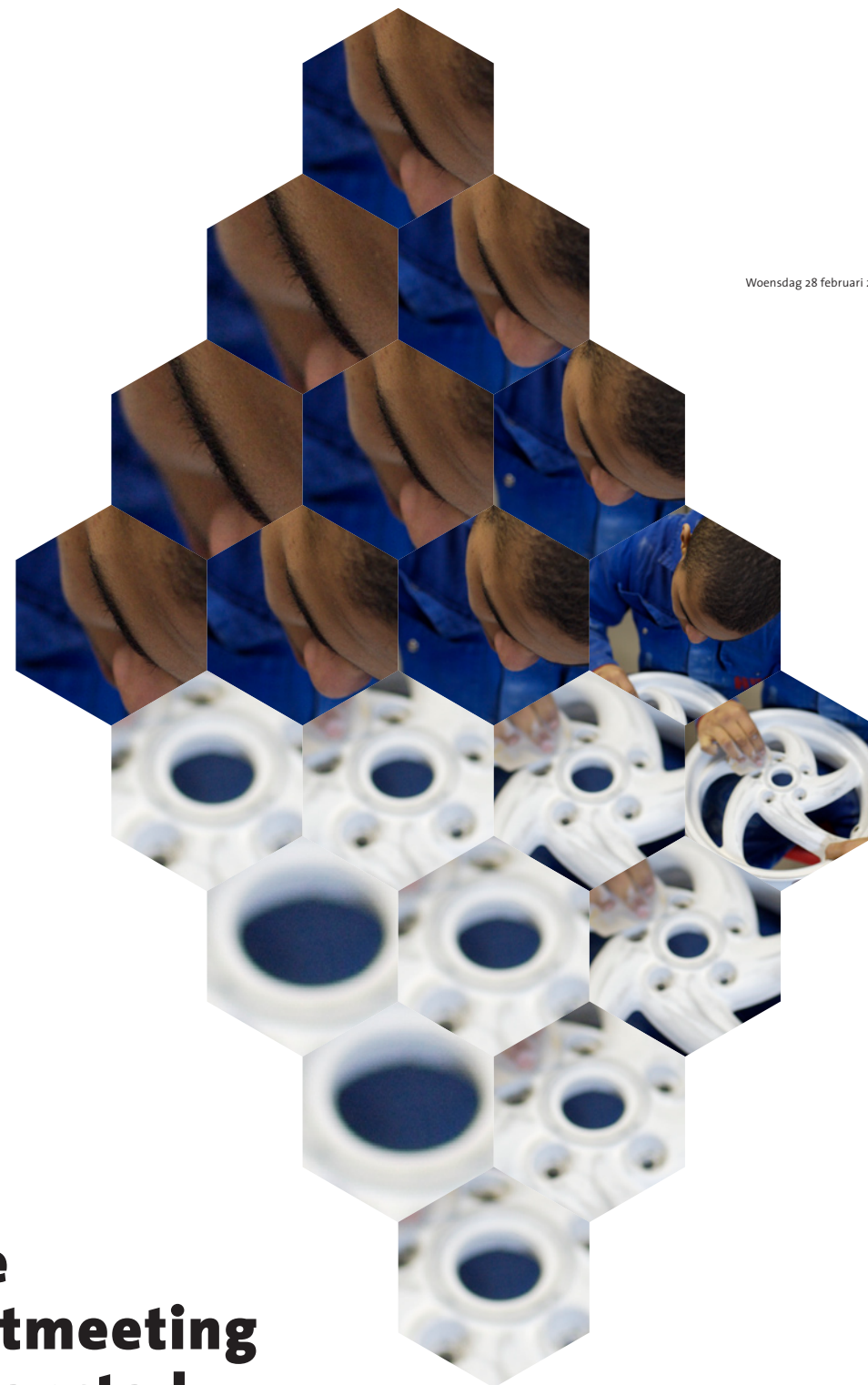
kunstenaars/ontwerpers
samen kunnen komen
om kennis, ervaring en
ideeën uit te wisselen.
Deze uitwisseling zal
leiden tot een vorm van
culturele productie die de
economische positie van
de betrokkenen versterkt
en het culturele proces van
bedenken en realiseren
zichtbaar maakt. Binnen
dit project zijn er inmid-
dels een aantal lokale sa-
menwerkingsverbanden
aangegaan met onderne-
mers.

Jeugd en onderwijs

Woensdag 28 februari 2007

Eerste expertmeeting Vakmanstad

De deelnemers bij de eerste expertmeeting over jeugd en onderwijs bij Vakmanstad waren het er over eens: Vakmanstad is een belangrijk model voor Rotterdam, omdat het beter aansluit op de realiteit van de stad. Toch moet het model vooral theoretisch nog worden verdiept, het is nu nog teveel een grabbelton waaruit ieder wat van zijn gading haalt. Maar het is ook de opzet van dit publiek onderzoek om aan het eind van de rit duidelijkheid te krijgen over wat Vakmanstad betekent en hoe we het met verder onderzoek en projecten kunnen uitbouwen.

Transcriptiefragment
Sterkte en zwakte van Vakmanstad
46

Deelnemers

Alijd van Doorn	(AD)	ontwerper, Döll atelier voor bouwkunst
Ton Legerstee	(TL)	senior beleidsadviseur dienst Jeugd Onderwijs Samenleving, gemeente Rotterdam
Marcel Nollen	(MN)	lid College van Bestuur Albeda College
Peter de Regt	(PR)	bestuurlijk vertegenwoordiger Raad van Bestuur Woonbron Maasoever
Joke van der Zwaard (JZ)		zelfstandig onderzoeker en schrijver
Arie Lengkeek	(AL)	AIR
Dennis Kaspori	(DK)	Rotterdam Vakmanstad/Skillcity
Henk Oosterling	(HO)	Rotterdam Vakmanstad/Skillcity

Dwarsverbanden

Wat gebeurt er ondertussen in Rotterdam voor jongeren en in het onderwijs wat duidt op een ontwikkeling in de richting van Vakmanstad? Komen er dwarsverbanden tot stand tussen de verkokerde sectoren als jeugd en onderwijs, zorg, veiligheid, cultuur en sport?

Die dwarsverbanden komen inderdaad tot stand. Het meest zichtbaar is het bij het stoomschip Rotterdam, waar wonen, onderwijs en zorg samenwerken om MBO-jongeren in de stad een perspectief bieden. Veel ingrijpender is wat er binnen het onderwijs gebeurt met de Brede School, waarbij Rotterdam nu net zijn tweede fase is ingegaan, met een verplicht aantal extra uren op school – via de dagarrangementen – of op cursussen die elders worden aangeboden – via de wijkarrangementen. Daar worden skills bijgebracht die de leerlingen niet in het reguliere onderwijs krijgen. En niet alleen de leerlingen zelf kunnen daarvan gebruik maken. Via bijvoorbeeld schoolsportverenigingen wordt die Brede

School ook opengesteld voor de andere kinderen in de wijk.

De dwarsverbanden ontstaan nog wel eens als vanzelf. In het MBO wordt de noodzaak tot samenwerken met de zorg (om uitval te bestrijden), de ouders en allerlei organisaties in de wijk steeds beter onderkend. Sportverenigingen in de wijk stellen hun ruimtes beschikbaar om de leerlingen weer aan het sporten te krijgen, want gymlokalen zijn er in de MBO's van tegenwoordig niet meer te vinden.

Het zijn nog signalen, maar zijn er ook structurele ontwikkelingen? Nog niet veel. De dienst Jeugd Onderwijs en Samenleving (JOS) wil de jeugdzorg in de school, maar dan wel op een andere leest geschoeid. De oude zorginstellingen moeten nu concurreren met private partijen en zo goed mogelijke producten aanbieden aan scholen die daarvoor subsidie krijgen van JOS, zoals bij het Novacollege nu gebeurt.

JOS wil ook de partijen uit de relevante sectoren van jeugd en onderwijs bij elkaar brengen. Laat ze eerst maar eens erachter zien te komen wat iedereen doet, alleen dat blijkt al een openbaring te zijn. Al is het streven dat er uiteindelijk een structurele samenwerking uit voortkomt.

Transcriptiefragment
Maatschappelijk vangnet
46

Breder denken komt op

Wie dwarsverbanden wil leggen, moet breed denken. Dat gebeurt meer en meer, zo blijkt. De maatregelen voor het wegnemen van achterstanden, de excessen, de ontsporingen zoals bij de Reboundcenters, de foyers en andere hulp voor extreem problematische jongeren, zijn belangrijk. Maar we hebben het over kleine getallen en niet over de 30.000 kinderen waarvoor straks een goed functionerende Brede School moet draaien. Ingrijpen op zo'n niveau heeft veel meer impact.

Ook kijkt men breder naar de leeftijd. Want bij de Brede School, of mogelijk al eerder, in de voorschool, bij de o-groep, moet datgene worden aangepakt dat ervoor zorgt dat kinderen op latere leeftijd laat ontsporen, zodat ze geen slagen missen die ze later nodig hebben.

Er is gesproken over het leren van lifeskills, bij de kinderen, en ook bij hun ouders.

Aan het andere eind van de schoolcarrière is gewezen op het diplomastapelen, omdat het leren niet stopt als de school verlaten is. Misschien dat je tussen je zeventiende en vijfentwintigste even niet wil leren, maar liever daarna. De belangrijke rol die de vrouw daarbij kan spelen wordt nog wel eens vergeten.

Het gezelschap beschouwde de bouw van de scholen. Woonbron heeft in Hoogvliet voor een bouwsysteem gekozen dat flexibel ruimtegebruik mogelijk maakt. De hoge ruimtes kunnen het ene moment voor sport worden gebruikt, het andere moment als leslokaal en weer een ander moment door de toneelschool.

Soms blijken de kokers door nieuwe ontwikkelingen vanzelf minder te worden. Op Zuid zijn er goede ervaringen met samenwerking tussen scholen van de verschillende zuilen (denominaties), die de Brede School belangrijker vinden dan hun eigen parochie.

Er zijn ook leerzame verbredingen in het buitenland. In Parijs is een van de maatregelen na de opstanden in de banlieues om de scholen de hele dag voor iedereen open te stellen. Zoiets zou hier ook moeten gebeuren.

Krappe buitenruimte maakt beweeglijk

De deelnemers richtten de blik op de buitenkant van de school en bekeken het schoolplein, en vroegen zich af of die schoolpleinen niet opengesteld kunnen worden voor de omwonenden die tegelijk ook zorgen voor het toezicht. Zo breidt je de mogelijkheden voor spel en ontmoeting uit.

Döll atelier onderzocht hoe en waar kinderen spelen in het Oude Westen en Hoogvliet. De kinderen vertelden het zelf. In het ruimtelijk krap bemeten Oude Westen hebben de kinderen overal hun speelplekken waar ze hun grootstedelijke (rap bijv.) spelletjes spelen, in het veel ruimer opgezette Hoogvliet bezochten de kinderen enkel – met hun ouders – de droefogende officiële speelplaatsen.

Transcriptiefragment
Buitenruimte: veiligheid
via speelruimte
47

In het Oude Westen staat iedereen buiten zijn auto te wassen. Maak daar autowasstations en zet er speelplekken omheen.

Er zijn wel grenzen aan het breder denken. Een woningcorporatie die zich druk maakt over lifeskills, gaat dat niet wat ver? Het is belangrijk dat er lijnen komen naar onderwijs en wijkbeheer, want daar heeft de corporatie baat bij, die wil graag een goede woonomgeving voor zijn huurders, anders lopen ze weg. Maar wat als veel jongeren niet weten hoe je je als huurder of bewoner dient te gedragen? Moet je dan toch je met lifeskills gaan bezighouden?

Of kan je dat beter aan een ander overlaten?

Veiligheid is een belangrijk thema, maar voor de politieagent lijkt een bescheiden rol weggelegd. Die is er toch meer voor de ordehandhaving, de ongevallen en de calamiteiten.

Transcriptiefragment
De Brede School
49

Kind centraal

Döll Atelier brengt op kleine schaal in praktijk waarvan iedereen het belang onderkent: het kind centraal stellen. Richtinggevend is wat Steven van Eijck van Operatie Jong! hierover heeft gemeld in 'Sturingsadvies deel II: Koersen op het kind, Kompas voor het nieuwe kabinet'.

De dienst Jeugd Onderwijs en Samenleving gaat zich richten op de talenten in kinderen.

Uitgangspunt is dat elk kind talenten heeft en dat het onderwijs en de jeugdzorg die talenten moet ontwikkelen en zo goed mogelijk tot ontwikkeling laat komen.

De notie van het kind centraal is nog te weinig aanwezig in het gedachtegoed van Vakmanstad. Het gaat nog teveel over structuren en organisaties, het model leeft nog te weinig.

Skills nader te bepalen

Over welke skills hebben we het eigenlijk? Over de skills die bij de Skillsmasters aan bod komen, waar MBO-leerlingen in wedstrijden hun skills op hun vakgebied kunnen etaleren? Of over skills als ontbijten voor je naar school gaat en met mes en vork eten als het kind op de basisschool begint?

Nog niet scherp is welke skills nodig zijn voor een goed functionerende Vakmanstad. Er zijn wel kaders, en één daarvan moet niet over het hoofd worden gezien: of en in hoeverre een Vakmanstad ook economisch voor Rotterdam een aantrekkelijke optie is.

De schaal van Vakmanstad

Op welke schaal moet je inzetten om jeugd en onderwijs in Vakmanstad tot zijn volle recht te laten komen? Soms op de wijk, zoals de ROC's de wijk nodig hebben voor het contact met de ouders die er wonen, de sport- en cultuurverenigingen die er actief zijn, de bedrijven voor de stageplaatsen en voor de jeugdzorg die immers nog wijkgericht werkt. Soms is de schaal de straat, om te bezien hoe kinderen spelen en wat wij daaraan kunnen verbeteren. En soms ga je uit van de stad, zoals bij de invoering van de (nieuwe) Brede School of de wijze waarop de jeugdzorg weer tot leven wordt gebracht en haar aanbod aanpast aan de nieuwe vragen die haar gesteld worden.

Vaker nog spelen meerdere schalen een rol. Kan je bij kinderen van de basisschool nog goed met de wijk uit de voeten, bij het voortgezet onderwijs blijken de leerlingen door de hele stad te reizen om van huis naar school te gaan. Die heb-

ben niet zoveel meer met hun wijk. In een Reboundcentrum komen uitgekakte leerlingen uit de hele stad terecht. Maar als het project succesvol verloopt, is het vooral de wijk van zo'n centrum die ziet wat er gebeurt en ervan profiteert.

Er is die ene, nu nog grotendeels ontbrekende schaal: die van het kind, met zijn eigen wensen; wensen die dat kind zelf het beste kent en die het niet van bovenaf laat opleggen. Ze hebben alle hun eigen talenten, zo staat nu ook in het beleid van de gemeente centraal. Welke schaal het best ingezet kan worden voor Vakmanstad, lijkt van geval tot geval te verschillen. Meestal zal het om meerdere schalen gaan. Een samenhangend beeld over welke schaal of schalen wanneer moet nog komen. Bij het SS Rotterdam is zo'n beeld nodig. Straks wonen, werken en leren er 600 leerlingen van Albeda. Na een jaar monsteren ze af en moeten ze hun plek vinden in de samenleving. Welke schaal heb je nodig om dat goed in de gaten te houden en zo nodig verder te begeleiden? Blijft het beperkt tot die scheepsbewoners of zal elke MBO'er er straks van profiteren?

Joke van der Zwaard wijst op de stop op de diplomastapeling bij nieuwkomers, vooral de vrouwen. Toegang tot diplomastapeling wordt gedwarsboomd door het restrictieve inburgeringsbeleid en de volgens haar nogal traditionele waarden die er nog steeds op worden nagehouden als het gaat om vrouwenarbeid. Zij verzet zich bovendien tegen de voorstelling van zaken ten aanzien van kanslozen. Het beeld van achterstandsgebieden is heel wat gedifferentierder dan tot nu toe wordt voorgesteld. Zij geeft aan dit verder te onderzoeken om zo vast te stellen wat er aan de hand is met bijvoorbeeld schooluitval.

Henk Oosterling zou graag willen weten hoe je het accent of de aandacht kan verleggen. Hoe realiseer je het potentieel van een moeder uit het Rifgebergte die inmiddels drie hoogopgeleide dochters heeft maar zelf nauwelijks aan de samenleving deelneemt? Hij benadrukt het belang van rolmodellen in de wijk. Hoe kan een succesvol iemand in de wijk anderen positief motiveren? Van der Zwaard gelooft echter niet zo in die fixatie op de wijk. Je moet ook kijken naar middelen om jongeren los van de wijk vooruit te helpen door bijvoorbeeld mentoring en coaching. Dat heeft niet zoveel te maken met een wijk, dat is een ander perspectief.

Marcel Nollen wijst indirect weer op het belang van de wijk. Eerst haalt hij een onderzoek aan van Roel in 't Veld. Daarin wordt een verband gelegd tussen onderwijsvernieuwingen en de aanleg van een spoorlijn. Voor de haalbaarheid van de aanleg zijn een aantal relevante parameters. Je kijkt vanzelfsprekend naar de directe kosten om die spoorlijn aan te leggen, maar ook naar de maatschappelijke baten, zoals bijvoorbeeld de verminderde uitstoot of de bereikbaarheid en leefbaarheid van stadscentra. Zo heeft In 't Veld ook onderwijsvernieuwingen bekeken. Als je er voor zorgt dat je het goed organiseert en faciliteert, zodat mensen het ook gaan doen, dan kan het effect zijn dat een kwartje in jaar 0 in 30 jaar 30 euro wordt. Zo'n aanpak werkt door in de motivatie, de wil tot samenwerken, op werkdiscipline en sociale leefbaarheid. Uiteindelijk levert het minder criminaliteit op. Daar steekt het Albeda veel werk in: door intensieve mentoring en coaching, door een zorgadviesdienst in de scholen. De school is er niet alleen voor het onderwijs, maar ook voor meer zorg, zodat de leerlingen plezier krijgen en hebben in het onderwijs. Dat betekent ook dat je met de ouders gaat praten, met de hulpverlening. Je moet de wijk in om te kijken of kinderen daar anders functioneren. Dat is ook een doel van Albeda: niet in de weilanden in een grote moloch worden weggestopt, maar in die wijk zitten zodat, als dat nodig is, de zorgadviesdienst, het cultureel werk en de politie direct kunnen worden betrokken. Oosterling vraagt zich, de relativering van de wijk door Van der Zwaard indachtig, af op welke schaal mensen het meest effectief bereikt kunnen worden. Als de wijk niet de juiste schaal is, welke dan wel? Het gaat hem dan niet om het beheer, maar om de concrete contacten, zoals bijvoorbeeld op het SS Rotterdam.

ALIJD VAN DOORN (AD)
TON LEGERSTEE (TL)
MARCEL NOLLEN (MN)
PETER DE REGT (PR)
JOKE VAN DER ZWAARD (JZ)
ARIE LENGKEEK (AL)
DENNIS KASPORI (DK)
HENK OOSTERLING (vz.) (HO)

Sterkte en zwakte van Vakmanstad

HO: Wat zijn volgens jullie de sterke en zwakte punten van dit ontwikkelingsmodel?

MN: Ik vind het niet helemaal een Rotterdams model. Wel als het gaat om Vakmanstad, maar niet om de verkoking van die lagen, omdat die in elke stad speelt. In het verhaal moet het kind meer centraal staan. Het is nu nog teveel structuur.

PR: Ik mis nog de grote lijn in het verhaal. Het is nu iets te veel dat iedereen er wat van zijn gading kan uitpikken. Positief is de toevoeging van de ecologie. Dat wordt een steeds belangrijker factor.

TL: Ik vind Vakmanstad heel belangrijk. Er is een verkeerd beeld van Rotterdam nu en het model van Vakmanstad is daarop een correctie. Ik ben bezig met wethouder Geluk om samen met de wijken Rotterdam kindvriendelijker te maken.

AD: Het moet heel duidelijk worden uit het concept dat het kind weer centraal komt te staan. Het doorbreken van de lijnen is heel belangrijk. Het model is nu meer een denkmodel. De kernzaken moeten eruit worden gehaald. Daar moet je je op richten met als kern de Brede School.

JZ: Het moet duidelijk worden wat die skills nu precies zijn. Dat is nu onvoldoende uitgewerkt. Ook zou er meer aandacht moeten worden besteed aan het diplomastapelen. De belangrijke consequentie is dat het niet erg is dat iemand van zijn 17de tot zijn 25ste even niet studeert en wat anders gaat doen.

Maatschappelijk vangnet

HO: De maatschappelijke en sociaal-culturele werk in Rotterdam heeft een slechte naam. Ze zou niet doeltreffend werken en zelfs achterhaald zijn in haar aanpak. Hoe verbeteren we dit imago van wat we het maatschappelijk vangnet kunnen noemen? En welke rol spelen ouders hierin?

TL: We hebben stevig gediscussieerd met die maatschappelijke zorgsector. Ze moeten producten gaan leveren en de scholen in. We helpen ze een handje door de scholen subsidies te geven om die zorg dààr in te kopen waar het beste aanbod wordt geleverd. Daarbij gaat het om substantiële bedragen. Die zorg hoeven de scholen echter niet per se bij die welzijnsinstellingen

gen in te kopen. Bij het basisonderwijs kopen ze dit nu bijvoorbeeld in bij het Kindservice hotel, een private instelling die allerlei buitenschoolse activiteiten aanbiedt en zelfs een schoolgebouw aan het bouwen is. Brede School activiteiten kunnen zelfs in het weekend ontplooid worden. Het gaat er vooral om dat de leertijd wordt uitgebreid. Ouders laten het overigens vaak afweten.

JZ: Dat is niet waar. Het is nog steeds zo dat de vrouwen die taken voor een belangrijk deel op zich nemen. Veel vrouwen werken parttime om tijd vrij te houden voor de kinderen.

PR: Wij merken bij de jongerenfoyers dat die jongeren een paar slagen gemist hebben. Ze hebben bepaalde gedragsregels niet meegekregen. Ze weten niet hoe ze moeten solliciteren. Voor ons als corporatie wijst dit op een verlegging van onze grens: moeten wij ons ook met het aanleren van lifeskills bezig gaan houden?

JZ: We bewegen ons dan uitsluitend op het incidentniveau: kinderen die nog niet eens weten hoe ze moeten eten, net als bij de Rebound.

TL: Daar heb je wel gelijk in. Daarom willen we aan alle kinderen kansen bieden en ons niet alleen maar richten op die uitzonderlijke gevallen.

Buitenruimte: veiligheid via speelruimte

AD: Voor mij is het bezwaar aan de Brede School dat het fysiek aan één plek is gebonden. Je moet deze ook verbinden met een netwerk van openbare ruimten in een wijk.

TL: Het zou een aardig idee zijn om collectieve schooltuintjes op de schoolpleinen te maken.

DK: Maar is een school een openbare ruimte?

MN: In de banlieues in Parijs zijn de scholen en de pleinen helemaal opengegooid. Iedereen kan er op elk moment van de dag binnenlopen, zodat mensen elkaar daar kunnen ontmoeten.

PR: Dan moet de veiligheid wel worden gegarandeerd.

TL: Ik was in Stockholm en daar hadden de mensen helemaal geen hekken.

JZ: Je moet eigenlijk geen huizen met tuinen meer bouwen, dat is pas goed voor de sociale cohesie.

AD: Ik heb helemaal niets buiten mijn huis, zelfs geen balkon. Maar als het mooi weer is, ga ik buiten zitten en praat ik met mensen.

HO: Veiligheid is blijkbaar nog steeds een belangrijk politiek issue. Wat kan de politie in deze context doen? Moet opbouwwerk een vak worden op de politieacademie om een ander soort agenten te vormen?

MN: Wij hebben een booming opleiding: veiligheidsbeambte. Daar melden zich bijna enkel allochtonen voor. Zijn ze afgestudeerd, dan willen ze direct naar de politie.

PR: Onze ervaring is toch wel dat politieagenten willen worden aangesproken op hun kernkwaliteiten: ordehandhaving en calamiteitenbestrijding. Er zijn wel perioden dat je ze ook op de meer sociale aspecten kunt aanspreken, maar dat is toch ondergeschikt.

AD: We hebben een onderzoek gedaan naar speelnetswerken. Dit is deels gebaseerd op het werk van de architect Aldo van Eyck. Door op allerlei plekken en niches in een wijk kleine speelplekken te plaatsen konden kinderen en hun ouders elkaar ontmoeten. We maakten deze speelplekken wanneer de bewoners er om vroegen. Wij richten ons op het niveau van aandacht-vragende wijken door, zoals in het Oude Westen en Hoogvliet, te onderzoeken wat daar de speeltcultuur is. Door aan de kinderen zelf te vragen hoe zij spelen in hun wijk en hoe zij de wijk ervaren. We hebben die kinderen met wegwerpcameraatjes op pad gestuurd.

Zo kwamen we er achter dat de speeltcultuur in de twee wijken sterk verschillen. In het Oude Westen gaan kinderen van plek naar plek en zijn er overal door hen zelf ‘gemaakte’ speelplekken waar eigenlijk nauwelijks plaats is voor spelen. In Hoogvliet is er ruimte zat, maar hebben kinderen nauwelijks speelplekken. In het Oude Westen hadden de kinderen heel urbane speelvormen. Zo gingen meiden ergens in de wijk rappen. In Hoogvliet maakten de kinderen geen informele speelplekken. Ze zijn op de overigens bedroevende speeltuinen aangewezen. Bijkomend gevolg was dat de wijkoriëntatie van de kinderen in Hoogvliet slechter was. Ze wisten niet goed wat waar was. Ze speelden ook nauwelijks zelfstandig. Alles gebeurde met de ouders erbij.

AD: Op de Meeuwenplaat gingen de kinderen van dezelfde schoolklas met elkaar spelen. In het Oude Westen waren er veel meer dwarsverbanden. Maar etniciteit speelt tot acht jaar geen rol. Het Oude Westen is ook uitzonderlijk, omdat er geen enkele groep dominant is. Bij de oudere jeugd in Meeuwenplaat was er echt een gevecht om de openbare ruimte. Inbreng van bovenaf – door bijvoorbeeld Parasites – werd afgewezen: “Dat is iets voor nerds”.

AD: Er is een kookparasite. Eerst gaven moeders kooklessen aan kinderen, maar langzaam aan zijn ze elkaar kooklessen gaan geven. Zo’n

HO: Laten we de aandacht verschuiven naar de buitenruimte. Kan deze positief worden geladen zodat veiligheid niet door repressie hoeft te worden afgedwongen?

HO: Clusterden kinderen vanuit dezelfde straat, dezelfde school of dezelfde culturele of etnische achtergrond?

HO: Van wie zijn die parasites?

parasite heeft dus wel degelijk goede kanten. Hier is een rol weggelegd voor de scholen en de gemeente. Zij kunnen plekken creëren, maar ook onderhouden.

De Brede School

MN: Het kan nog breder. In 2008 komt Euro skills naar Ahoy. 30.000 MBO-ers uit heel Europa. Euroskills is een soort opwarmer voor het Europees jongerenjaar 2009. Skillsmasters in Ahoy is de plek waar je kan zien wat al die vakopleidingen inhouden. Het evenement biedt rolmodellen, want er worden vakwedstrijden gehouden.

PR: Bij Campus Hoogvliet worden drie verschillende niveaus samengevoegd. We hanteren daar een solide bouwstijl, met hoge ruimtes die voor alles te gebruiken zijn. Een gymlokaal kun je dan ook voor onderwijs gebruiken. Ook zijn makkelijker voorzieningen zoals een sportschool de school binnen te halen.

MN: Wij proberen sport weer terug te krijgen in het MBO. Dat is daar helemaal uitgegooid. Er zijn zelfs geen gymlokalen meer in de gebouwen. Nu proberen we door samenwerking met sportverenigingen in de wijken sport weer in het programma te krijgen. Daar heb je dus zo’n dwarsverband: kinderen van de sportvereniging komen in aanraking met kinderen van de school. Eigenlijk zou je sport zo op alle onderwijsniveaus moeten inzetten, met schoolkinderen en kinderen uit de wijk.

TL: Zulke initiatieven kunnen door toevalligheden ontstaan. Het kan van een school komen, van een deelgemeente of van een Brede School coördinator.

HO: Kan daarin structuur worden aangebracht?
TL: Die ontwikkelt zich al. Bij het jeugd beleid ontmoeten partijen elkaar steeds meer in Jeugdplatforms. Ze komen eerst op een informele manier bijeen. Er zijn geen regels. Laat ze eerst maar eens op wijkniveau praten en elkaar vertellen wat ze allemaal doen.

TL: In de rebound waarover Peter de Regt het had, zitten zo’n 200 à 300 jongeren die wat eenvoudige skills leren. In het basisonderwijs zitten er zo’n 30.000. Dat is veel interessanter.

HO: Zijn stages misschien de sleutel voor een verbinding tussen alle schooltypen? Laten we de schaal van het basisonderwijs eens verder opprekken en verdiepen via het concept van de Brede School. Daar is immers ook het VMBO bij betrokken. De Brede School is inmiddels in zijn tweede fase. De fysieke kant zijn de Multi Functionele Accomodaties (MFA) die al gebouwd worden.

HO: Voordat we zo’n gebouw neerzetten moeten we toch eerst weten wat er allemaal inkomt en welke functies het moet vervullen. Het cur-

riculum lijkt mij van doorslaggevend belang. Inhoudelijk gaat de Brede School de tweede fase in.

TL: Wethouder Leonard Geluk en ik hebben twee en een half jaar geleden besloten om naar het begin terug te gaan: naar de opvoeding, de normen en waarden, de voorschool en de Brede School. Het eerste resultaat ligt er: sinds vorig jaar zitten op een aantal scholen kinderen verplicht langer op school, namelijk 6 uur in het dag- of wijkarrangement. Zo willen we vanaf het begin van het basisonderwijs tot aan het eind van de ROC's een doorlopende lijn creëren. Deze begint al in de Voorschool met klas o. Uitgangspunt is talent. Dat heeft elk kind. Bij een grote groep leerlingen ontbreken echter de basale skills: ze kunnen niet fatsoenlijk eten en gaan zonder ontbijt naar school. Om die skills te ontwikkelen en die talenten te ontdekken willen we de Brede School midden in de wijk hebben.

TL: Dat blijkt gelukkig mee te vallen. Scholen blijken best te willen samenwerken in een Brede School verband. Het wordt ook gestimuleerd door de corporaties, die doorkrijgen dat ze met voorzieningen zoals goede scholen de leegloop in de wijken kunnen tegenhouden. Dat doet Vestia bijvoorbeeld in Zuidwijk. De Brede School daar bestrijkt de helft van de wijk, maar ook 't Lageland en Hoogvliet.

HO: Hoe krijg je ouders de school binnen?

MN: Er zijn tegengestelde bewegingen die mogelijkheden tot contact dwarsbomen. Door de vercommercialisering van de inburgering (het aanbestedingsbeleid) komen de inburgerende ouders niet meer in de scholen. Ze gaan immers naar aparte commerciële instituten en niet naar de scholen waar op hun kinderen zitten.

HO: Hoe verhouden de wijkaanpak en de bovenwijkse aanpak zich tot elkaar?

TL: Ik ontken de werking van mentoring en het belang van een bovenwijkse aanpak niet. Zeker in het voortgezet onderwijs merk je dat de jongeren helemaal niet meer aan een wijk zijn gebonden. Ze overschrijden de wijkgrenzen. Allochtone kinderen doen dat overigens voor haast 100% met het openbaar vervoer, autochtone met de fiets. In het voortgezet onderwijs bieden we de buitenschoolse voorzieningen zowel aan kinderen op school als in de wijk aan, wat ook weer integratiebevorderend werkt. Bij het Novacollege op Zuid wordt met het project Moving In de jeugdzorg de school binnengehaald.

Skills en stage

PR: Als je stageplekken vergeeft aan jongeren, om ze klaar te stomen voor een baan in je eigen bedrijf, dan is de schaal het werkgeverschap. Ben je bezig met goede huisvesting voor Antilliaanse kindmoeders dan ben je met een zorgintensief traject bezig. De schaal doet er dan niet zoveel toe. Die gaat pas spelen als je met andere instellingen gaat samenwerken voor grotere groepen. Er is een Reboundcentrum voor jongeren die door of buiten hun schuld overal uitgekakt zijn. Ze worden een jaar op school vastgehouden, hoeven eigenlijk niets te doen, maar krijgen wel allerlei activiteiten aangeboden. Wat er daarna met die jongeren moet, is nog niet opgelost.

DK: De Blauwe Olifant, waar wij binnen het project Face Your World mee samenwerken, is ook zo'n project. Daar worden samen met die jongeren projecten ontwikkeld en uitgevoerd. Ze komen van overal in de stad, in dit geval Amsterdam. We gaan dus niet uit van de wijk, maar van een plek met uitstraling in de wijk.

DK: Omdat we een park moesten ontwikkelen in de buurt van de nieuw te bouwen Brede School, hebben we samen met de leerlingen en buurtbewoners een ontwerp gemaakt. De jongeren van de Blauwe Olifant waren van mening dat in dat park een standbeeld van 10 meter hoog van staal moet komen. Want dit gebeurde allemaal in de Staalmanbuurt.

MN: Het is laagdrempelig. Eigenlijk is het een leuke hangplek waar langzaam dingen worden ontwikkeld. De begeleiding is veel intensiever dan het reguliere onderwijs.

MN: Dus de schaal is hier de school en de straat.

Alijd van Doorn

Ontwerper Döll atelier voor bouwkunst

Deelnemer expertmeeting Jeugd en Onderwijs

Eigen tekstbijdrage

Rol speelplaatsen ondergewaardeerd

Op verschillende fronten is een levendige discussie gaande over de identiteit van de stad en het gebruik van de openbare ruimte door kinderen en volwassenen. Speelplaatsen kunnen een rol spelen in het vergroten van de leefbaarheid in de stad, omdat het bij uitstek ontmoetingsplekken zijn voor mensen van verschillende leeftijden en achtergronden. Speelplaatsen zijn ten onrechte vaak anonieme plekken op verloren locaties. Een nieuwe visie op spelen in de stad is nodig. In dit project wordt een stedenbouwkundige ontwerpstrategie ontwikkeld door de toepassingsmogelijkheden van een theoretisch model voor speelplaatsontwerp te onderzoeken voor twee concrete locaties: Meeuwenplaat Hoogvliet en Het Oude Westen. De strategie leidt tot een netwerk van speelruimten dat als een uitgebreid weefsel door de wijk komt te liggen.

PIP-principe

Kunsthistorica Liane Lefaivre ontwikkelde het theoretische model voor stedenbouwkundig speelplaatsontwerp. Zij baseert zich op een historisch overzicht van spel en spelen in kunst, architectuur en stedenbouw. Het accent van het historisch onderzoek ligt op de wijze waarop de min of meer spontane ontwikkeling van speelplaatsen in de Amsterdamse binnenstad werd vertaald in een bewuste strategie voor de Westelijke Tuinsteden.

De belangrijkste elementen van dit unieke historische voorbeeld worden door Lefaivre samengevat in het PIP-principe. PIP staat voor Participatie, Interstitieel (het ‘tussen’) en Polycentraal. Participatie refereert aan de interactieve processen tussen bewoners en gemeente waarbinnen de speelplaatsen tot stand kwamen: de speelplaatsen werden gerealiseerd op het moment dat bewoners aan de gemeentelijke instanties lieten weten dat zij daar behoefte aan hadden. Een andere kracht van de speelplaatsen ligt in de mate waarin ze zich voegen in het stedenbouwkundig weefsel, door Lefaivre aangeduid met de term ‘interstitialiteit’. De natuurlijke inbedding van de speelplaatsen geeft een grote gebruikskwaliteit en zorgt voor sociale controle. Samen vormden deze speelplaatsen een ‘polycentrisch’ netwerk, een weefsel van vele kleine speelplekken. De grote dichtheid van kleine speelplaatsen zorgt ervoor dat kinderen de openbare ruimte stapsgewijs kunnen veroveren en dat spelen een integraal onderdeel wordt van de wijk.

Van principe naar praktijk

Alijd van Doorn van Döll – Atelier voor Bouwkunst onderzocht de toepassingsmogelijkheden van het PIP-principe als ontwerpinstrument voor de ontwikkeling van spelnetwerken in verschillende omgevingen: de stadswijk Oude Westen en de naoorlogse woonwijk Meeuwenplaat Hoogvliet. De prak-

tische toepassing van het PIP-principe leidt tot een aantal algemene principes voor het ontwerpen van een spelnetwerk. Allereerst voor het proces: een spelnetwerk moet niet vanaf de tekentafel ontworpen worden. Het is tenminste van belang om de omgeving zelf te ontdekken. Beter nog is het om via participatie inzicht te krijgen in de lokale spelcultuur. Ook in andere stadia van ontwerp tot beheer kunnen bewoners betrokken worden. Het realiseren van speelruimte wordt dan een spel op zich, dat mensen bij elkaar brengt. Vervolgens gaat het om de structuur: een spelnetwerk moet uit meerdere lagen bestaan om aan verschillende groepen ruimte te geven. Naast een laag van kleine tussenplekjes worden in andere lagen grotere zones ontworpen waarin vooral de ontmoeting van mensen van verschillende leeftijden (de intergenerational zones) een plek krijgt. Er moeten ook plekken open gelaten worden voor tijdelijke of spontane invulling.

Tot slot identiteit: door de bestaande spelcultuur van de wijk te versterken in ontwerpconcepten ontstaat een spelnetwerk dat mensen aan plekken bindt en zo identiteit en betekenis geeft aan de openbare ruimte.

Lijnen doorbreken

Voor een effectief model van Vakmanstad moeten de lijnen tussen de sectoren doorbroken worden. Het model is nu meer een denkmodel, het is wel

belangrijk de kernzaken eruit te halen en je daarop te richten. Voorop staat de aandacht voor de Brede School.

Joke van der Zwaard

Zelfstandig onderzoeker en schrijver

Deelnemer expertmeeting Jeugd en onderwijs

Eigen tekstbijdrage

Investeer in diploma-stapelaars.

In een discussie over ‘Rotterdam vakmanstad’ zou onderwijs niet automatisch aan jeugd gekoppeld moeten worden. Rotterdam is een stad van diplomastapelaars en is tegelijkertijd een stad waar heel veel talenten verloren gaan door onderwaardering van elders verworven competenties en door veronachtzaming van de ambities van vrouwen/moeders. Het vorige en huidige college zet zwaar in op taal cursussen voor zgn. ‘nieuwkomers’ en ‘oudkomers’. Dat is goed maar niet genoeg. Het lost bijvoorbeeld het probleem niet op van al die werkloze goed opgeleide nieuwkomers (vluchtelingen en huwelijksmigranten) die gedwongen zijn om hun opleiding over te doen of onder hun niveau te werken, omdat de ROC’s en HBO-opleidingen veel te weinig aangepast onderwijsaanbod voor deze groep ontwikkelen. Het is ook niet genoeg zolang er vastgehouden wordt aan aparte inburgeringsprogramma’s voor ‘opvoeders’ en voor ‘werklozen’. Die tweedeling houdt de meerderheid van de vrouwelijke cursisten (de uitkeringsloze moeders) tegen in hun ontwikkeling. Het nagestreefde eindniveau taalvaardigheid van de opvoedercursussen is namelijk laag, biedt geen aansluiting op MBO-opleidingen, laat staan hoger, en daardoor weinig ontsnapingsmogelijkheden uit het thuisvrouwenbestaan. Dat is een gemiste taal-

ontwikkelingskans, want als thuisvrouw blijven deze vrouwen makkelijk in hetzelfde kringetje hangen, waardoor ze weinig routine krijgen in de Nederlandse taal. Opleidingen en een (hoger gekwalificeerde) baan brengen daarentegen contacten en interacties met een bredere kring van mensen met zich mee. Er wordt abstracter taalgebruik vereist en vrouwen ontmoeten er vrouwen met dezelfde ambities met wie ze ook buiten het werk nieuwe werelden ontdekken. Ze krijgen andere soorten gesprekken met hun kinderen over school, omdat ze beter begrijpen welke eisen en vragen daar gesteld worden.

Want een educatieve investering in volwassenen, en met name in moeders, is een nuttige (aanvullende) strategie om onderwijsachterstanden bij jongeren te bestrijden. Zoals bekend is het opleidings- en beroepsniveau van de moeder – naast de verwachtingen van de leerkrachten – de beste voorspeller van de schoolprestaties van de kinderen. Het maakt uit wat kinderen van huis uit meekrijgen, niet alleen in de vorm van genen, maar ook in kennis, manieren van doen, contacten en spullen; ofwel de financiële, culturele en sociale bagage. Dat betekent dat taallessen voor moeders niet alleen gekoppeld moeten worden aan opvoedingsvoorlichting, voorlichting van de Roteb, Opzoomeractiviteiten etc.etc. De ambitie moet hoger: algemene vorming, toeleiding naar opleidin-

gen, vergroting van het sociaal en cultureel kapitaal van deze vrouwen.

Vakvrouwstad

Zo’n benadering sluit aan bij de motivatie van veel vrouwen om aan activiteiten op school deel te nemen. Uit gesprekken met deelnemers aan dit soort activiteiten blijkt dat velen van hen daar om verschillende redenen zitten. Aan de ene kant willen zij weten hoe ze hun kinderen kunnen helpen met school, want diploma’s zijn nodig om in Nederland vooruit te komen, daar is iedereen zeer van doordrongen.

Aan de andere kant hopen de deelnemers via deze groep nieuwe contacten op te doen en toegang te krijgen tot een aantrekkelijker deel van de arbeidsmarkt dan de schoonmaaksector, de tuinbouw, de ziekenhuiskeukens, het fabriekswerk en ander laaggeschoold ‘allochtonenwerk’. Ze hopen door zo’n baan een hogere status en meer waardering te krijgen, binnen en buiten het gezin. Ze willen af van hun buitenstaanderspositie, zichzelf ontwikkelen, iets nuttigs doen in de maatschappij en meer op eigen benen staan. En ze willen daarmee ook een voorbeeld zijn voor hun eigen kinderen. Laten we dus beginnen met Rotterdam Vakvrouwstad.

Marcel Nollen

Lid van het College van Bestuur van het Albeda College

Deelnemer expertmeeting Jeugd en Onderwijs

Eigen tekstbijdrage

Als gemeenschapsschool, betrokken bij de mens en omgeving, hecht het Albeda College veel waarde aan het concept van “vakmanstad”. Juist dit concept versterkt de stedelijke ontwikkeling. Het goede van dit concept is dat er niet alleen oog is voor economische motieven wanneer het gaat om een versterking van de wijk, maar dat er ook een wezenlijke taak is weg gelegd voor het onderwijs. Op deze manier wordt er een bijdrage geleverd aan het integratieproces binnen de Rotterdamse samenleving.

Met veel jongeren in Rotterdam gaat het niet goed. Jongeren hebben problemen op allerlei terreinen, zoals schulden, problemen thuis, verslaving en relaties.

Het gaat er veelal om als jongere te overleven in de geest van de drie G's: gemak, genot en gewin. Die bevredigen niet, omdat ze oneindig blijken.

Het Albeda College wil daar de drie V's van maken: vertrouwen, verantwoordelijkheid en verbinding. De tijd is er rijp voor. Jongeren vragen zelf om structuur. Uit onderzoeken door bureau Keesie blijkt dat jongeren ambitieus zijn, dat ze streven naar idealen. Dat ze een hoger doel willen dienen, dan zichzelf.

We ergeren ons aan degenen die zeggen dat mensen die buiten de boot vallen hun eigen broek maar moeten ophouden. Wij moeten er ook verantwoording voor nemen. En dat kunnen we niet alleen, daar hebben we bondgenoten voor nodig, zoals het bedrijfsleven,

de gemeenten, de regio, schoolmaatschappelijk werk, jeugdzorg en de ggd.

Hoe kunnen we vormgeven aan loopbanen van leerlingen als het VMBO, HBO en bedrijfsleven daar geen aandeel in hebben? Hoe kunnen we leerlingen laten leren in beroepscontexten als het bedrijfsleven daarin niet mee wil doen?

Hoe kunnen we innoveren als het bedrijfsleven niet samen met ons wil nadenken over de werknemer van de toekomst in die bepaalde branche? Hoe kunnen we leerlingen met specifieke problematiek binnenboord houden als we geen intensieve samenwerking met jeugdhulpverlening hebben?

Door samenwerking met bondgenoten kunnen we zorgen dat jongeren opgroeien tot actieve werknemers en burgers.

Maar dat betekent dat we contacten moeten hebben met jongeren, dat we ze opzoeken.

Alleen door leerlingen te kennen, te weten wie ze zijn, kun je hen helpen om verantwoordelijk burger in deze samenleving te worden.

Opvoeden en onderwijs zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het gaat om het vormen van Rotterdamse mensen.

Het gaat om de persoonlijke ontwikkeling van het individu.

Als regionaal opleidingscentrum zijn wij een voorstander van een wijkgerichte aanpak.

We willen een bijdrage leveren aan het versterken van de economische- en sociale structuur in wijken.

In samenwerking met partners, zoals het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam en winkeliersverenigingen, ontwikkelen wij scholingswinkels waar we startende ondernemers ondersteuning en begeleiding bieden.

Daarnaast kunnen deze scholingswinkels praktijkplaatsen bieden in de wijk. Leerlingen die enthousiast zijn kunnen anderen aanzetten om een opleiding te volgen.

We streven er naar om het leren zoveel mogelijk te laten plaats vinden in echte beroepssituaties in en buiten de school. Zo ontstaat er een verbondenheid met het beroep. Daarbij vinden we het belangrijk dat jongeren leren van elkaar. Zo willen we VMBO-leerlingen begeleiden op de werkvloer en worden onze leerlingen weer begeleid door leerlingen van een hoger opleidingsniveau of door HBO-studenten. Het leren van elkaar werkt versterkend.

Het is van belang dat wij weten wat er zich in buurten afspeelt. Goed onderwijs sluit aan op maatschappelijke en economische ontwikkelingen. We moeten in Rotterdam leerlingen stimuleren het maximale uit zichzelf te halen.

Daarbij gaat het er niet om om stil te staan bij datgene wat leerlingen niet kunnen, maar dat we aanhaken op datgene wat ze wel kunnen.

Leerlingen moeten ontdekken dat ze tot meer in staat zijn.

Peter de Regt

Bestuurlijk vertegenwoordiger Raad

van Bestuur WoonbronMaasoever

Deelnemer vakdebat Jeugd en Onderwijs.

Voor Peter de Regt is Rotterdam is al langer geen arbeidersstad meer. Er is een ander soort arbeid voor in de plaats gekomen. Er wordt al langer veel geïnnoveerd in de haven, waardoor er veel hoogopgeleide werkers in de ICT en logistiek rondlopen. De hele maakindustrie is grotendeels weggeëbd uit de stad, maar de laatste jaren is die weer sterk aan het terugkomen. Dan blijkt dat het vakmanschap uit het oog verloren is.

Weerbare wijken kernstrategie

Woonbron richt zich in haar kernstrategie op weerbare wijken. In die strategie worden wijken op een positieve manier in overleg met de bewoners gevormd tot een omgeving waar het prettig wonen, leren, werken en zorgen is.

Zoiets is voor Rotterdam belangrijk, meent De Regt. Ten opzichte van de rest van het land vindt in Rotterdam een tegenovergestelde beweging plaats. We vergroenen: er zijn erg veel jonge mensen in de achterstandsgebieden, en enkel met grote inspanning kan worden voorkomen dat die niet buiten de boot vallen. Ook omdat die jongeren nu juist het kapitaal vormen van deze vakmanstad.

De ketenaanpak van wonen – leren – werken – zorg is goed zichtbaar in de plannen met het stoomschip Rotterdam, waarvan Woonbron nu mede-eigenaar is. 600 stagiairs van allerlei opleidingen van het Albeda College leren, werken en wonen

straks op het passagiersschip. Het is een enorme stageplek waar de leerlingen echt het resultaat kunnen zien van hun werk. Voor Woonbron, die straks de kamers gaat verhuren, is het schip belangrijk omdat de stagiairs straks brave burgers zijn die braaf hun huur betalen en in Rotterdam blijven.

Het perspectief van de projectontwikkelaar Bij Woondrecht werd destijds de ontwikkeling voor het project Leerpark vergeven aan een marktpartij, een projectontwikkelaar. De Regt betwijfelt of projectontwikkelaars een rol kunnen spelen bij de ontwikkeling van Vakmanstad. De belangen zijn nogal anders: projectontwikkelaars zijn marktpartijen die zich enkel richten op hun projecten en geen reden hebben om verder te kijken. Corporaties doen dat wel.

De Regt heeft het voor al het werk bij een corporatie over een ‘variomatic mortje’: een corporatie moet traploos schakelen tussen het portiek en de gehele stad, tussen de snelle aanpak en de grondige lange termijnstrategie, afhankelijk van wat zich aandient. Maar zodra zich de mogelijkheid voordoet om de ideeën van de weerbare wijken in de vakmanstad toe te passen, dan zal Woonbron de kans niet voorbij laten gaan.

Ton Legerstee

senior beleidsadviseur dienst Jeugd Onderwijs
en Samenleving (JOS), gemeente Rotterdam.
Deelnemer vakdebat Jeugd en Onderwijs.

Soms Cultuurstad, soms Vakmanstad

Of het nu om Cultuurstad gaat of om Vakmanstad, dat is JOS om het even. De ene school zal gezien haar omgeving, de ouders en de leerlingen meer passen bij Cultuurstad, de andere school kiezen voor de uitgangspunten van Vakmanstad. Dat geldt voor de scholen van nu en de (nieuwe) Brede Scholen van morgen. Daar komt nog bij dat er een heel ruime interpretatie bestaat van wat nu precies een Brede School moet zijn. De een ziet het als een octopus die met zijn tentakels alles omvat, anderen zien het enkel als een aanbieder van dagarrangementen, terwijl weer anderen denken aan de verlengde schooldag. Hoe de Brede School wordt ingevuld, verschilt van school tot school. Daar zijn de scholen redelijk vrij in. Het zal uiteindelijk afhangen van de wensen van alle betrokkenen hoe elke Brede School afzonderlijk eruit gaat zien.

Samenwerking dringend geboden

Denkt men bij de Brede School vooral aan het basisonderwijs, de ontwikkeling speelt ook in het middelbaar onderwijs, vooral bij het VMBO. Daar worden nu de eerste stappen gezet voor de invulling van een facultatieve verlenging van de schooldag, en daar ligt ruimte voor op werk gerichte vakken en opleidingen. Daar worden ook de relaties gelegd met het bedrijfsleven, voor stageplaatsen in de wijk bijvoorbeeld.

Het is niet zo dat de Brede School gezien moet worden als een gebouw, een fysieke eenheid. Daar komt het in de meeste gevallen niet van. Het is veel meer een virtuele eenheid die de over de wijk of buurt verspreide partners samenbrengt. Eerder orgware dan hardware. En die samenwerking, daar schort het heren der nog behoorlijk aan, en er is genoeg werk om dat beter te krijgen.

In veel wijken is het nu zo dat bewoners er wegvluchten en woningen minder goed verhuurd worden. Legerstee: “Wat dat betreft is het vijf voor twaalf.” De samenwerking is dan ook dringend geboden. Ook JOS komt aan de vergadertafel steeds meer partijen uit andere sectoren van de samenleving tegen, zoals de woningcorporaties, het bedrijfsleven en de zorginstellingen. Op wijkniveau is het van groot belang dat er programmamakers komen die alle partijen vragen in een sociaal fonds te investeren dat zich richt op verbetering van de positie van de jeugd in die wijken. Daar wil JOS van harte aan meewerken.

Niet altijd de wijk, vaak ook de stad

Het viel al langer op bij andere vernieuwingsinitiatieven in de oude wijken, en nu ook bij Vakmanstad: de nadruk op buurt en wijk. Die staat min of meer haaks op de al langer bestaande mobiliteit binnen het middelbaar onderwijs. Een eigen analyse van Legerstee heeft uitgewezen dat

middelbare-schoolleerlingen zich kriskras door de stad bewegen en zich weinig van buurt- of wijkgrenzen aantrekken. Daar spelen de middelbare scholen ook op in met hun profilering. Denk maar aan het Thorbecke College met haar topsportprofiel en binnenkort mogelijk de Highschool Urban Culture. In de binnenstad werkt de Rotterdamse Scholen Gemeenschap samen met de SKVR aan een stevig deel kunst & cultuur in haar onderwijs. Terwijl een Wartburgcollege, dat in een wijk staat met veel bewoners met een technische achtergrond, zich juist weer wel aan die wijk bindt met veel techniek in het onderwijs.

En al zal er soms clustering van voorzieningen op één locatie plaatsvinden, dan is het nog de vraag of je daarmee het idee van de vitale wijk aantast. Voor sommigen biedt het juist gelegenheid om naar buiten te treden, zoals nu al blijkt uit het succes van de taal- en opvoedingscursussen voor ouders.

Cultureel Ondernemerschap

Woensdag 16 mei 2007

Tweede expertmeeting Vakmanstad

Vijf experts bogen zich over de betekenis van het cultureel ondernemerschap voor Vakmanstad. Zij bespraken een betere afbakening van het begrip en hoe de cultureel ondernemers beter te bereiken zijn, ook voor financiering. Andere centrale thema’s waren de beschikbaarheid van (betaalbare) ruimtes en de mogelijkheden om leerlingen via stages kennis te laten maken met het ondernemerschap.

Deelnemers

John Anthonise	(JA)	directeur Retail Rabobank Rotterdam;
Soeniel Sewnarain	(SS)	Voorzitter PROMiSe (Platform Rotterdamse ondernemers in de multiculturele samenleving)
Andries Geerse	(AG)	Stedenbouwkundige
Carol Hol	(CH)	directeur Concire
Benji de Levie	(BdL)	directeur Centrum Ondernemen in Delfshaven
Arie Lengkeek	(AL)	AIR
Dennis Kaspori	(DK)	Rotterdam Vakmanstad/Skillcity
Henk Oosterling	(HO)	Rotterdam Vakmanstad/Skillcity

Henk Oosterling opent de bijeenkomst met het in vogelvlucht presenteren van de belangrijkste aspecten van Vakmanstad. Uitgangspunt is het model met de tien sectoren. Deze meeting gaat het om het MKB, waarin de culturele ondernemers fungeren. Voor een optimale inzet van dat ‘culturele’ MKB dienen er kruisbestuivingen tussen de sectoren te worden bewerkstelligd. De deelnemers waren het erover eens dat Vakmanstad een belangrijk perspectief biedt voor de toekomst van ondernemend Rotterdam. Ook wezen zij erop dat er al heel wat gebeurt in de stad, maar dat er te weinig van naar buiten komt. Dat kan te maken hebben met de nieuwigheid van Vakmanstad. Sewnarain was blij dat met het model van Vakmanstad aan al de ontwikkelingen structuur wordt gegeven.

Wat is een cultureel ondernemer?

Door Vakmanstad wordt er een nieuwe betekenis aan cultureel ondernemerschap gegeven. Bekend was die van de culturele ondernemer uit de creative industries, van de architect tot de podiumtechnicus. Hier vind je de ondernemers die bepalend zijn voor cultuurstad. Zij hebben vooral een HBO-niveau of hoger.

Maar over deze ondernemers gaat het niet, hoogstens zijdelings. De culturele ondernemer die een centrale rol moet spelen in Vakmanstad is iemand die met gemiddeld een MBO-opleiding vanuit zijn eigen culturele achtergrond in samenwerking met anderen een onderneming runt. In de meeting betwijfelen de deelnemers of die achtergrond wel zo bepalend is. Sewnarain kan zich wel belangrijkere redenen voorstellen dan je culturele achtergrond. Imitatiegedrag bijvoorbeeld: men ziet allerlei winkeltjes van een bepaald soort ontstaan en denkt: “Dat wil en kan ik ook.” Dat kan een cultuurgenoot zijn, en net zo goed iemand anders. Een negatieve instelling speelt ook een rol. Men heeft een aantal malen gesolliciteerd en er is geen uitzicht op succes. Dan biedt het ondernemerschap uitkomst. Zeker in de Randstad waar de lat van de competenties steeds hoger wordt gelegd. Het lijkt er dus meer op dat er ‘nu eenmaal’ meer allochtone ondernemers in Rotterdam zijn bijgekomen (300% meer starters dan autochtone collega’s) omdat het ondernemerschap hen ‘nu eenmaal’ trekt.

Transcriptiefragment
Cultureel ondernemen: meer dan etc.
70

Sociaal: verenigen

Het ondernemen lijdt nog steeds onder de kwade reuk die in de jaren zestig opkwam en pas de laatste tijd weer ten goede keert. Alhoewel er nog niet van een doorbraak wordt gesproken. Anthonise: “Onder de jongeren melden zich nog steeds niet al te veel ondernemers. Er zitten nog veel oud-werknemers van grote bedrijven bij, die met zachte hand het ondernemerschap in zijn geleid.”

Maar als de culturele achtergrond dan geen belangrijke rol speelt voor de startende ondernemer, hoe is het dan met de verenigingsgraad? De indruk is dat die graad bij bepaalde culturen, zoals de Turkse en Hindoestaanse, hoog is. De Marokkaanse ondernemers lijken niet zo’n behoefte te hebben aan een eigen vereniging. Maar dat maakt hen mogelijk toegankelijker voor externe samenwerkingsverbanden. Marokkaanse ondernemers zijn vooral actief in de detailhandel voor de primaire levensbehoefte, lees: voedsel en kleding. Ondernemers in die sector lijken minder geneigd tot samenwerking. Zij moeten het hebben van de directe omgeving, en andere winkeliers in die omgeving zijn dan sneller concurrenten. Turken en Hindoestanen handelen vaker in de business-to-business en de financiële dienstverlening. Daar is nabijheid minder een probleem, want de clientèle bevindt

zich in de regio, en soms nog verder weg.
Dan geeft het niet als je winkels naast elkaar
liggen.

Het is tijd voor cultureel ondernemerschap

Transcriptiefragment:
Bankieren en ondernemen.

71

Er is nog een partij die behoefte heeft aan betere
samenwerking onder de culturele ondernemers:
de Rabobank. De bank manifesteert zich sowie-
so nadrukkelijk onder de culturele ondernemers.
Dat is ook de andere deelnemers niet ontgaan.

Enige tijd geleden werd al het besluit genomen
dat er meer allochtone werknemers bij de bank
moesten komen: het personeelsbestand moest
een betere afspiegeling van de stad worden. Nu
die allochtone werknemers er zijn, kan de bank
de cultureel ondernemers ook makkelijker berei-
ken. Daartoe gaan de medewerkers zelfs de straat
op. Zij sporen ondernemers met een kansrijke
uitstraling op en maken een praatje. Dat wekt al
verbazing, een Nederlandse bank die langskomt.
En het werpt vruchten af, aldus Anthonise: “De
eerste overeenkomsten zijn getekend”.
De vraag van Oosterling of de bank met de on-
dernemers een convenant kan afsluiten waar-
bij die ondernemers een soepeler lening krijgen
als zij een aantal stagiaires per jaar nemen, vin-
den de andere aanwezigen geen goed idee. Dat
zijn geen bankzaken.

Ruimte voor culturele ondernemers

Er is weinig ruimte beschikbaar voor startende
ondernemers. Geld en regels zijn dwarsliggers.
De projectontwikkeling voor bedrijfspanden lijkt
de exponentiële groei van de woningmarkt te
volgen. Gevolg: bedrijfspanden zijn onbetaalbaar
voor de gemiddelde culturele ondernemer. Hoe
kan er het best met die prijsopdrijving worden
omgegaan?

Het antwoord kunnen de deelnemers nog niet
geven, maar zo’n antwoord moet er wel komen.
Hol pleitte voor bedrijfsterreintjes midden in
woonwijken. Niet aan de hoofdstraten, maar juist
erachter. Daar kan het soort industrietjes terug-
keren die vroeger zo gewoon waren in wijken als
Hillesluis en Delfshaven.

Dat die bedrijven mogelijk hinder geven, dat zijn
de risico’s waar de stadsbestuurders en bewo-
ners mee om moeten gaan en ze niet afwijzen.
De rampen van Volendam en Enschede hebben
bij de overheid schokken teweeg gebracht die
nog niet zijn verwerkt. De inspecteurs lopen de

deur plat bij de ondernemers.
De wijken krijgen er levendigheid, leefbaarheid
en een andere veiligheid voor terug. Het belang
van die voordelen moet wel worden ingezien. Zo-
ver is het nog niet. De Putsebocht in Bloemhof,
waar tot laat in de avond van alles gebeurt, staat
op de nominatie gesloopt te worden, meldt Hol.
“Terwijl het toch interessant gebied is. Niet al-
tijd even netjes, maar er gebeurt tenminste wat.”
In de Spaanse Polder lijkt zich ook zo’n proces
van uitdrijving voor te doen, want dit bedrijven-
gebied wordt geherstructureerd. Geerse: “Voor
culturele ondernemers is het een fantastische
plek. De huren zijn laag, en de voorzieningen in
de buurt.” Er zitten heel succesvolle culturele on-
dernemers. Waar zij nu naar toe moeten is niet
duidelijk.

Wijken om te wonen en wijken om te werken

Aan de regelgeving voor het bouwen ligt een
diep gewortelde opvatting ten grondslag waar
zowat de hele stedenbouw van uitgaat: je hebt
woonwijken om (enkel) in te wonen en je hebt
bedrijfsterreinen om te ondernemen. Zie de vinex-
locaties, zie Rotterdam-Noordwest. Die opvatting
is moeilijk om te buigen.

Transcriptiefragment:
Industrie terug in de stad?

74

Geerse maakt er werk van om in Amsterdam
mixed use in wijken te realiseren, maar onder-
vindt nog veel weerstand. Hij krijgt de bedrijvig-
heid in woonwijken alleen voor elkaar dankzij de
persoonlijke commitment van vertegenwoor-
digers van de andere partijen. Dan lukken soms
fraaie dingen. Zoals de Buurtfabriek Ruimzicht
in Amsterdam, waar een van de kleine onder-
nemers onder de woonhuizen BMW’s oppimpt.
De klanten komen zelfs uit Engeland.
“Wel hoogstens twee tegelijk, want de pimper
is wel een kunstenaar, he”.

“Vooral de overheden zouden wat meer voor-
uit moeten kijken en nu die investeringen moe-
ten doen in werk die zich op de lange termijn zul-
len terugverdienen,” meent Arie Lengkeek. Al-
leen door renderend denken op de lange termijn
verdisconteer je het sociale en culturele kapi-
taal in de analyse.

Gebied in transformatie goede voedingsbodem

Geerse ziet vooral mogelijkheden in gebieden in
transformatie: wijken die over een zeer lange tijd
drastische van gedaante verwisselen. Daar ont-
staan ruimtes die, als er anders mee omgegaan
wordt, een heel andere dynamiek geven in/aan
die wijk.

68

Cultureel ondernemerschap
Tweede expertmeeting Vakmanstad

En als bedrijven dan moeten verkassen, omdat door herstructurering bedrijfspanden te duur worden, dan kunnen de ondernemers die zich dat niet kunnen veroorloven, elders een plek vinden. Van de Binnenweg naar Zuid bijvoorbeeld.

Transcriptiefragment
Sensitiviteit
71

Zijn die bedrijven onderdeel van de creative industry dan zijn ze voor iedereen heel aantrekkelijk, want zulke bedrijven zijn ‘lean, clean and mean’, en ook nog eens sexy voor bestuurders en bewoners. Carol Hol vindt het maar niets. “Waarom moet het allemaal zo netjes? Waarom mag het geen overlast bezorgen? Dan gebeurt er tenminste wat.”

Stages garanderen continuïteit

Hoe krijg je continuïteit in het proces? Hoe zorg je voor blijvende aanvoer van nieuwe jonge ondernemers? Door stages. Dan is het wel zaak dat er stages komen voor MBO-leerlingen die willen ondernemen. De animo onder jongeren lijkt nog gering, maar het fundament wordt in veel opleidingen al wel gelegd. “In steeds meer opleidingen worden ondernemersvaardigheden gedoceerd,” weet De Levie.

Maar er moeten wel stageplaatsen zijn. Die zijn er nu nog te weinig. Het is ook wel duidelijk waarom. Stageacquisitie is een vak, maar het wordt nu gedaan door leerkrachten met uurtjes over. Het gevolg is dat gebaande paden worden bewandeld, waar creativiteit, flexibiliteit en inventiviteit gewenst zijn. Opleidingen van het Albeda hebben meer aan de stageacquisiteur van De Levie’s COID dan die van hun eigen ROC.

Transcriptiefragment
Freehouse
75

Pas gelanceerde initiatieven van de gemeente bieden onvoldoende soelaas. De ‘stagemake-laar’ regelt stages bij ondernemingen van wie je dat ook verwacht: Rotterdam Airport, de Rabobank. Maar het gaat nu juist om al die ondernemers die moeilijk te bereiken zijn.

De bemiddelingsorganisatie DAAD, toch een paradepaardje van de gemeente, blijkt te verzamelen in ambtelijke procedures. Andries Geerse heeft het geprobeerd, hij wilde twee stagiairs voor zijn bureau, maar heeft het uiteindelijk opgegeven.

Stagemogelijkheden onbekend

Transcriptiefragment
Stageplaatsen
72

Het is ook zeker geen onwil bij de culturele ondernemers, maar onbekendheid. De schoen wringt bij de onderwijsinstellingen. Zij hebben lastig te

ROTTERDAM VAKMANSTAD

69

nemen hindernissen opgeworpen. Om stagiairs te plaatsen moet men een accreditatie hebben van een vakorganisatie. Die vragen pittige bedragen voor cursussen die op onmogelijke tijdstippen plaatsvinden.

Een aantal jaar geleden wist De Levie daar wel raad mee. Twee bakkers, een Turkse en Marokkaanse, konden geen geschoold personeel vinden. De Levie kreeg met hulp van het Ontwikkelings Bedrijf Rotterdam (OBR) op een MBO-school een opleiding voor Turks/Marokkaans bakker voor elkaar.

“Dan moet je wel stageplaatsen aanbieden, zeiden wij tegen die bakkers. Daarvoor heeft een ondernemer een accreditatie van de vakorganisatie nodig. De bakkers schrokken nogal van die cursus die je daarvoor moet volgen: de kosten, het tijdstip, de plaats. Toen is met Albeda geregeld dat het daar kon, op een geschikt tijdstip en voor een schappelijke prijs.”

Met zulke inventieve oplossingen kan je een eind komen.

JOHN ANTHONISE (JA)
SOENIEL SEWNARAIN (SS)
ANDRIES GEERSE (AG)
CAROL HOL (CH)
BENJI DE LEVIE (BDL)
ARIE LENGKEEK (AL)
DENNIS KASPORI (DK)
HENK OOSTERLING (vz.) (HO)

Cultureel ondernemen: meer dan allochtoon of etnisch ondernemen

HO: Wat vind jij ervan dat het bestand van ondernemers de afgelopen jaren voor 300% met allochtone ondernemers is aangevuld? Is dat puur economisch ondernemen of speelt het culturele aspect ook een rol?

BDL: Er wordt nog teveel een scheiding tussen autochtoon en allochtoon gemaakt. Dat zal toch een keer afgelopen zijn. Bij veel jongeren is er een heel groot cultureel bewustzijn, maar ze zijn ook heel eclectisch, ze pikken overal iets van mee. Je ziet dat terug in de urban cultuur, in het zap-achtige wat ze doen, in FunX. Zo'n kunstmatige scheiding tussen die twee groepen, daar moeten we vanaf.

ss: Er wordt steeds meer naar de competenties gekeken, vooral in de grote steden. Je moet je ook voorstellen dat status een heel belangrijke rol speelt. Als je als allochtoon twee of drie keer bent afgewezen dan gaat het eergevoel spelen, meer dan bij de autochtonen. Dat verkleint de stap om het ondernemerschap in te gaan.

BDL: Ik heb moeite met het begrip cultureel ondernemerschap. Alles wat de mens maakt is cultuur, dus ondernemerschap is per definitie cultuur. Er zijn door de hele geschiedenis heen groepen geweest zoals Chinezen, Joden en Libanezen die stappen namen in het ondernemerschap. Vraag je me of het bij bepaalde culturen sterker is, dan is het antwoord: ja klopt, het gaat bij de ene cultuur makkelijker dan bij de andere, ook omdat ze er al generaties lang mee bezig zijn.

ss: Als ondernemers zich organiseren, dan is het vaak het business-to-businessdeel. Zulke ondernemers kijken verder dan de winkelstraat. Ze zijn regionaal georiënteerd. Daar hebben ze ook belang bij. Hindoestanen zijn meer met business-to-business bezig. Denk aan assurantie of administratie, dat zie je ook meer bij de Turken, maar niet bij Marokkaanse ondernemers. Die zitten meer op het consumentenniveau, in het voorzien in primaire levensbehoeften.

CH: Ik wil eigenlijk een pleidooi houden om geen aandacht aan dat culturele aspect te schenken. Ook onder de autochtonen ligt er een opgave om het ondernemerschap te stimuleren.

BDL: Maar binnen het onderwijs wordt er nu op alle niveaus aandacht aan besteed. Er gebeurt

al zoveel: het Citycollege dat zijn gymzalen en andere ruimtes openhoudt voor het publiek, en zo zijn er meer dingen. Als de ouders uit de buurt bij elkaar willen komen dat kan dat op die school. Ze zijn daar nu maatschappelijke stages voor de leerlingen aan het ontwikkelen. Wat er aan ontbreekt is het hebben van goede kennis en kapsones over de Rotterdamse successen. Daar is Rotterdam niet goed in.

JA: Ondertussen blijkt uit een enquête toch wel dat schoolverlaters nog steeds een voorkeur hebben voor een vaste baan bij een groot bedrijf met perspectief.

CH: Zo'n vijftientwintig jaar geleden heb ik een paar jaar als ambtenaar gewerkt, toptijd gehad in de stadsvernieuwing, maar ook negatieve tendensen meegemaakt, zoals het wegpesten van bedrijfjes. [...] Het blanke ondernemerschap is lange tijd vies geweest, not done.

CH: In de tachtiger, negentiger jaren komen de eenmansbedrijfjes op, vooral in de zakelijke dienstverlening. Terwijl er juist in die tijd stagnatie was. Maar de echte omslag is van vrij kort geleden.

[...]

CH: Ik wil ervoor pleiten geen aandacht aan dat culturele te geven. Ook onder autochtonen ligt er een opgave om het ondernemerschap te stimuleren.

Sensitiviteit

AG: Rotterdam mag wel wat meer waarderen wat er bij de eigen burgers zit. Wat Rotterdammers van Amsterdammers kunnen leren is dat deze een grote sensitiviteit hebben voor wat er leeft.

HO: Wat is die sensitiviteit?

AG: De mensen waar het om gaat, ook de beleidsmakers, weten ontzettend goed wat er leeft en wie men nodig heeft om beslissingen te nemen. In de kleinere gemeenten waar ik werk, daar merk je dat ook. Maar dat zou met de schaal te maken kunnen hebben.

HO: Jij bent stedenbouwkundige. Als je naar de fysieke kant van het Vakmanstadmodel kijkt, hoe vertaalt zich dat dan naar het MKB?

AG: Gebieden in transformatie ondergaan vaak langdurige processen – ook hier in Rotterdam-West – die ruimtes scheppen. Als je daar een klein beetje anders mee omgaat geeft dat een heel andere dynamiek.

Bankieren en ondernemen

HO: Welke rol speelt de Rabobank voor Rotterdam in het stimuleren van cultureel ondernemerschap?

JA: We gaan steeds meer zitten op plekken waar wij beweging zien, zoals Delfshaven of de tropische boulevard Binnenweg. Daar ontstaan een aantal ankerpunten. Een ervan is Le Medi in Bospolder Tussendijken.

JA: De ondernemers komen moeilijk uit zichzelf, wij sturen onze mensen naar die ondernemingen toe, bekijken uittreksels van de KvK. Vooral de Turken zijn al prima voorzien van banken. Reeds actieve Turkse mensen en andere culturen die we hadden binnengehaald konden natuurlijk de contacten leggen. Je ziet dat veel van hen starten met eigen kapitaal of met familie-geld. Wij zijn niet erg restrictief naar die mensen toe, zolang ze maar een goed verhaal hebben. Het zijn ook niet echt schokkende bedragen. Er is echter een lage organisatiegraad: geen winkeliersverenigingen vanuit de diverse culturen, erg op zichzelf gericht, met hoogstens wat vriendjes in de buurt.

JA: Nee, helemaal niet, dat wijkt niet af. Misschien dat ze het zelfs iets beter doen, want die mensen zijn enorm gedreven om er iets van te maken.

Stageplaatsen

ss: Het is geen onwil van ondernemers om geen stages of leerwerkplekken te bieden. Het is eerder de afstand tussen de educatieve instelling en de onderneming. Ze weten elkaar vaak gewoon niet te bereiken. Ze moeten er meer door een winkeliersvereniging op gewezen worden. Een bank kan er aandacht aan geven (zonder verplichting dus) om zo die afstand te verkleinen.

BDL: Het aardige is dat wij dat op een heel kleinschalige manier doen. Werk in West heeft drie doelstellingen. 1) zorgen dat MBO leerlingen die in Delfshaven wonen (Delfshaven subsidieert) aan een stageplek worden geholpen – dat hoeft niet per se in Delfshaven, maar daar is ons netwerk fijnmaziger; 2) zoveel mogelijk stageplekken acquireren, ook voor anderen; 3) bedrijven die nog nooit aan stagiairs gedacht hebben helpen om die accreditatie te krijgen. Dat is niet moeilijk, maar je moet er wel aan voldoen. Een voorbeeld van een aantal jaren geleden. De toenmalig portefeuillehouder van Delfshaven wilde meer contacten hebben met ondernemers. Toen hebben we een platform van allochtone ondernemers ingesteld. Daar werden een paar ondernemers voor geselecteerd die hun hoofd

HO: Welke rol speelt jullie relatie met het MKB daarbij? Passen jullie kredieten aan? Licht er een speciale gedachte aan ten grondslag?

HO: Gaat het dan vaker fout?

HO: Als het dan niet kan met stage-overeenkomsten bij bankleningen, waardoor kun je zo'n stageplek dan wel interessant maken?

boven het maaiveld uitstaken. Zij waren het contact voor de portefeuillehouder. Op de allereerste bijeenkomst kwamen twee ondernemers, allebei bakker, een Turk en een Marokkaan. Ze zeiden dat ze een groot probleem hadden: ze konden geen geschoold personeel krijgen. Via de MBO is het gelukt om op een laag niveau een opleiding Turkse/Marokkaanse bakker van de grond te krijgen. Maar, zeiden we toen tegen die ondernemers, jullie willen dat zo graag, maar die leerlingen moeten ook stage lopen. Dat konden ze niet, hoe moesten ze dat doen? Daar hielpen wij ze mee.

HO: Maar hoe kan je dan meer stageplaatsen creëren? Wat krijgen ondernemers voor stageplaatsen terug?

HO: Waarom lukt het niet?

BDL: Onderwijskrachten worden geacht stagebegeleiding te doen. Dan vraag je dus iemand die heel gedreven en bekwaam is om iets te doen waar die persoon helemaal niet goed in is: om ondernemers te benaderen en een stageplek te verkopen. Dat is een vak, daar zijn ze niet voor opgeleid en aangenomen.

ss: Aan dat verkopen gaat nog een andere stap vooraf: het vermogen om je buiten de traditionele paden te begeven. Je hebt nu het project stagemakelaar in Rotterdam. Dat is eigenlijk heel makkelijk scoren geweest. Er kwamen veertig tot vijftig stageplekken bij Rotterdam Airport, iedereen tevreden, maar goede follow-up is het probleem.

ss: Rotterdam Airport wordt stevig gepromoot, maar hoe is het nou met al die andere bedrijven die aankloppen bij de ROC's. Ze moeten zich door administratieve rompslomp heen worstelen om een stagiaire te krijgen en die – als dat dan lukt – gedurende die 6 tot 8 weken ook nog eens zo'n stagiaire moeten begeleiden.

BDL: Die heb je al. Maar niet buiten de traditionele paden.

HO: Dat betekent dat je een overhead moet hebben vanuit de gemeente die dat faciliteert?

AG: Er zit ook gemakzucht bij. Je stapt naar de Rabobank en je zegt: geef ons 50 stageplaatsen dan kan de Rabobank geen nee zeggen, anders gaat dat rondzoemen. Maar het echte probleem is natuurlijk hoe krijg je die Turkse bakker en Marokkaanse slager aan de stagiair?

ss: Als je zo'n Turkse jongen plaatst bij een slager, dan kan hij zien wat de voordelen zijn en wat de nadelen.

AG: Ik kan me voorstellen dat je van jaar op jaar op verschillende sectoren focust. Het ene jaar op de banketbakker, het andere jaar op de ICT-er. JA: En dan zouden winkeliersverenigingen voor de link naar het onderwijs moeten zorgen.

ss: Die winkeliersverenigingen staan er normaal ook heel open voor. Maar om de een of andere reden staan de onderwijsinstellingen er niet open voor.

Industrie terug in de stad?

AG: Ik vond het een goede opmerking over die negatieve kijk op het ondernemerschap. Daar draagt mijn vakgebied – stedenbouw – flink aan bij. Daar komt nog bij, dat stedenbouw een vrij traditionele wetenschap is: alle regels en alle opvattingen zijn erop gericht om het werken de stad uit te krijgen. Het is een hele klus om de stedenbouwkundige gemeenschap ervan te overtuigen hoe belangrijk werken in de stad is.

HO: Wat is het argument daarvoor? Tegengaan van werkloosheid? Leefbaarheid? Veiligheid? Ecologie?

BDL: Je zou niet moeten roepen: bedrijvigheid moet erin, je moet selectief zijn. Uit ecologisch oogpunt wil je ook frisse lucht hebben en niet al die zware vrachtwagens die aan- en afvoeren. Ik voer zelf gesprekken met de corporaties over de creatieve industrie. Dat is ook werkgelegenheid, dat is ook industrie. Creatieve industrie is hartstikke sexy: het trekt publiek, het is niet overlastgevend en mensen die er werken hebben behoefte aan gezelligheid, aan horeca.

CH: Ik pleit ervoor om grote bedrijven terug in de stad te brengen. Hunter Douglas mag nooit van die plek weg. Ik ben er echt trots op dat wij dat bedrijf in Rotterdam hebben. De uitstraling mag nog wel veranderen. Dat gebouw ziet er niet uit, maar dat heeft ook een beetje te maken met de introverte cultuur die er heerst. JA: Zo kun je het ook betreuren dat de werven vertrokken zijn. Die hadden altijd een grote betrokkenheid van het personeel dat rond zo'n bedrijf woonde.

BDL: Maar die nabijheid is geen vanzelfsprekendheid. Van Gend & Loos zat in Delfshaven. Toen die wegging riep men ook dat dat zo zonde was voor de werkgelegenheid. Maar na onderzoek werd duidelijk dat twee op de honderd werknemers uit de omgeving kwamen.

AG: Het is wel goed om daar met een dynamiek rekening te houden. Nu die vernieuwingsgolf doorgaat zie je wel dat die bedrijfjes door de prijsstijgingen eruit gedrukt worden. De vraag is of dat altijd erg is, voor stedelijk beleid. Maar ik moet wel zeggen dat ik de romantiek van de Aelbrechtskade wel zal missen, hoe gevaarlijk

het daar ook af en toe is omdat er weer een Turk met zijn BMW een garage uit komt rijden.

CH: De Putsebocht is een mooi voorbeeld. Daar kun je 's avonds best rustig over straat. Er zitten ook heel aardige winkels tussen die men wil gaan slopen. Dat is het gebied van Vestia/WBR. Het is een interessant gebied, want ook al is het niet altijd even netjes, het is er wel levendig.

AL: Je moet een omkering tot stand brengen: wat je over tien jaar zou kunnen verdienen, moet je nu investeren. Je moet nu sociale lasten uitgeven zodat mensen aan het werk kunnen.

Freehouse: creatief en cultureel ondernemen

DK: Freehouse is zo'n initiatief. Jeanne van Heeswijk en ik hebben Freehouse ontwikkeld om via cultureel ondernemerschap een wijk als het ware op te tillen. Freehouse is een oud model dat eigenlijk al een paar eeuwen bestaat, vooral in Oostenrijk, waar het Freies Haus heet. Het waren zones die gereserveerd waren voor nieuwkomers. Die kregen een plek waar ze onder gunstige omstandigheden het ondernemerschap konden ontwikkelen, zodat de integratie in die stad werd vergemakkelijkt. Wij hebben onderzocht of je zoiets ook in Rotterdam kon doen en gezocht naar innoverende samenwerkingsvormen tussen ondernemers en creatievelingen.

HO: Maar als je bedrijven in de wijk terug wilt krijgen vergt dat een cultuuromslag omdat bepaalde risico's moeten worden geduld die we nu zo zorgvuldig met onze regelingen proberen weg te werken. Hoe kan het OBR die marge toelaten? Zien jullie openingen waar je in zou kunnen stappen?

HO: Hoe krijg je die continuïteit? Hoe vertaal je dat in een renderend denken op de lange termijn? Moet je dan nu in het MBO en VWO investeren? Of zijn er andere invalshoeken?

BDL: Hoe past dat in het stageverhaal?

DK: We zijn nu in Noord met Vestia bezig om in een oud kantoren-pand dat wordt herontwikkeld, jongeren te plaatsen waarvan het ondernemerschap wordt gestimuleerd. Het zijn veelal jongeren met een MBO-achtergrond. Wij hebben gekozen voor fietsen, iets heel simpels. Je zit vlak achter het station, het barst daar van de fietsen. Laat die beginnende ondernemers kijken hoe ze de fietsbaarheid van Rotterdam kunnen bevorderen door het ontwikkelen van nieuwe producten en diensten. Maar dan wel zo dat ze iets voor elkaar en voor de omliggende wijk kunnen betekenen.

CH: Toch zou iedere wijk een bedrijf moeten hebben waar ze trots op kan zijn. Als er grond vrijkomt in de binnensteden, dan moet er een grasveldje komen, of een AH, of woningen. Maar nooit rept iemand over een bedrijventerreintje.

AG: Daar zijn grofweg twee redenen voor: de grondkosten en de regelgeving.

JA: Er is ook een behoorlijke scheefgroei in de verdeling van de middelen ontstaan. De corporaties bulken van het geld; het OBR moet voor de gemeentekas een bepaalde prijs rekenen. Daar zou je een herallocatie voor kunnen uitroepen. Die beweging zie je nu bij de woningcorporaties.

AG: Kijk ook eens naar de Spaanse Polder. Daar is een grote herstructurering aan de gang en zie je al dat de grote allochtone ondernemers worden uitgeperst. Daar zitten heel geslaagde ondernemers bij – daar verstond ik versteld van – zoals bakkerij Fez. Maar die gaan eraan. In het masterplan is het allemaal strakker en beter met bedrijvenclusters, zoals voor food e.d. Maar je ziet het daar een kant opgaan waar het niet op moet.

JA: Dat is een behoorlijke waardevernietiging.

BDL: De goedkope Spaanse Polder is een heel belangrijke plek geworden voor ondernemerschap. Zo had een Turkse jongen een jaar of twintig geleden een goedlopende toko. Maar hij kreeg te veel concurrentie en is werkloos geraakt. Hij is toen iets gaan doen met disposables: al die vieze handdoekjes en zo in de moskeeën.

Hij begon op het Bospolderplein, ging toen naar een wat groter pand. Omdat het nogal volumineus materiaal is, is hij uiteindelijk naar de Spaanse Polder verkast.

ss: Het is een mooi transitiegebied. Het ligt dichtbij andere voorzieningen, de Mathenesserweg lag heel dichtbij. De ondernemers konden er goedkope grond krijgen van het OBR en zo hun bedrijf opbouwen. Als ze nog groter werden gingen ze naar elders. Die tussenstap wordt nu weggesneden.

Andries Geerse

stedenbouwkundige (www.stedenbouwkundige.nl)

Deelnemer expertmeeting Cultureel ondernemerschap

Eigen tekstbijdrage

TIME.TYPE is de werktitel voor een concept dat de dynamiek van ‘creative improvising’ en ‘agressive dynamic’ ondernemers koppelt aan beoogde herstructureringslocaties in de stad. TIME.TYPE staat voor ontwerpen en ontwikkelen voor de tijdelijkheid: 1, 5 en 15+ jaar, afhankelijk van overheids-garanties voor de investerings- en afschrijvingstermijnen. TIME.TYPE is getest op zes locaties langs de Delfshavense Schie, een planologische schemerzone waar de belofde vernieuwing lang op zich laat wachten. Drie daarvan zijn:

TIME.TYPE TURKEA speelt in op het succes van de van origine Turkse meubelbranche in Rotterdam-West. Geïnspireerd door het IKEA-concept, wordt er in het bestaande pand aan de A20 een allesomvattend circuit gerealiseerd. Voor de consumment is er geen ontsnappen aan: hij eindigt bij de afhaalbalie in het magazijn. Eyecatcher is, naast de fonkelrode signaalkleur, ook de bedoeïenentent op het dak waarin het buitenmeubilair valt te bewonderen. Het bestaande parkeerveld (80 plaatsen) onder de A20 wordt optimaal benut en verlevendigd met een Pita Drive annex speelparadijs voor de kids. Moet TURKEA na 5 jaar alsnog plaatsmaken voor een nieuwe ontwikkeling, dan zal het concept bij iedereen in de regio op het netvlies staan.

Investing: 3.000 m² (bvo) x 5 jaar x € 60 = circa € 900.000 (excl. BTW)

Spaanse Polder telt meer dan tachtig kleine én grote bedrijven in de foodsector, deels geclusterd op het groothandelsterrein. Maar dat blijkt niet meer dan een inefficiënte verzameling loodsen, zonder verblijfskwaliteit. Bovendien valt de expansieve Turkse, Kaapverdiaanse, Surinaamse etc. groothandel buiten de boot. TIME.TYPE FOOD PIER creëert een cross-over van smaken, culturen en beleving voor inkopers, winkeliers, horeca én recreanten. Een Rotterdamse ‘Les Halles’. Goed bereikbaar per auto (A13, A20) én met de watertaxi. No-nonsense pakhuizen vormen de ruggengraat van het complex, inclusief een efficiënte servicelijn voor vrachtverkeer. Zij bieden plaats aan gerenommeerde ketens (Sligro Internationale Versmarkt) én aan regionale grootheden, zoals Herks kaas-groothandel, slachthuis Halal, patisserie Fez, South American Foodmarket en Heimeriks groenten & fruit.

Investing: 28.000 m² (bvo) x 15 jaar x € 65 = circa € 27.300.000 (excl. BTW)

Jarenlang was de Aelbrechtskade een autoboulevard ‘avant la lettre’. Het huisvestte de informele branche met goedkope banden, accu’s en schokdempers. Maar dankzij het succes van ‘Pimp my car’, het Amerikaanse programma waarin onooglijke auto’s tot spectaculaire exemplaren worden omgebouwd, staan deze bedrijven ineens vooraan in de automode. Daarbij is er sprake

van samenwerking en specialisatie. Een hippe (en dus niet eeuwigdurende) ‘look’ met een collectieve uitstraling is daarom minder vergezocht dan het lijkt. De beoogde slooppanden kunnen prima worden omgebouwd tot TIME.TYPE PIMPSTRIP, inclusief een neon-verlichte showroom op de eerste verdieping die de veelal illegale bewoning vervangt. De showroom vormt een buffer tussen hinderende activiteiten op de begane grond (milieucategorie 3A) en de resterende woningen op de tweede en derde verdieping.

Investing: 15.000 m² (BVO) x 5 jaar x € 45 = circa € 3.375.000 (excl. BTW)

TIME.TYPE matcht de dynamiek van ondernemers met die van de stad. TIME.TYPE definieert tussen locaties verschillen in afschrijvingstermijn en investeringsniveau. TIME.TYPE geeft deze tijdelijkheid custom-made vorm. TIME.TYPE past bij het budget en de individuele expressie van de ondernemer. TIME.TYPE geeft werken een positief imago in kwetsbare delen van de stad. TIME.TYPE geeft starters en survivors een kans. TIME.TYPE legt een enorm bedrijfsareaal in de bestaande stad bloot. TIME.TYPE verlengt de exploitatie van bestaand vastgoed. TIME.TYPE legt structurele veranderingenprocessen geen haarbreed in de weg. TIME.TYPE vraagt om een flexibele regelgeving die inspeelt op de dynamiek van stad en onderneming.

TIME.TYPE is een tijdelijke oplossing met een duurzaam effect op de omgeving. TIME.TYPE laat zien dat ‘mooi’ niet altijd duur en eeuwigdurend hoeft te zijn. TIME.TYPE buigt de mooi-lelijk discussie om richting belang, (on)zekerheid en betekenis. TIME.TYPE is soms te mooi om af te breken. Maar het mag wel.

Benji de Levie

Directeur Centrum Ondernemen In Delfshaven (Coid)

Deelnemer expertmeeting Cultureel ondernemerschap

Buiten het winkellint

Het Coid is onderdeel van Werk in West, dat zich bezighoudt met jeugd-werkgelegenheid in de deelgemeente Delfshaven. Het Coid richt zich vooral op de ondernemers die zich buiten het ‘winkellint’ in Rotterdam-West bevinden (van Binnenweg en West-Kruiskade tot aan Schiedamseweg). Dat betekent 650 van de 3000 haast allemaal MKB-ondernemers in Delfshaven minder. Voldoen de ondernemers aan het vakmanstad-profiel?

De Levie: “Het beeld voor Delfshaven is heel divers. Wel grotendeels kleinere ondernemingen, veel starters, maar grote verschillen in opleiding en soort handel: van webdesigners tot oude ambachten als loodgieters en tegelzetters, al zie je die door sloop wel minder worden.”

Klassieke ondernemers nauwelijks te traceren

Dus de meer ambachtelijke sector loopt terug? “De meer klassieke, niet de moderne. De klassieke hebben we onlangs in kaart willen brengen, maar die ondernemers bleken opgeheven, verdwenen of onbereikbaar. De paar ondernemers die wel reageerden, gaven heel weinig prijs.” Hij denkt wel dat de moderne vakmensen in de meerderheid zijn. Die zitten overal, op zolderkamertjes, in de plinten, maar ook in grotere bedrijfslocaties op de Mullerpier.

Allochtone meubels op maat

Is het belangrijk voor Rotterdam, het cultureel ondernemerschap? “Heel belangrijk. We zijn in de jaren zeventig zo onverstandig geweest dat we de bedrijven de stad uit hebben gejaagd, terwijl het essentieel is voor een gebied dat er gewerkt wordt. Werken in de wijk heeft een voorbeeldfunctie voor jongeren. Winkels zijn een plek om heen te gaan en voorzieningen in de directe omgeving zijn dan voorhanden zijn.” Draagt het ondernemerschap bij aan cultureel zelfbewustzijn? “Ja, want daardoor kan je beter deelnemen aan de samenleving. Je bent eigen baas, je hebt iets tastbaars, je hebt een bepaalde standing, ongeacht of je nou succesvol bent of niet.” Er zijn meer voordelen aan cultureel ondernemerschap. De familie kan wat bijverdienen door mee te helpen in de winkel. “Soms missen allochtonen iets van vroegeren zijn er ondernemers die daar handig op inspringen. Een Turkse meubelhandelaar die de hele keten beheerst, van op maat gemaakte meubels in Turkije tot en met verkoop in de winkel in Delfshaven.”

Leuk en enig

Hoe kijkt De Levie aan tegen de houding van sommigen dat cultureel ondernemerschap vooral leuk en enig is? “Dat moet dan toch echt eerst de kwaliteit van het ondernemerschap verhoogd worden. Dat is nu bij de detaillisten niet best,

de diversiteit is ver te zoeken. Een uitzondering is vishandel Mediteranee. Maar de eigenaar is dan ook een ondernemer, die was eerst slager, zag dat het niet loonde en is toen visboer geworden. Op de Nieuwe Binnenweg zie je hoe het tij kan keren, vooral door de corporaties en een beetje door de gemeente. De corporaties kopen panden op en knappen ze op om er zodoende de betere huurders in te krijgen.” Gaat het niet teveel alleen om ondernemen, moet het niet dieper gaan? “Dat is toch helemaal geen issue meer bij de jongere ondernemers. Die hechten aan hun eigen cultuur, maar vinden culturele verschillen zo gewoon dat ze uit elke cultuur wel iets van hun gading halen. Radiostation FunX presenteert zichzelf met muziek die dan weer van jou en dan weer van anderen is. Hoor je ook eens wat anders. Die jongeren zappen of surfen van het een naar het ander, en vinden daar niets vreemds aan.” Kunnen de ondernemers niveau geven aan het ondernemerschap? “‘Eten is weten’ is een goed voorbeeld dat nu wordt uitgewerkt. Daar krijg je een theaterprogramma tijdens de maaltijd opgediend. De bezoeker krijgt een kaart waarop het recept staat van de maaltijd, met verwijzing naar de winkels waar je die producten kan kopen. En die verwijzen weer naar het restaurant als je eens een keer niet wil koken.”

Import ontdekt leuke van import

En leveren ondernemers een bijdrage aan de revitalisatie en transformatie van een wijk? “Dat zie je nu bij de nieuwe bewoners in het Lloydkwartier. Die import blijkt gecharmeerd van het winkelaanbod van de Nieuwe Binnenweg, dat voor hen heel gevarieerd en anders is.”

Carol Hol

directeur Concire

Deelnemer expertmeeting Cultureel ondernemerschap

“Ondernemerschap kan heel emancipatorisch werken. Met werk groeit het zelfbewustzijn en zelfvertrouwen bij mensen. Het is ook belangrijk dat mensen hun eigen inkomen verdienen.” Carol Hol gelooft wel in de mogelijkheden van cultureel ondernemerschap. “Het is maar wat je onder een ondernemer verstaat. Een ondernemer moet op zijn bek willen gaan, desnoods zijn huis verkopen als hij het verkeerd heeft aangepakt. Die moderne topondernemers van tegenwoordig, dat zijn geen ondernemers. Hoogstens managers.” Volgens Hol is Het Voorbeeld van een cultureel ondernemer in Nederland Joop van den Ende. Die heeft zijn nek uitgestoken, en een hele bedrijfstak (de musical-industrie) eigenlijk in zijn eentje uit de grond gestampt. Maar ja, dat is een cultureel ondernemer in de andere, artistieke betekenis. Zijn er Rotterdamse Joop van den Endes? “Rob Baris. Niet zo succesvol natuurlijk, meer een expert in vallen en opstaan. Maar hij is ook expert in het vinden van plekken die het nog niet zijn maar wel zullen worden. Denk maar aan Kantine Werklust, aan Zinq en nu natuurlijk weer het Gemaal. Dat is natuurlijk het voorbeeld van een cultureel ondernemer: hij kan het alleen maar doen omdat hij het leuk vindt, want echt rijk is hij er niet van geworden.

Niet de overheden, wel de corporaties.

“Je moet het ondernemers

chap ook niet te makkelijk maken, met allerlei subsidies en andere vergemakkelijkingen. Een ondernemer moet het uiteindelijk helemaal alleen doen. En als er dan hulp geboden wordt, dan denk ik vooral aan de woningbouwcorporaties. Neem Hillesluis. Daar barst het van de ruimtes die vroeger voor bedrijvigheid bestemd waren, winkels, garages, ateliers, loodsen, maar in de loop der tijd tot woningen zijn omgevormd. De corporaties kunnen die bedrijvigheid weer terugbrengen. Biedt de ruimtes eerst zo goedkoop mogelijk aan, en ga er bij gebleken succes van de ondernemer reële prijzen voor vragen. Er liggen ook andere taken weggelegd voor de corporaties, maar dan moeten zij zichzelf wel gaan zien als persoonlijke dienstverleners en niet enkel als aanbieders van ruimtes. Dan kunnen ze de bewoners doorvragen op hun werkensen. Het is toch ook niet in hun eigen belang dat ze blokken vol werkloze huurders hebben?”

Flexibele ambtenaren?

Op de vraag of je het ondernemerschap daar moet laten groeien waar het al wortel schiet komt hij met een even verrassend als veelzeggend voorbeeld. “Soms kan een ambtelijke opstelling belemmerend werken. In Woerden wilden bedrijven uit de medische sector leegstaande kantoorpanden betrekken die pal naast het ziekenhuis lagen om er diensten als niche bij dat zieken-

huis aan te bieden. Kan niet, mag niet, was de reactie, vanwege het bestemmingsplan. Daar heeft de wethouder gelukkig een stokje voor gestoken.” Dat is een houding die Hol ook graag in Rotterdam ziet. Alleen zo kom je immers van die gladgestreken en doodse kantoorwijken af die nu aan de rand van de stad worden gebouwd: met een rekkelijke ambtenarij die flexibel omgaat met bestaande bestemmingsplannen en de bedrijvigheid weer terug in de wijken brengt.

Westkruiskade of Witte de Withstraat?

Hol gelooft niet dat elk gebied geschikt is voor groei en bloei van culturele ondernemingen. Dat wat Hillesluis heeft, heeft Bloemhof weer niet, daar is niet dat veelsoortige ruimte-aanbod. Ook moet Hol niets hebben van citymarketingachtige ingrepen om het cultureel ondernemerschap ‘op te pimpen’. “Het moet echt uit de mensen zelf komen. Daar vind ik de Westkruiskade een goed voorbeeld van. Lang geleden, toen ik er zelf woonde, was het een autochtone winkelstraat. Op een gegeven moment ging het bergaf en werd het een nare buurt. Maar laatst liep ik ‘s avonds laat met een veilig gevoel door een straat waar het om die tijd nog een drukte van jewelste was. En die prachtige rij culturen: eerst de Chinezen, dan de Surinamers, vervolgens de Pakistanen en uiteindelijk de Antillianen. Dat is toch in

principe vanzelf gegaan, daar is geen sturing aan te pas gekomen.” “De Witte de Withstraat is dan een ander verhaal. Dat is meer een cultuurstadstraat, die deels door ingrepen zo geworden is als hij nu is.”

Zonweringsvakmannen

“Ik heb vakmanstad altijd een goed concept gevonden, maar ik vind wel dat je het moet plaatsen in het licht dat Rotterdam een trademade en designstad is. Een mooi voorbeeld is Marlies Dekkers. Die maakt lingerie van hoogwaardige kwaliteit, en die maakt graag gebruik van lokale vakmensen, dan heeft ze zicht op wat er gebeurt. Een ander voorbeeld is Hunter Douglas van (onder meer) Luxaflex. Daar worden zeer hoogwaardige producten ontwikkeld door heel slimme ingenieurs, maar die hebben nog steeds even hoogwaardige vakmensen nodig om het ook echt uit te voeren. Hetzelfde geldt voor die hele scheepvaartsector. De schepen die nu hier in de Rotterdamse regio gebouwd worden zijn zeer gespecialiseerde unica. Veel productontwerpers hebben behoefte aan vakmensen die hun prachtige ideeën kunnen uitwerken tot het punt is bereikt dat het ergens in de wereld industrieel vervaardigd wordt. Als je als stad die vakmensen kan leveren, heb je een belangrijke troef in handen om designers en andere bedenkers te lokken.”

John Anthonise

Manager retail Rabobank Rotterdam

Deelnemer expertmeeting Cultureel ondernemerschap

Partner in veelbelovende projecten

De Rabobank heeft een reputatie een bank te zijn die het maatschappelijk bewust ondernemen hoog in haar vaandel heeft. Als een project zich aandient dat een voorbeeld kan zijn voor startende ondernemers of aspirant ondernemers vooruit kan helpen, wil de Rabobank nog wel eens de helpende hand bieden zonder dat het financiële belang direct duidelijk is. De bank werpt zich regelmatig op als partner in veelbelovende projecten zoals de Creative Factory van Now & Wow-entrepreneur Ted Langenbach, waarmee de Rabobank net op de dag van het gesprek een samenwerking is aangegaan. Bij de Creative Factory lopen creatieve vogels van zeer divers pluimage qua opleidings- en culturele achtergrond door elkaar heen.

Wijzen op stagiairs

De bank richt zich ook op de ondernemers van morgen. Zo steunt zij stichting Vulkan, die voortijdige schoolverlaters of reeds langer werkloze jongeren met een camera op pad stuurt om projecten van het Jongerenloket (ook bedoeld voor werkloze jongeren) te filmen. Ook is de Rabobank aanwezig in de scholingswinkel op Boulevard Zuid, waar onervaren ondernemers voor advies terecht kunnen bij medewerkers van de bank. Tegelijkertijd worden in de scholingswinkel mogelijkheden voor stageplekken voor leerlingen van het Albe-

dacollege voorgelegd aan die ondernemers. Anthonise: “Meestal denkt men dat de opleidingen geen stageplekken kunnen vinden, maar er zijn net zo goed ondernemers die de mogelijkheid voor stagiairs nog wel eens over het hoofd zien. Als ondernemers bij ons aankloppen, dan wijzen wij ze op de mogelijkheden bij het Albada en leggen de contacten.”

Groei cultureel ondernemerschap

Heeft Anthonise de indruk dat er groei zit in het cultureel ondernemerschap? “Absoluut. Dat gaat van een groenteboer die uitgegroeid is tot een buurt-supermarkt of een groot assurantiebedrijf met 20 medewerkers waarvan de eigenaar ooit alleen is begonnen.” De relatieve voorsprong die de Rabobank lijkt te hebben bij het binnenhalen van ondernemers met veelbelovende ideeën zou kunnen voortkomen uit de coöperatieve organisatie van de bank. “Het verschil is misschien dat wij iets sneller gaan praten met ondernemers als wij vinden dat een plan potentie heeft. Als het echt een goed plan is verwachten wij dat het succes wel zal volgen.”

In Rotterdam-West gaan bankmedewerkers op pad om te zien of er winkeliers zijn die zich met de aanpak van hun winkel en handel in positieve zin onderscheiden. Met hen wordt een praatje gemaakt om de mogelijkheden te bespreken om met de Rabobank zaken te doen. Dat leidt soms tot verras-

sende reacties, want winkeliers hebben geen ervaring met een Nederlandse bank die interesse in hen toont.

Bij de bank is men begonnen met het koppelen van de meer ervaren ondernemers aan startende ondernemers, voor coaching in de bedrijfsvoering. Rabobank opereert één-op-één maar er bestaan wel relaties met ondernemers- of winkeliersverenigingen. Die spelen zich echter vooral af op het informele vlak.

Soeniel Sewnarain

Hoofdredacteur Hindulife, lid dagelijks bestuur

PROMiSe, directeur Etnolife

Deelnemer expertmeeting Cultureel ondernemerschap

Ondernemerschap niet bevorderlijk voor cultureel zelfbewustzijn

Uit onderzoek is duidelijk dat er een forse toename is van cultureel ondernemerschap in Rotterdam. Tweederde van de startende ondernemers is van allochtone afkomst. “Rotterdam is van oudsher een stad in overgang. Mensen komen en gaan, om te werken, te wonen, te recreëren, en die culturen blijven alleen als zij in hun kernbehoeftes worden voorzien. En het zijn nu juist vooral die culturele ondernemers die die behoeftes vervullen. Zijn die ondernemers succesvol, dan gaan ook zij naar de betere woonwijken, terwijl ze in hun oude buurt blijven winkelen. In hun oude woningen komen dan weer nieuwe Rotterdammers, en een deel van hen begint een winkel, en als ze succesvol zijn dan trekken ook zij ... en zo gaat dat door. Je moet het zien als een ‘flow’.” Sewnarain is het niet eens met de gedachte dat ondernemerschap het cultureel zelfbewustzijn zou versterken. Voor ondernemerschap spelen andere factoren een rol. Sommige ondernemers zijn ontevreden over de toetredingsmogelijkheden in het reguliere arbeidsproces. Een ander kopieert een succesvolle voorganger. Soms bevindt iemand zich in een netwerk waar vrij eenvoudig aan startkapitaal te komen is. Maar dat men het doet vanwege het cultureel zelfbewustzijn, dat niet, nee.

“Uiteindelijk zal het een cultureel ondernemer een zorg zijn of andere culturen zijn winkel bezoeken. Zolang hij maar geld verdient.”

Impulsmoment

De gemiddelde allochtone ondernemer gaat niet naar de bank, schrijft geen ondernemingsplan en neemt geen boekhouder. Zo is zijn ondernemerschap afhankelijk van het ‘impulsmoment’ en denkt die ondernemer niet na over zaken als communicatie en promotie; zaken die nodig zijn voor de lange termijn.” Jongeren die ondernemer willen worden zouden daarom stage moeten lopen bij andere, liefst succesvolle culturele ondernemingen natuurlijk. Ze leren in de praktijk wat het is een bedrijf te runnen. Vervelend is wel dat die allochtone ondernemers nauwelijks te bereiken zijn: ze organiseren zich niet. Overigens speelt het probleem van de impuls ondernemers vooral bij de eerste generatie allochtone ondernemers. Die zitten in hun eigen omgeving ‘opgesloten’, ze weten er niet uit te komen. De volgende generaties weten dat wel: die bieden diensten aan die niet aan de omgeving gebonden zijn (financiële diensten en ict bijvoorbeeld), zijn vaker beter opgeleid, vragen ook aan andere jonge ondernemers hoe het werkt in Nederland. Die tweede generatie is vaak succesvol en dat is vooral te danken aan hun opleiding. Sewnarain: “Die opleiding kan ik bij

ondernemers niet vaak genoeg benadrukken. Vaak horen de startende ondernemer alleen de verhalen van het grote geld en andere successtories. Laat het onderwijs ze er maar op wijzen hoe het allemaal mis kan gaan en wat je er tegen kan doen. Zonder een goed fundament wordt het niks met je onderneming.”

Niet zo cultureel bewogen

De contacten die je als ondernemer legt, zijn nogal oppervlakkig en eenzijdig. Ziet Sewnarain mogelijkheden de contacten naar andere levensgebieden uit te breiden? “Ik denk aan sport. Bij een voetbalclub in West zitten er per elftal nauwelijks spelers van gelijke nationaliteit. Ook in de entertainmentsector mengen alle culturen vrolijk door elkaar. Maar om nou te zeggen dat van het een (cultureel ondernemen) het ander (cultureel sporten of uitgaan) komt, dat lijkt me niet.” Kunnen de ondernemers de kwaliteit van hun handel zo verbeteren dat ze ook buiten hun eigen omgeving aantrekkelijker worden? Sewnarain: “Daar ben ik somber over. Je hebt echt een winkelstraatmanager nodig om een allochtone ondernemer zover te krijgen dat hij iets doet ter verheffing van zijn straat. Ze zijn niet zo ‘cultureel bewogen’. De één wijst naar de ander en doet zelf niets.”

Aantrekkelijkheid in andere uitingsvormen

De twee grootste allochtone culturen in Rotterdam, de Turkse en Marokkaanse, zijn ook niet zo geïnteresseerd in autochtonen. Zij bouwen op de sterke solidariteit in eigen kring. Ze hebben die autochtonen helemaal niet nodig. Sewnarain gelooft ook helemaal niet dat allochtone winkelstraten aantrekkingskracht zullen hebben op beter gesitueerde autochtonen. Er is eerder verpaupering in die buurten. “Als het gaat om het aantrekkelijker maken van de buurten is er een mooi dilemma op te lossen. Westerlingen hebben meer met visuele uitingsvormen, noem maar eens een beroemde kunstschilder die niet uit het westen komt. De niet-westerse culturen maken het leven aantrekkelijker met meer fysieke verschijningsvormen, zang, dans, muziek, die hebben niet zoveel met uitvergroten Mondriaans op een blinde muur. Voor vergroting van de aantrekkelijkheid van allochtone winkelstraten heb je heel goede ideeën nodig.”

Publiek domein en betrokkenheid

Woensdag 18 juni 2007

Derde expertmeeting Vakmanstad

Samenlevingsopbouw is weer terug op de agenda. Daarbij lijkt de hamvraag: hoe kunnen beleidsmakers groepen die zijn afgehaakt opnieuw letterlijk ‘interesseren’ om verantwoording voor het publieke domein te nemen? De focus van deze expertmeeting is niet het publieke domein als resultaat, maar als integrale voorwaarde voor de stedelijke vernieuwing.

Bouwen is allang niet meer het stapelen van stenen. Bouwen betekent tevens het scheppen van relaties. ‘Echt’ kapitaal kan niet zonder sociaal kapitaal, betoogt Putnam al in *Bowling Alone* (2000). Hurenkamp en Duyvendak spreken in *Kiezen voor de kudde* (2004) over ‘lichte gemeenschappen’. Inmiddels is duidelijk dat cultureel kapitaal in stedelijk beleid een even belangrijke factor is. Cultuurparticipatie en creatief beheer zijn onlosmakelijk verbonden met het publieke domein, zo laten studies zoals die van Florida en Landry overtuigend zien. Kortom, door openbare ruimte niet achteraf, maar vooraf en parallel aan deze transformatieprocessen te organiseren en te programmeren is er voor de huidige samenlevingsopbouw veel winst te behalen.

Deelnemers

Rini Biemans	(RB)	Creatief Beheer en directeur Antenne Rotterdam
Jeanne van Heeswijk	(JH)	beeldend kunstenaar en partner Vakmanstad
Aad van Nes	(AN)	Algemeen directeur Roteb
Siebe Thissen	(ST)	hoofd Beeldende Kunst & Openbare Ruimte, Centrum Beeldende Kunst Rotterdam
Patrick van der Klooster	(PK)	directeur AIR
Arie Lengkeek	(AL)	AIR
Dennis Kaspori	(DK)	Rotterdam Vakmanstad/Skillcity
Henk Oosterling	(HO)	Rotterdam Vakmanstad/Skillcity

Potenties aan de praat krijgen

Iedere expert spreekt op zijn manier de potenties in de stad aan. Jeanne van Heeswijk wil het publieke domein inclusief benaderen als een samenspel tussen meerdere domeinen: het sociale, economische, culturele en het fysieke. “En juist in het publieke domein kan dat samenspel het beste plaatsvinden,” vindt zij. Nu wordt het publiek domein nog te veel gezien als een instrument om op te leuken en er festivals te orga-

niseren: “Die domeinen in relatie tot elkaar denken is nu juist de slag die de stad moet maken.”

Volgens Siebe Thissen is cultuur wel het instrument waarmee de stad tracht om veel domeinen bij elkaar te nemen. Om er zelfs sociale problemen mee op te lossen: gebouwen worden uitgelicht om hun sjofele voorkomen te verhullen, junks worden zo gefotografeerd dat ze acteurs in hun omgeving lijken.

Imagoverbeteraar

Het belang dat aan cultuur wordt gegeven voor de openbare ruimte vindt Thissen wel te begrijpen. “In een tijd dat industrie en kantoorwerk wordt ge-outsorced en er enkel een dienstensamenleving overblijft, leveren al die strandjes, citysafari’s en festivals een economische factor van betekenis op (circa € 1 miljard) waarmee je de hele stad goed kunt aan- en inpakken.” Niet dat je nou blij moet zijn met zo’n ontwikkeling. Thissen: “Het is een taartdoos. Ook op de lagere niveaus is alles palingglad, overal glijd je af.”

Transcriptiefragment
Cultuur(en)economie
95

Volgens Rini Biemans gloort er hoop bij de gemeente. Een eerste stap is dat ze het verschijnen van festivals nu serieus als een instrument gaan benaderen. Maar er moet nog veel gebeuren. “Festivals worden nog te weinig gezien als een mogelijke prelude op verdere stadsontwikkeling. Het zijn nu te veel enkel imagoverbeteraars.”

Aad van Nes kan zich bij vruchtbare culturele ingrepen in de publieke ruimte beter cultuur met een kleine c voorstellen dan met een grote C.

Transcriptiefragment
Cultuur met een grote C
96

Bij cultuur kan hij zich van alles voorstellen, sterker nog: door zijn eigen Roteb wordt al van alles gedaan, extern en intern. Naar buiten toe zijn er bijvoorbeeld allerlei netwerken actief. Zij bereiken anders moeilijk toegankelijke allochtone vrouwen op een soort Tupperware-parties. Daar wordt uitgelegd dat zij door een kleine gedragsaanpassing het voor de omgeving een stuk prettiger kunnen maken. Ook in zijn eigen bedrijf spreekt hij die vele culturen aan op hun kennis van de openbare ruimte en de omgang daarmee. Henk Oosterling is ervan overtuigd dat er veel cultureel en sociaal kapitaal in de stad aanwezig is, maar hij vraagt zich af hoe je die kapitalen zo bindt dat er een beweging komt die andere mensen meeneemt.

Jeanne van Heeswijk vindt het goed mogelijk om puntgericht bezig te zijn met kleinschalige zaken, terwijl je er tegelijkertijd voor zorgt dat het past in een structureel denken van binnenuit over de stad.

Alleen op die manier kun je het kapitaal laten opborrelen waarvan je vermoedt dat het zich in de stad bevindt en versnel je het proces. Siebe Thissen mist de stimulans om voor de openbare ruimte te werken. “Behalve de Roteb en wat kunstenaars” is er verder niemand die een carrière in de openbare ruimte wil. Openbare ruimte is nu vooral een leuke melkkoe, met zijn festivals, zijn A-locaties en zijn 95 verlichte billboards. Voor die billboards ontving de gemeente 45 miljoen euro, maar stopte die vervolgens in het potje Algemene middelen.

“Je hoeft het niet per se met die kleinschalige idealistische initiatieven te doen, je moet het als stad zelf willen”, aldus Thissen.

Oude gilden in nieuw jasje

Bij Vakmanstad denk je toch ook aan vakmanschap en de associaties die daarbij passen. Aad van Nes blaast die associaties nieuw leven in door met wao-ers te werken die als meesters aan jonge werkzoekenden – de gezellen – het vak leren. Die meesters brengen naast de fijne kneepjes ook de liefde voor het vak over.

Vakmanschap mag voor de een dan een wat oubollige bijsmaak hebben (Grolsch), het is een vernieuwend idee om de illusies van elke beginnend ontwerper of architect weg te nemen die zich een Wanders of Koolhaas waant. Een florerend architectenbureau wil geen wereldster, zeker niet een die denkt dat hij dat al is, die wil afgestudeerden die hun vak verstaan. Aad van Nes: “Goed vakmanschap blijkt net zo goed uit een mooi glad pijpje.” Begrepen ze dat nu ook maar eens bij de Creatieve Stad, beaamden de aanwezigen.

Van de oude gildes valt nog iets te leren,” vond Van Heeswijk. “Zij hielden zich niet alleen bezig met hun vak, maar bekommerden zich ook heel nadrukkelijk om hun stad.”

Geen cultuur en traditie

Patrick van der Klooster bracht de betrokkenheid van de burger met zijn stad aan de orde. Hij vindt

dat het de Rotterdammer ontbreekt aan cultuur en traditie. Oud-Rotterdammers uit zijn eigen omgeving hebben er moeite mee hun eigen ontwikkeling te plaatsen ten opzichte van die van hun ouders en Rotterdam. “Ze kunnen die verbondenheid met de stad niet goed tot uitdrukking brengen, omdat ze de stad niet goed kunnen grijpen”, aldus Van der Klooster.

Hoe je die verbinding tot stand moet brengen, weet hij ook zelf niet precies. Mogelijk dat zo’n band met je stad ontstaat als je een al bestaand vak leert waarvan je de vaardigheden in een meer langdurig proces plaatst en steeds een stap of laag verder brengt. Het kan ook zijn dat het via andere wegen sneller verloopt, door cultuur of meer betrokkenheid met de openbare ruimte bijvoorbeeld.

Van der Klooster meent dat steden als Leiden, Utrecht en Amsterdam meer leven voor hun bewoners. Dat kan je bijvoorbeeld afleiden uit het gemak waarmee de bedrijven daar de musea en theaters sponsoren. Terwijl in onze stad het Rotterdamsch Philharmonisch bestaat bij de gratie van gemeente en havenbedrijf.

Er sluimert iets...

Jeanne van Heeswijk herkent dat gemis aan cultuur en traditie in de openbare ruimte. “Rotterdamers hebben emotioneel heus wel iets met die stad, alleen beleeft men die die stad niet meer, men loopt er enkel doorheen.”

Zijn er dan helemaal geen signalen om ruimte te geven aan die verbondenheid? Feijenoord bijvoorbeeld? Of is het de bloemenzee op het Schouwburgplein? Hoe mooi en aangrijpend zulke signalen ook zijn, het zijn er lang niet genoeg. Patrick van der Klooster: “Het is voor mensen belangrijk om een plek te vinden en je daarin te kunnen duiden. Voor Rotterdam is de opgave te achterhalen hoe dat nu precies zit en wat het is.”

Henk Oosterling: “Het is de uiting van al dan niet gemankeerd cultureel kapitaal. Het is de vraag hoe dat cultureel kapitaal doorvertaald kan worden naar die stad, haar openbare ruimte en economie.”

Maar sluimert er dan tenminste iets van cultuur en traditie in de stad? Wel degelijk. Zo zou je net als Business Improvement Districts ook Culture Improvement Districts kunnen maken waar je kan onderzoeken wat die sluimerde cultuur dan wel niet is en hoe die “naar buitengeklapt” (Van Heeswijk) kan worden.

Hoe je betrokken raakt bij je directe leefomgeving

Transcriptiefragment
Cultuur en Wijkidentiteit
100

Hoe kunnen de Rotterdammers hun betrokkenheid bij hun directe leefomgeving gestalte geven? Dat moet in ieder geval niet zoals in Nieuw-Crooswijk, waar de betrokkenheid als met een stoomwals geclaimd werd.

Nee, het kan ook anders. Met de puntgerichte acties op kleine schaal van Jeanne van Heeswijk bijvoorbeeld. Of zoals Rini Biemans te werk gaat. In zijn aanpak groeit de betrokkenheid van bewoners gaandeweg en al doende door de ontmoetingen en confrontaties op ‘zijn’ Proefpark de Punt.

Cultuur(en)economie

Siebe Thissen vindt dat de overheid wel degelijk een rol mag spelen, maar dan moet zij wel haar positie met een wilsbesluit duidelijk maken. Dat moet zeker in die gebieden waar de markt weinig te zoeken heeft. Thissen: “En dan is het aan de politiek om de wil te hebben daar aanwezig te zijn, dat je zoekt naar middelen samen met de diensten die al in die openbare ruimte zitten.”

Aad van Nes ziet ook mogelijkheden op een tussenliggend niveau: dat van de wijk. Hij vindt dat er te weinig aandacht is voor wat bewoners met hun wijk hebben. De eigen wijk, hoe rottig die soms ook is, is toch altijd beter dan elke andere wijk in de omgeving. Je merkt het ook als je de wijk verlaat: weinig bekende gezichten meer, weinig ankerpunten ook. Zo zijn er 62 wijken in Rotterdam, en volgens Van Nes heeft elke wijk zo zijn eigen identiteit.

Eigenaarschap, toeëigening, identiteit

Transcriptiefragment
Eigenaarschap en identiteit
99

Jeanne van Heeswijk vindt eigenaarschap een belangrijke voorwaarde voor actief burgerschap: “Je moet het idee hebben dat de ruimte van jou is. Veel mensen hebben dat besef niet meer.” Het gevoel dat je mede beeldbepalend bent voor jouw omgeving is belangrijk voor mensen. “Het verschaft ze iets eigens tegenover de ‘anonimiteitsmachine’ die over de stad gehaald wordt.”

Als Van Heeswijk het heeft over eigenaarschap, dan heeft ze het nadrukkelijk niet over exclusiviteit, maar mede-eigenaarschap.

Dat de bewoners behoefte hebben aan iets eigens in een openbare ruimte die als maar anoniemer wordt, komt vaker aan de orde die avond. Bij de wijkidentiteiten van Aad van Nes bijvoorbeeld. Of bij de overheid en de corporaties, die steeds meer delen van de stad afbakenen of zelfs omhekken voor gebruik door specifieke groepen, en andere groepen buitengesloten worden. Of bij de particuliere sector die met de privé-domeinen inspeelt op de behoefte aan veiligheid en overzicht bij sommige burgers. Henk Oosterling heeft zo zijn twijfels of identiteiten en eigenaarschap wel zo gewenst zijn. De behoefte eraan komt alleen op in crisissituaties. Daarmee bestaat tegelijk de kans dat de afgesloten ruimtes tot no go areas worden. En dat is niet bevorderlijk voor het ontwikkelen van meer betrokkenheid van de bevolking bij de hen omringende publieke ruimte. Volgens Henk Oosterling dan. Patrick van der Klooster vindt dat niet zo’n risico. Je kan het ook omdraaien: de grote binnenruimte van het woningproject ‘Le Medi’ kan juist een mooie proeftuin blijken om van te leren.

Niets mis met confrontaties

Confrontaties tussen groepen zijn onvermijdelijk, en misschien juist gewenst. Siebe Thissen: “In een monoculturele gemeenschap is het heel makkelijk. Maar hiphopjongeren van 15 hebben een compleet ander idee van wat zij met hun straat kunnen doen dan het autochtone oude paartje dat gewoon om 10 uur naar bed wil.” Dat soort confrontaties moet je willen. Jeanne van Heeswijk: “Dat is wel belangrijk, dat we de confrontatie aangaan, want we zijn nu met zijn allen bezig die openbare ruimte totaal risicoloos te maken. Voor wie en vanwege wiens angst eigenlijk?”

Aad van Nes ziet niet veel in organisatietechnieken en hulpverleners om die conflicten uit de wereld te helpen. De mensen moeten zelf de confrontatie aan willen gaan en samen in de dialoog een voor iedereen acceptabel beeld vormen.

Het spreken in termen als identiteit, eigenaarschap en exclusiviteit is de taal van de deskundige. Wat zeg je op straat? Aad van Nes: “Bij de Roteb ontdekten we bijvoorbeeld dat je Surinamers kan aanspreken op hun ‘erf’. Een Surinamer voelt zich verantwoordelijk voor zijn eigen gebied plus dat erf. Het erf is iets wat je met elkaar deelt.” Ook de binnentuin is zo’n vorm van openbare ruimte waar identiteiten en exclusief eigenaarschap niet lijken op te gaan.

Straattaal is ook nodig. Zo werd Jeanne van Heeswijk tijdens een project eens op een avond bij haar auto opgewacht door een paar kids. Zij hadden die auto ‘beschermd’, en wilden daar voor betaald worden. Haar reactie was: “Nou, ik kan eigenlijk mijn hele leven wel bescherming gebruiken... Wie wil er met me trouwen?” Ze kon ongemoeid naar huis.

RINI BIEMANS (RB)
JEANNE VAN HEESWIJK (JH)
AAD VAN NES (AN)
SIEBE THISSEN (ST)
PATRICK VAN DER KLOOSTER (PK)
ARIE LENGKEEK (AL)
DENNIS KASPORI (DK)
HENK OOSTERLING (VZ.) (HO)

Cultuur(en)economie

JH: Als men al geprobeerd heeft om het publieke domein anders dan fysiek te denken, dan is dit via culturele ingrepen gebeurd: Rotterdam Festivalstad. Je moet het publieke domein echter inclusief benaderen, als een samenspel van fysiek, economisch, cultureel en sociaal. De interacties tussen die domeinen bepalen het publieke domein.

JH: Ja. Maar vaak wordt het publieke domein als een fysieke opgave in stukjes gedacht. Als er al cultureel gedacht wordt, dan slechts als in het opleuken van wijken – Opzoomeren – of het organiseren van evenementen. Het is interessanter om economische, sociale, culturele en fysieke dimensies in relatie tot elkaar te denken. Dat is de slag die de stad moet maken.

PK: Is het publieke domein een medium of kanaal waar die koppeling van economie en cultuur zou kunnen plaatsvinden?

AN: Ik was laatst bij het Philharmonisch Orkest en stond op het Schouwburgplein. Ik weet niet wie daarvoor verantwoordelijk is, maar wij kunnen geen plein maken. Die bloemen (monument op Schouwburgplein) zijn weer wel godvergeven mooi.

HO: Van dezelfde architect: Adriaan Geuze.

AN: Dan kan hij beter bloemen maken dan pleinen. Ik was twee keer tot tranen toe geroerd, in het licht en in het donker.

RB: Festivals kunnen veel meer betekenen. Nu werkt het alleen imago-technisch. Het moet evolueren. Er is een eerste stap gemaakt, met het evenementenplatform Coolsingel. Ze willen nu ook een taptoe. Maar het fijnmazige is belangrijk. Er is een disconnectie tussen beleid en het veld. Ik zie de openbare ruimte eigenlijk als alles tussen iedereen in. Ook de media zijn voor mij openbare ruimte.

ST: Sociaal is uit en cultuur is in. Een heleboel domeinen proberen onder de vlag van cultuur allemaal een plekje te krijgen.

AN: Mij valt op dat we zo maar over cultuur en economie praten, zonder dat we focussen. Alsof de overhemden nog steeds opgerold uit de wasmachine komen. Er bestaat nog steeds een heel romantische gedachte van onze stad die

HO: Is er een verbinding denkbaar tussen ondernemerschap en cultuur die niet per definitie via de openbare ruimte verloopt?

Cultuur met een grote C

ondertussen 162 nationaliteiten en een aantal majeure culturen kent. Ik zie een hele nieuwe MKB-er ontstaan bij de Turkse en Marokkaanse mensen. Die MKB-er is niet iemand die op minimumloon uit is, of het grote geld, maar iemand die er een stuk dienstverlening en werk voor over heeft. De uren die die mensen maken, dat is niet normaal. Dat is de kracht waarmee de economie vooruitgeholpen kan worden.

HO: Hoe zit de culturele factor erin, naast dat het om andere ‘culturen’ gaat?

AN: Als ik goed geluisterd heb, hebben jullie het over cultuur met een grote C?

PK: Die grote C is volgens mij nog niet aan de orde geweest. De openbare ruimte wordt nu dienstbaar gemaakt voor sociaal-economische ontwikkelingen. Met festivals proberen we op een mid-dag een paar miljoen euro’s te verdienen. Zo verwordt de publieke ruimte tot consumptie-ruimte. Jeanne stelt geen grootstedse aanpak voor, maar ziet die ruimte als medium voor ontmoetingen.

AN: Ik ben het helemaal met haar eens. Bij mij zijn er 2000 mensen met kennis van de openbare ruimte. Wij hebben een netwerk opgebouwd om mensen aan te spreken op hun gedrag. Als ze zich ietsje aanpassen wordt het leven voor anderen een stuk prettiger. We doen dat met Tupperware-avondjes.

Openbare ruimte: bottomup of topdown?

HO: Hoe bind je dit sociale kapitaal aan cultureel kapitaal?

RB: Simpel, kleinschalig en flexibel.

JH: Niemand hier wil die dingen van bovenaf aansturen. Maar doe je dat door te observeren en links en rechts kleine dingetjes toe te stoppen en een verdeel-en-heers spel te spelen? Of doe je het structureel van binnenuit? Er moet geen tegenstelling zijn tussen kleinschalig puntgericht dingen ondernemen en structureel bezigzijn. Dat moet ook geen anderhalf of vijf jaar duren, maar versneld worden. Daar zitten we op te wachten.

AN: Je moet groot denken en klein doen.

RB: Er moeten wel overal coalities ontstaan.

ST: Dan is er nog de beeldvorming voor de Creatieve Stad. Voor het dS+V-en-OBR-blad, het verschijnt 4x per jaar, is contractueel vastgelegd dat er geen allochtonen op de voorpagina komen te staan.

RB: Bij TV-Rijnmond hetzelfde verhaal.

Vakman: oude wijn in nieuwe zakken?

AN: De moeite die ik met het verhaal heb is de term ‘vakman’. Het verwijst naar de middeleeuwse gildes.

JH: Vakmanstad heeft voor sommigen iets van Grolsch vakmanschap, iets oubolligs. Maar we slikken het woord Creatieve Stad wel als inventief. Niemand leert meer om als ontwerper gewoon een product te leveren. We kunnen en willen niet allemaal aan dat beeld van die ster-architect, -artist of -designer voldoen.

AN: Bij vakmanschap denk ik ook aan een mooi ‘fit’ product zoals een volstrekt glad pijpje. Ik had er in het begin moeite mee om duidelijkheid te krijgen hoe breed het begrip is. Het is wel breder dan het hier staat.

DK: Ik vind het goed wat je zegt: juist in dat maken, zoals bij dat pijpje, kun je die aansluiting vinden tussen creativiteit en vakmanschap.

Het gevoel iets te missen

RB: Ik heb lang niets gehad met Rotterdam. Pas toen ik met die artistiek sociale projecten begon ben ik gaan wortelen. Je zult cultuur en traditie gewoon zelf moeten vormgeven.

AL: Betekent dat in termen van Vakmanstad dat je hier met een tekort zit?

JH: Men heeft wel iets emotioneel met de stad, maar er is geen sociale connectie in de stad.

AN: Ik ben geboren en getogen in de Millinxwijk. Mijn huis staat er nog steeds. In mijn jeugd was het een goede buurt, een nieuwbouwwijkje à la Pendrecht. Vervolgens zijn we door de wereld gaan trekken. Mijn twee kinderen – een woont er in Tilburg, de ander hier – vinden zichzelf nog steeds Rotterdammers.

PK: Ik proef iets anders in Vakmanstad, in een vak leren en in termen als zelfvertrouwen, eigenwaarde, zelfrespect, interesse en ambitie. Die spreken me overigens meer aan dan alleen maar een vakleren.

Het imago van Rotterdam

HO: Kan dat tekort aan cultureel kapitaal in Rotterdam doorvertaald en aangepakt worden vanuit de aanpak van openbare ruimte? En hoe is dit weer naar het MKB te vertalen?

ST: Dat moet de overheid dan wel willen. Je moet aanwezig willen zijn in de openbare ruimte. Je ziet nu vooral terugtrekkende bewegingen: ruimtes worden geprivatiseerd. In de beeldende kunst mikt men op beeldenroutes en beeldenterrassen. Overal wordt opgeschoond. Mijn vorige huis stond in het postcode gebied waar banken geen hypotheek meer wilden geven. Als overheid moet je hier willen zijn wanneer de markt niet meer wil investeren. Het is heel hip om over marktwerking te praten – en ik ben er ook voor – maar het heeft geen zin om die los te laten op plekken waar het onmogelijk is.

HO: Wat faciliteer je dan?

ST: OBR heeft toch ook wijkeconomen. dS+V zou daar ook zo'n sense of place atlas kunnen maken. De bestaande diensten moeten naar middelen zoeken.

RB: Rotterdam heeft een nieuwe identiteit nodig. Dat zie je vooral in de media: het imago en de zichtbaarheid.

ST: Nee, die Rotterdamse cultuur sluimert. Op het moment dat er een monument komt, krijgt iedereen kippenvel. Zodra Feijenoord kampioen wordt staat iedereen te springen.

DK: Wat Siebe sluimeren noemt en Patrick mischien gebrek aan traditie, is de kwaliteit die maakt dat je Rotterdam niet zo direct als identiteit kunt consumeren zoals Amsterdam. Die veranderingsneiging is ook een traditie van Rotterdam. Hier vergt het actieve betrokkenheid.

AL: Rotterdammers moeten de mogelijkheid krijgen om hun betrokkenheid bij hun buurt gestalte te geven. Rini legt met het Proefpark een soort vliegenstrip neer in de hoop dat wat er in die wijk zit gaat klitten.

RB: De fout van cultureel Rotterdam is dat wij onze eigen kracht, onze eigen identiteit niet durven te tonen. Daarom vliegen wij Amsterdammers in om die dingen te regelen. Lee Towers met zijn gouden microfoon en zijn open Mercedes. Kijk naar onze ambassadeurs, Wilfried de Jong [en 300 anderen] dat zijn rasechte Rotterdammers die dat proberen uit te dragen. Maar Cox met zijn 'Toen was geluk nog heel gewoon' is een rouwproces.

ST: Een paar jaar geleden riep een jonge OBR'er dat ze het lef moesten hebben om TV Rijnmond aan te klagen, omdat ze een beeld van Rotterdam geven wat eigenlijk niet meer bestaat.

PK: 'Ik ziet de haven al'.

AN: Dat is de markt die er ingeslopen is: 'Ik ziet de haven al' was een honderd procent betaalde opdracht.

Cultuur met een grote C en een kleine c

AN: Verleden jaar heeft de ROTEB samen met Krisztina de Châtel op het RDM terrein het dans-theaterstuk Zooi opgevoerd, een ontmoeting van professionele dansers met vuilnismannen. Bij ons binnen heeft het voorbereidingsproces veel teweeg gebracht. Eerst zijn die dansers mietjes, dan helden. Je krijgt discussies over dat je ook zonder 'godverdomme!' iets kan zeggen met je lichaam, en over leiderschap. Dat heeft wat geld gekost, maar het was het waard voor het proces en de beeldvorming. Hoe kan je met dit idee verder? Ik werk nu samen met het Albeda. Bij een opening laatst had de directeur Piet Boekhoud een groep mensen meegenomen die opgeleid worden in expressievakken. Die werken zich daar vreselijk in het zweet. Als we nu eens

ST: Je kan het ook op zijn MKB's doen. 'Art Engineering' bij het Marconiplein pimpt scooters. Die groeimarkt in Rotterdam doordat Boekhoud aan het ontscholen is. Jochies van vijftien, Antillianen en Kaapverdianen, fietsen helemaal vanuit Heyplaat en Pernis om er iedere dag gewoon om vijf voor negen te beginnen. Die gasten hebben nooit discipline geleerd en toch staan ze daar in de rij.

Maatschappelijk of cultureel ondernemen

RB: Maatschappelijk ondernemen is een manier om te vernieuwen en te verdienen.

AN: Het bedrijfsleven heeft de vervelende neiging te kortcyclisch te denken als het over mensen en arbeid gaat.

PK: Je ziet dat bedrijven in Amsterdam en Utrecht die sociale verantwoordelijkheid veel duurzamer invullen.

AN: Meen je dat nou echt? Er gebeurt meer dan je denkt. De camera's van de Mediawerkplaats zijn betaald door de Rabobank.

PK: Maar ik heb het over een hoog stedelijk niveau. Het Concertgebouw bestaat bij gratie van de sponsorende bedrijven.

AN: Het Rotterdams Philharmonisch wordt betaald door de Gemeente Rotterdam en het Havenbedrijf, maar die hebben geen ruimte gelaten voor anderen om daaraan mee te doen.

RB: Caldenborgh wilde een museum in Rotterdam, maar dat hebben ze niet toegelaten.

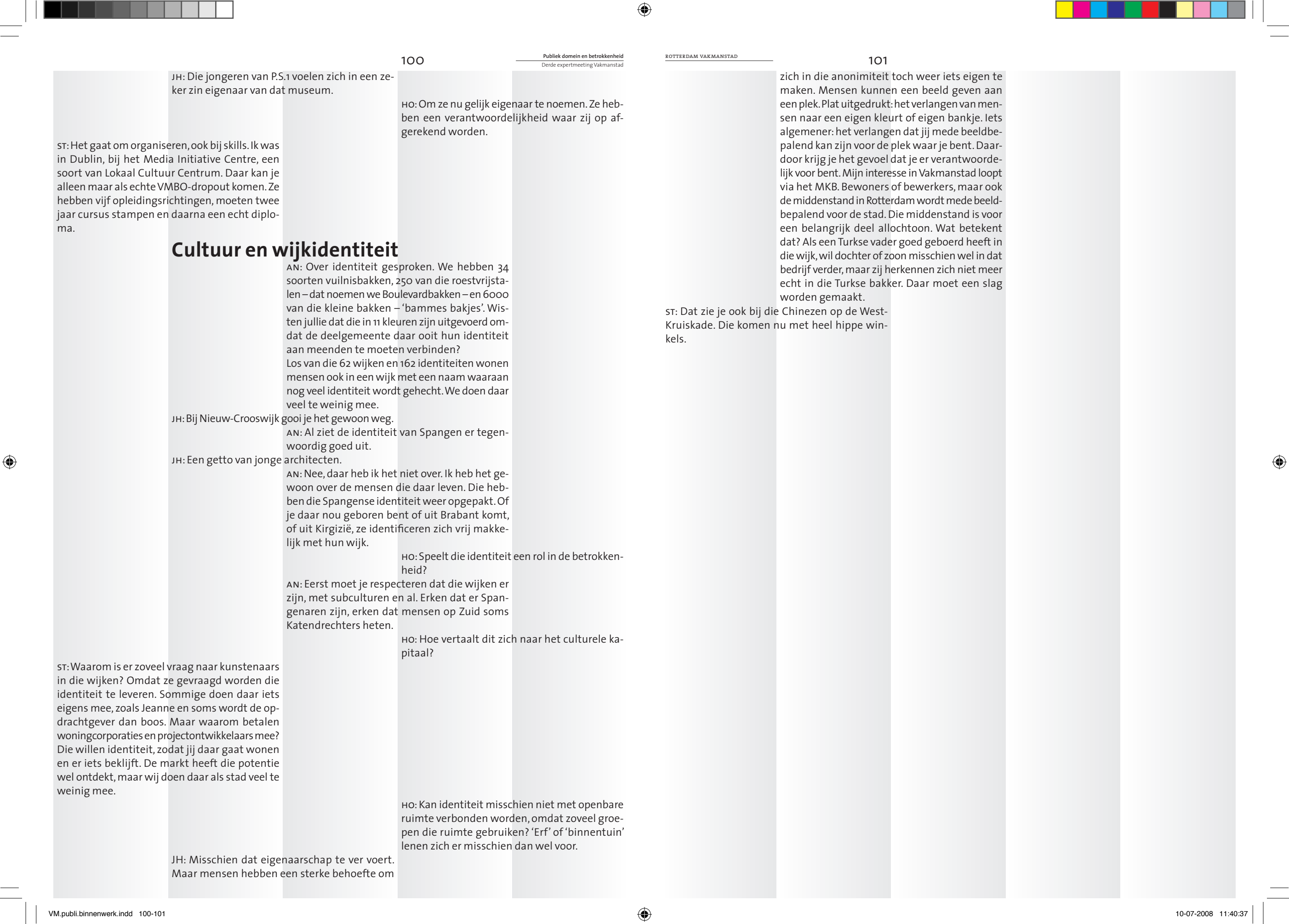
HO: Hoe stimuleer je bedrijven om de betrokkenheid van bijvoorbeeld probleemgevallen een nieuwe impuls te geven?

ST: P.S.1, de hipste kunstinstelling van New York, werkt alleen met mensen uit de reclassering. Ex-delinquente jongens worden suppoost. Ik heb wethouder Kaya gevraagd waarom er bij participatie altijd zo 'hippie' wordt gedaan, alsof iedereen moet meedoen. We hebben het over prepkampen en strafkampen. Waarom niet in een museum? Als je een nieuwe vleugel bouwt aan Boijmans, laat dat doen door kids die in leerwerktrajecten zitten. Dan neem je cultuur en beschaving serieus.

Eigenaarschap en identiteit

JH: Om je een actief burger te voelen is een vorm van eigenaarschap nodig. Je moet het idee hebben dat die ruimte van jou is. Veel mensen hebben dat besef niet meer.

PK: Het gaat dus niet over normen en waarden, maar over eigenaarschap en eigendom?

JH: Die jongeren van P.S.1 voelen zich in een zeker zin eigenaar van dat museum.

ST: Het gaat om organiseren, ook bij skills. Ik was in Dublin, bij het Media Initiative Centre, een soort van Lokaal Cultuur Centrum. Daar kan je alleen maar als echte VMBO-dropout komen. Ze hebben vijf opleidingsrichtingen, moeten twee jaar cursus stampen en daarna een echt diploma.

Cultuur en wijkidentiteit

AN: Over identiteit gesproken. We hebben 34 soorten vuilnisbakken, 250 van die roestvrijstaalen – dat noemen we Boulevardbakken – en 6000 van die kleine bakken – ‘bammes bakjes’. Wisten jullie dat die in 11 kleuren zijn uitgevoerd omdat de deelgemeente daar ooit hun identiteit aan meenden te moeten verbinden?

Los van die 62 wijken en 162 identiteiten wonen mensen ook in een wijk met een naam waaraan nog veel identiteit wordt gehecht. We doen daar veel te weinig mee.

JH: Bij Nieuw-Crooswijk gooi je het gewoon weg.

AN: Al ziet de identiteit van Spangen er tegenwoordig goed uit.

JH: Een getto van jonge architecten.

AN: Nee, daar heb ik het niet over. Ik heb het gewoon over de mensen die daar leven. Die hebben die Spangense identiteit weer opgepakt. Of je daar nou geboren bent of uit Brabant komt, of uit Kirgizië, ze identificeren zich vrij makkelijk met hun wijk.

HO: Speelt die identiteit een rol in de betrokkenheid?

AN: Eerst moet je respecteren dat die wijken er zijn, met subculturen en al. Erken dat er Spangenaars zijn, erken dat mensen op Zuid soms Katendrechtse heten.

HO: Hoe vertaalt dit zich naar het culturele kapitaal?

ST: Waarom is er zoveel vraag naar kunstenaars in die wijken? Omdat ze gevraagd worden die identiteit te leveren. Sommige doen daar iets eigens mee, zoals Jeanne en soms wordt de opdrachtgever dan boos. Maar waarom betalen woningcorporaties en projectontwikkelaars mee? Die willen identiteit, zodat jij daar gaat wonen en er iets bekijft. De markt heeft die potentie wel ontdekt, maar wij doen daar als stad veel te weinig mee.

JH: Misschien dat eigenaarschap te ver voert. Maar mensen hebben een sterke behoefte om

HO: Kan identiteit misschien niet met openbare ruimte verbonden worden, omdat zoveel groepen die ruimte gebruiken? ‘Erf’ of ‘binnentuin’ lenen zich er misschien dan wel voor.

zich in die anonimiteit toch weer iets eigen te maken. Mensen kunnen een beeld geven aan een plek. Plat uitgedrukt: het verlangen van mensen naar een eigen kleurt of eigen bankje. Iets algemener: het verlangen dat jij mede beeldbepalend kan zijn voor de plek waar je bent. Daardoor krijg je het gevoel dat je er verantwoordelijk voor bent. Mijn interesse in Vakmanstad loopt via het MKB. Bewoners of bewerkers, maar ook de middenstand in Rotterdam wordt mede beeldbepalend voor de stad. Die middenstand is voor een belangrijk deel allochtoon. Wat betekent dat? Als een Turkse vader goed geboerd heeft in die wijk, wil dochter of zoon misschien wel in dat bedrijf verder, maar zij herkennen zich niet meer echt in die Turkse bakker. Daar moet een slag worden gemaakt.

ST: Dat zie je ook bij die Chinezen op de West-Kruiskade. Die komen nu met heel hippe winkels.

Aad van Nes

Algemeen directeur Roteb

Deelnemer expertmeeting Publiek domein en betrokkenheid

2000 toezichthouders van het publiek domein

Bij de Roteb werken 2000 van de 6000 medewerkers aan het schoonhouden van de stad. De overige 4000 zijn minder zichtbaar actief bij andere onderdelen van de Roteb, zoals de fietsenfabriek, de kwekerij en de groenvoorziening. Met die 2000 mensen op straat weet Van Nes alles van het publieke domein. Dat wordt wel eens over het hoofd gezien. “De aandacht voor het publieke domein wordt nu teveel getrokken door de projectontwikkelaars en architecten met hun nieuwbouwprojecten. Die projecten zijn sexy. Wat wij doen is misschien minder sexy maar wel zo noodzakelijk. Wij moeten ons richten op de continuïteit, het gebruik, hoe het publieke domein genoten wordt. Dat is denken op de lange termijn. Als er een leuk parkje bij een nieuwbouwproject wordt neergezet, dan komen wij als de anderen weg zijn. Plantjes groeien en groeien en gaan op een gegeven moment dood. Die moeten wel onderhouden worden. Wat mij betreft moet zulk beheer voortaan meegenomen worden bij de bepaling van de prijs van nieuwbouwprojecten.”

Disney-schoon té schoon

Om goed in de gaten te houden dat de stad schoon is en blijft, maakt Van Nes niet alleen gebruik van zijn eigen mensen, maar ook van zo’n 600 schou-

wers. Deze mensen, willekeurig gekozen burgers, vergelijken 3000 foto’s van grote en kleine plekken met de werkelijke situatie en geven die plekken een cijfer op een schaal van vijf. “Eigenlijk moet een plek niet schoner zijn dan vier. Een vijf is wat wij noemen ‘Disney-schoon’; dan is een plek zo schoon als een operatiekamer en dat wil niemand. Een plek moet natuurlijk wel leven.” Die schouwers krijgen incentives voor hun werk met bezoekjes aan de dierentuin of het NAI en jaarlijks worden ze door de wethouder in het zonnetje gezet op een gezamenlijke bijeenkomst.

Tupperware-parties

Het blijft niet tot die zeshonderd mensen beperkt. De Roteb gaat nog veel verder in het realiseren van de betrokkenheid voor de schone stad. Er wordt een scala aan preventieprogramma’s uitgevoerd om allerlei gebruikersgroepen op het belang van reinigen en schoonhouden te wijzen. Dat zijn vaak heel voor de handliggende activiteiten, zoals lespakketten voor schoolkinderen, maar er zitten ook heel bijzondere bij. Een daarvan richt zich op allochtone huisvrouwen die nooit de deur niet uitgaan. Via iemand als de iman worden Tupperware-parties bij die vrouwen gehouden, waar ze verteld wordt wat het inhoudt om je omgeving schoon te houden. Nu hebben ook andere diensten als de GGD dit instrument ontdekt en gaan er gebruik van maken.

Aanspreekbaar op de wijk

Van Nes is geen voorstander van het denken in culturen of andere categorieën gebruikers. Hij gaat liever uit van de wijk. “Rotterdamers zijn erg aan hun wijk gehecht, ze weten altijd in welke wijk ze wonen. Ze hebben ook altijd een veel positiever beeld van hun wijk dan van de andere wijken, hoe rot die eigen wijk ook is. Op die wijk zijn ze voor Rotterdam veel meer aanspreekbaar dan hun eigen cultuur. Die speelt in het begin van vestiging misschien nog wel de hoofdrol, maar naar verloop van tijd is de wijk de beste ingang.”

Jeanne van Heeswijk

Beeldend kunstenaar, mede-oprichter Vakmanstad

Deelnemer expertmeeting Publiek Domein en Betrokkenheid

Van Heeswijk is een van de mensen achter Vakmanstad. Voor haar vormen het aanwezige culturele en sociale kapitaal vanzelfsprekend uitgangspunten. Als beeldend kunstenaar wil zij de mensen betrekken bij de plek waar zij leven. “Veel mensen herkennen zich niet meer in hun directe omgeving. Ze vinden dat het niet meer over hun gaat.” Van Heeswijk wil de mensen opnieuw bij hun directe omgeving betrekken, hun het inzicht geven hoe zij er gemeenschappelijk op kunnen ingrijpen. Ze heeft dat gedaan bij projecten als De Strip in Vlaardingenvan Heeswijk, Het Blauwe Huis in IJburg (Amsterdam) en Freehouse in het Oude Westen. Eigenlijk verwijst Van Heeswijk naar de oude betekenis van het publiek domein. “Het is van oorsprong een plek voor ontmoeting, confrontatie en discussie. Er moet een einde komen aan die uitgekamde, gesegregeerde ruimte die het publieke domein nu is.”

Kunstenaar niet alleen

Kunstenaars spelen in haar projecten een belangrijke rol. Omdat het haar achtergrond is, maar niet alleen daarom. “Culturele productie in de ruimste zin van het woord is belangrijk om je een plek eigen te maken. ‘Beeld kunnen geven aan’ is een bijzondere kwaliteit van de kunstenaar. Hij kan beter dan wie ook de emotie of het gevoel bij een plek (laten) uitbeelden. Dat heeft hij het

gereedschap voor. Deze kan hij delen met de gebruiker van die plek welke zelf wel aan weet te geven wat er mis is met de plek en hoe dat kan veranderen. Dat kan hij het best, daar heb ik alle vertrouwen in.” Het is overigens niet zo dat de inbreng van de kunstenaar de enige weg is die tot het gewenste resultaat leidt. “De openbare ruimte bestaat uit meerdere facetten: het sociale, het politieke, het economische en het culturele. Voor een goede omgang moet je al die facetten meenemen. Dat ik voor het culturele kies, is omdat het nu eenmaal mijn ding is.”

Groot genoeg voor Pact op Zuid?

Kunnen haar experimentele projecten uitgroeien tot een recept voor een groots plan als bijvoorbeeld Pact op Zuid? “Ik ben geen voorstander van zo’n grootse aanpak, een allesoverheersend masterplan. Ik vind dat de projecten gebaat zijn bij een zekere kleinschaligheid. Ik heb meer geloof in een keten van kleinschalige ingrepen. En dat hoeven niet allemaal Van Heeswijk-projecten te zijn. Van wie die ingrepen komen is niet zo belangrijk, zolang ze maar bijdragen aan meer betrokkenheid van de gebruikers bij het (eigen) publieke domein en een actiever burgerschap.”

Ze heeft wel de indruk dat het besef groeit dat die aanpak van een keten van vele kleine projecten de beste is, maar het gaat nog te langzaam en er wordt nog te weinig waarde aan

gegeven. “Veel projecten worden nu gefinancierd uit het potje ‘Leefbaarheid’. Het kan beter uit het potje ‘Stedelijke ontwikkeling’ komen. Dat geeft beter de noodzakelijkheid van de ingrepen weer.”

Rini Biemans

Directeur Antenne TV, Creatief Beheer
Deelnemer expertmeeting Publiek domein en betrokkenheid

Ministeriële goedkeuring
Vorige week werd zijn Proefpark de Punt door minister Vogelaar na haar bezoek aan het park nog bejubeld: “Wat daar gebeurde, raakt de essentie van waar het eigenlijk allemaal om draait” stond in haar verslag van haar wijkentour te lezen. Zijn bemoeienis met het publieke domein is een van de vele projecten waar Rini Biemans zich mee bezighoudt. Veel van zijn tijd gaat op aan de website Antenne Rotterdam, wat hij ontwikkelt als stadsmagazine voor kunst, cultuur en maatschappij. De site kent inmiddels zo’n 50 actieve correspondenten, 3000 unieke bezoekers per dag en per week worden zo’n 40 artikelen geproduceerd. Daarnaast maakt hij met Antenne TV een uur televisie per week in opdracht (van cultureel maatschappelijke organisaties) voor TV Rijnmond.

Samen braakliggend terrein aanpakken
Onder de naam Creatief Beheer experimenteert hij samen met zijn vriendin Karin Keijzer sinds 2001 met tijdelijke inrichtingen op braakliggende terreinen. Dit gebeurde in het kader van herstructurering van achterstandswijken in Rotterdam en vanuit de gedachte de overlast te verminderen. Wat zij ontdekten, was dat als zij langzaam een braakliggend terrein samen met de bewoners inrichtten, deze aanpak de sfeer op en rond een dergelijk terrein enorm verbeterde. Het is prettig samen werken, de

kinderen doen mee, mensen spreken elkaar. Mensen vonden het jammer als zij weggingen en er een permanente inrichting voor ‘ons terrein’ in de plaats kwam. Met vallen en opstaan werd zo in diverse projecten de Creatief-Beheeraanpak ontwikkeld.

3000 m2 Dakpark in 2010
In 2004 werden zij gevraagd om bij een tijdelijke inrichting van drie jaar op een terrein in Rotterdam Delfshaven te experimenteren met buurtparticipatie. Op Proefpark de Punt werd alvast begonnen op een braakliggend terrein aan de inrichting en beheer van een wijktuin (3000 vierkante meter) voor het toekomstige Dakpark in dit gebied (2010). De methodiek, het sociale netwerk en het gebruik van de wijktuin wordt hier op deze manier voorbereid in een traject van zes jaar voorafgaand aan de definitieve bestemming: de wijktuin in het Dakpark, die wordt ontwikkeld volgens de Creatief Beheer methode en dus ook braak zal worden opgeleverd. We starten als een witte plek op het landschapontwerp van het Dakpark. In het project Proefpark De Punt kan Creatief Beheer haar methodiek verder ontwikkelen in een duurzaam traject. De resultaten zijn zeer hoopgevend en het project werd in 2005 bekroond als een van de meest kindvriendelijke projecten van Nederland. Bij de voorgestelde ‘crea-

tief beheer’-praktijk wordt de investering gedaan over bijvoorbeeld tien jaar in de plaats van in één keer aan het begin. Er is geen geld nodig voor onderhoud, dit is onderdeel van de investering. Omdat het een duurzame investering is, hoeft deze niet volledig te worden afgeschreven; er is een duurzame gewortelde praktijk ontstaan in de gemeenschap. Er hoeft geen nieuw ontwerp te komen: het bestaand ontwerp groeit, bloeit en verandert mee met de gemeenschap. Zoals in traditionele gemeenschappen een dorpsplein ontstaat en met de tijd mee verandert en zich aanpast aan de bewoners, al naargelang de eisen van het gebruik.

Alles wat groeit en bloeit
Een belangrijk element in deze projecten zijn de planten en dieren, levende wezens, die verzorging nodig hebben. Mensen hebben een aangeboren neiging tot verzorgen. Ook is het belangrijk dat het ontwerp een uiting is van wensen uit de buurt en ook samen met mensen ontstaat. Elk fysiek element heeft wel een verhaal. Niet alleen door aan het project een website te koppelen en de verhalen daarop te vertellen, maar ook door programma’s op lokale televisie, wordt het draagvlak enorm versterkt. Tot slot is het belangrijk dat zoveel mogelijk partijen bij het project worden betrokken en dat iedereen die mee wil doen, ook mee kan doen.

Meer info:
www.creatiefbeheer.nl
www.antennerotterdam.nl

Siebe Thissen

Hoofd Kunst & Openbare Ruimte, Centrum Beeldende Kunst Rotterdam
Deelnemer expertmeeting Publiek domein en betrokkenheid

Rollatorgebruikers en patatkramen
Zijn afdeling voert zo’n 100 projecten per jaar uit. Het zijn vrijwel allemaal projecten die in opdracht worden uitgevoerd voor allerlei partijen die iets met hun openbare ruimte of publiek domein willen doen. Het kan voor rollatorgebruikers van een verzorgingstehuis zijn, een basisschool, en patatkraam, maar ook voor een keten schoenenwinkels. “In principe komt iedereen in aanmerking, ook als het in eerste instantie gaat om enkel een verbrede stoep in een straat. Iedere aanleiding is welkom.” “Rotterdamers hebben iets met kunst. Het is opvallend hoe snel zij aan kunst denken als ze iets met publieke ruimte willen. Vernielingen of diefstal zijn uiterst zeldzaam. De Rotterdammer hecht aan zijn buitenkunst.”

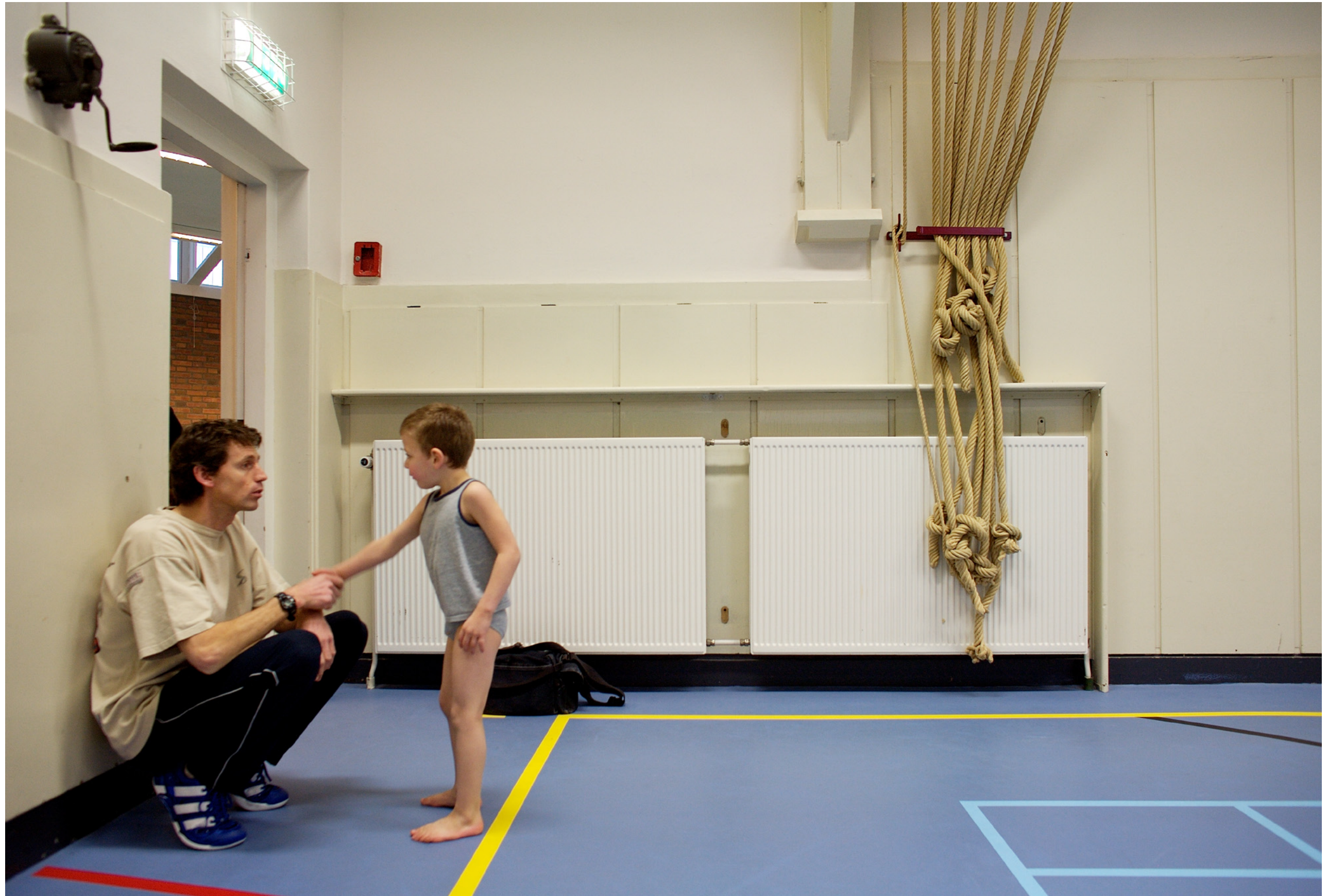
Rotterdamse methode
Bij zo’n levendige belangstelling voegt zich ook het soort kunstenaar. “Je zou het de Rotterdamse methode kunnen noemen: wij verlangen van de kunstenaar dat hij zich tot opdrachtgevers en gebruikers van de openbare ruimte verhoudt en niet zijn alleen eigen drol wil leggen.” Locatie en soort gebruikers bepalen de aard van de opdracht: soms is die meer sociaal, soms economisch, soms identiteit bepalend, maar altijd gaat het om kunst. “Het kan zijn dat een groep bewoners van het Park Zestienhoven met een

kunstwerk de status en de chique van hun wijk verder wil verhogen, en daarmee mogelijk zelfs de prijs van hun woning.” Daarmee stuurt het CBK bewust aan op maatschappelijke effecten. Welke dat zijn, hangt af van bewoners en de gebruikers van de openbare ruimte die door een kunstenaar worden gemobiliseerd. Het zou immers te ver gaan als het CBK die effecten of doelen zou vaststellen, vindt Thissen. Het gaat om publieke opinie en om de mogelijkheden voor burgers zich samen met een kunstenaar kenbaar en zichtbaar te maken in de openbare ruimte. Het sociale zit ‘m in de manier waarop de opdracht samen met de opdrachtgever wordt geformuleerd. Hij wordt bevraagd over zijn bedoelingen met de opdracht. Zijn die duidelijk, dan adviseert het CBK over de aard van de kunstwerken die daarbij passen en wordt aan meestal drie kunstenaars die voldoen aan het profiel van de opdracht, gevraagd met voorstellen te komen.

Heel veel speldenprikken
Thissen ziet de rol van openbare kunst toch niet verder gaan dan speldenprikken. “Maar heel veel speldenprikken veroorzaken jeuk – en maatschappelijke jeuk is toch een factor van betekenis in de stad. We hebben wel voorkeur voor ‘haarden’ van verhoogde culturele activiteit, door een olie-vlekwerking van meerdere kunstprojecten in een bepaald gebied – dan worden de effecten beter zicht-

baar. Er is dus van sturing en regie sprake door kunstwerken en projecten te clusteren en daarmee de culturele infrastructuur te vergroten.” Thissen wil de kunstwerken, en daarmee groepen burgers, graag voor zichzelf laten spreken. Voor een masterplan is Thissen niet te porren. Hij is geen curator en beschouwt de projecten niet als onderdelen van een collectie. Al is het alleen al omdat de opdrachtgevers, gebruikers van de openbare ruimte, kunstenaars en hun netwerken veel te divers zijn. Het bevorderen van publiek domein en publieke opinie betekent niet dat er een gezamenlijk sociaal of stedelijk doel aanwezig is. “De bewonersorganisatie Pendrecht University en een groep graffitischrijvers zijn beide goed georganiseerd in internationale netwerken, maar komen elkaar in de stad zelden tegen – ze hebben hun eigen agenda.”

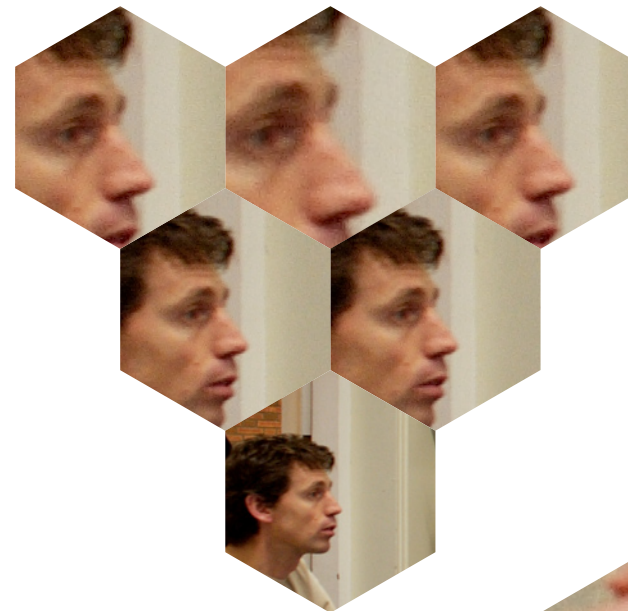
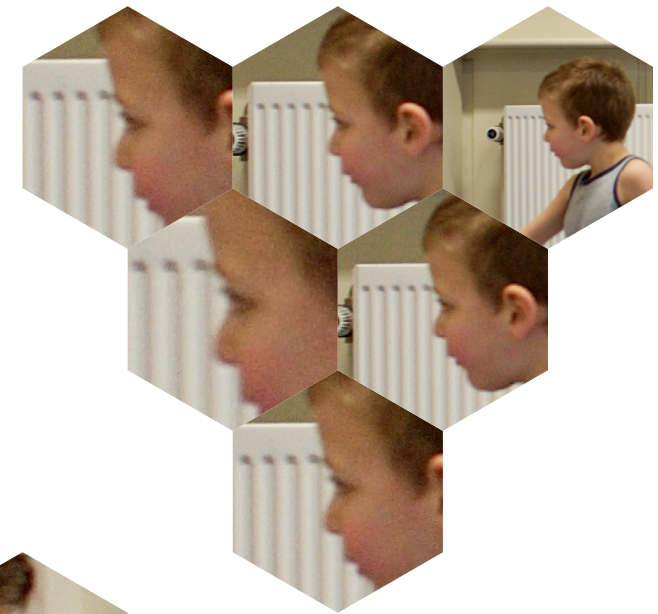
110

ROTTERDAM VAKMANSTAD

Actief burgerschap en interesse

111

Maandag 10 september 2007

Vierde expertmeeting Vakmanstad

Integreren veronderstelt participeren.

Inmiddels is het duidelijk dat participatie een proces is dat in alle dimensies van het stedelijke leven doorwerkt en niet vroeg genoeg kan beginnen. Is er dan geen privéleven meer? Gaapt er een leegte achter de voordeur?

De aloude tegenstelling tussen privé en publiek is inderdaad door de werkelijkheid ingehaald. We voeren op onze mobiel privégesprekken op straat en in de bus, die tegelijkertijd voor langere tijd worden opgeslagen. Op televisie onthullen we ten overstaan van miljoenen kijkers onze meest intieme ervaringen. Maar ook in de wijk zien we zulke koppelingen, zoals bij projecten als Thuis op Straat (TOS). Bemiddeling tussen mensen die in hun privéleven worden geraakt door gedrag van anderen in de openbare ruimte wordt nu ook door jongeren gedaan. Niet alleen op scholen maar ook in buurten, zoals in het project Jongeren Lossen het Op (Jolo). Dergelijke activiteiten stimuleren al in een vroeg stadium vormen van actief burgerschap. Deelname aan maatschappelijke processen vergt een inzicht in de moeilijkheden die zich daar kunnen voordoen. Maatschappelijke stages in het (V)MBO, VO, HBO en binnenkort op de Erasmus Universiteit beogen jongeren bij de samenleving te betrekken. Zulke participatietrajecten kunnen het begin vormen van sociale carrières, die weer economische carrières een steviger fundament geven. Het stimuleren van een kapitaalkrachtige wijk economie is daartoe een voorwaarde omdat daarmee stageplaatsen worden gecreëerd voor leerlingen en studenten. Actief burgerschap heeft ‘fysieke’ consequenties. Het vasthouden van actieve burgers vereist goed opgebouwde wooncarrières, en aangepaste woonmilieus. Ecologie speelt daarbij meer en meer een rol. Dit kan het wegtrekken van bovenmodale groepen – de selectieve migratie – beperken. Hoewel het profiel van de actieve burgers nog niet scherp is, staat een ding als een paal boven water: zij zijn niet langer louter onderdanen, vierjaarlijkse kiezers of kritische consumenten, nee actieve burgers zijn vooral coproducten van sociaal en cultureel kapitaal. Participeren betekent voor alles deelnemen en houdt mededelen in. De grondpositie van iedere actieve burger is relationeel en de grondhouding is per definitie interesse.

Deelnemers

- Fica Djohani

(FD)

Coloured Consultancy (Cocon), Jongeren Lossen het Op (Jolo)
- A. Hassani Idrissi

(HI)

Le Medi, Noordpleinfontein, culturele restaurants ‘Safir’ en ‘Marrakech’

- Ton Huiskens

(TH)

Huiskens Kaygun & Partners, Werken aan de Stad
- Rian Peeters

(RP)

adviseur markt en beleid, Woonbron
- Henk Oosterling

(HO)

Rotterdam Vakmanstad/Skillcity
- Dennis Kaspori

(DK)

Rotterdam Vakmanstad/Skillcity
- Arie Lengkeek

(AL)

AIR

In deze vierde van de vijf expertmeetings wordt de speurtocht voortgezet naar de factoren die bepalend zijn voor de integrale visie van Vakmanstad.

De werkwijze is niet voor iedereen even duidelijk. Zo mist Hassani Idrissi in het model van Vakmanstad de machtsfactor, een analyse van hoe het toch komt dat grote groepen in Rotterdam al zo lang buiten het machtscentrum worden gehouden. Ook verbaast het hem dat de deelnemers niet op basis van analyse tot een gezamenlijke conclusie komen en de instrumenten bepalen die nodig zijn. Oosterling legt uit dat de meetings niet bedoeld zijn voor zo’n analyse of conclusies, maar om er achter te komen waar dat integrale van al die inzichten en bevindingen nu in zit. Verder hebben Hassani Idrissi en ook de andere deelnemers veel lof over het model. De avond gaat vooral over de raakvlakken van al die inspanningen om burgers te activeren met het model van Vakmanstad.

Transcriptiefragment
Wat is de stad?
120

Actief burgerschap en zelflerende machines

Alle deelnemende experts maken zich op hun manier sterk om bewoners van de stad actief te betrekken bij de processen in hun directe omgeving: de buurt, de school of het buurthuis. Effectief actief burgerschap vereist dat de bewoners zich verenigen in zelflerende machines, die onafhankelijk van overheid en instituties zelf bepalen hoe hun eigen omgeving reilt en zeilt.

Al is er nog onvoldoende zicht op de processen die tot zulke machines leiden, er zijn al wel veel aanzetten. Het meest aansprekende voorbeeld is JoLo, ‘Jongeren Lossen het op’, van Fica Djohani. Voortgekomen uit de ‘volwassen’ buurtbemiddeling, die al langer in Rotterdam actief is. Er is één belangrijk verschil: er bemiddelen alleen maar jongeren. Jongeren van alle rangen, klassen, rassen en standen. Zij vormen net als bij de volwassen buurtbemiddeling een pasklare afspiegeling van de stad in al zijn kleuren en gradaties. Na een korte training gaan de jongeren

direct aan de slag. En het werkt. Bijzonder goed zelfs. Zonder dat er professionals bij betrokken zijn. Dat moet zelfs, vindt Djohani, anders raken die jongeren hun eigenheid kwijt, en daarmee hun geloofwaardigheid.

Ton Huiskens heeft goede ervaringen in het Oude Westen met het activeren van groepen bewoners. Hij regelde een ruimte voor Chinezen die in ruil wat klussen uitvoerden voor het beheer van de computers. “Dan werd het beeld op het beeldscherm even Chinees, ging het van rrrrrrr en werd het weer Nederlands”. Huiskens stuurt regelmatig aan op dit soort deals: “Je moet niks geven, je moet ruilen.”

Een beetje helpen

Er is niets op tegen als de professionals (de opbouw-, buurtwerkers etc.) steun geven bij het op gang brengen van de machine. Maar daarna is hun rol uitgespeeld; ze mogen dan nog enkel een faciliterende rol te spelen. Dat vereist een grote omslag bij die werkers. Door hun opstelling nu komt er van eigen inbreng door de bewoners niet veel terecht: “Wie wil zijn kinderen nu door onbekenden laten helpen bij de opvoeding?” is de vraag van Ton Huiskens. Niemand. Dat moet de familie doen, of de buurt, of misschien wel de school.

Soms kunnen bouwprojecten een handje helpen in het activeren. Dat is Hassani Idrissi duidelijk geworden bij de bouw van de Noordpleinfontein. Nu is het Oude Noorden sowieso voorzien van een levendig Marokkaans verenigingsleven, maar de bereidheid om te helpen bij de bouw van de fontein was ook hem een hele verrassing. Ze wilden maar wat graag helpen. Alleen dachten de ambtenaren anders over de inschakeling van Hassani's relaties. Een Marokkaanse elektricien voor de lampen in de fontein? En hij doet het helemaal gratis? Nou dat kon toch echt niet. Veel te gevaarlijk. Nee dan toch maar liever een officiële installateur. Kosten: € 32.000.

Transcriptiefragment
Fontein op het Noordplein
122

Zulke bereidwilligheid van de Marokkaanse stadsbewoners geeft te denken. Vertoon van hun eigen rijke bouwcultuur in Rotterdam, al is het maar in details her en der over de stad verspreidt, vervult die bewoners met trots. En dat die trots de bereidheid tot participatie verhoogt, daar is Hassani Idrissi van overtuigd.

Buurthuis niet meer van deze tijd?

Ton Huiskens weet hoe belangrijk het is om van de bewoners zelf uit te gaan. Hij heeft niet voor niets al vele jaren geleden het sociaal werk de rug toegekeerd en is voor zichzelf begonnen. Hij stoort zich vooral aan de geïndividualiseerde opvatting over hoe mensen in elkaar zitten. Tot zelfs bij de gezinskeuze.

Nu bestaan er professionele agenda's voor gewone mensen en: “raak je van het pad af. Ik probeer uit de hulpverleningskant te komen en in het zelfbewustzijn te gaan zitten. Daar bedenkt ik dan een format bij waardoor ik kan praten met mensen die over het geld gaan.”

Veel in het buurtwerk is ondertussen wegbezuinigd. Oosterling kent een buurthuis waar nog maar twee van de acht werkers in dienst zijn. En die houden het buurthuis twee avonden per week open. Tot 11 uur, en dat is nu juist het tijdstip dat voor veel kids de avond pas begint.

Hoe gaat het buurthuis zo functioneren dat het een zelflerende machine wordt? Een link met de Brede School zou soelaas kunnen bieden. Huiskens gaat verder: “Jongeren kunnen best zelf leidinggeven. Daar komt bij dat zo'n buurthuis om de twee jaar wordt verversd, daar moet je mee rekening houden. Bij zo'n overgang kan er trammelant komen en dan moet je niet vies zijn van poortjes in het buurthuis. Anders loop je de kans dat de grootste klootzak de baas wordt. Dat moet je ook niet willen.”

Ook hier kan de zelflerende machine weer het werk doen. “Je zet de kennis in die buurt op een slimme manier in. Is er genoeg kritische massa, dan ontstaat er zelfoplossend vermogen en weet de buurt het zelf wel te regelen.”

Meiden, jong en oud, maken het verschil

Ton Huiskens somt nog meer ingrediënten op die tot succes leiden. “Zorg dat er zo snel mogelijk meiden komen in zo'n buurthuis. Die brengen rust in de tent en: huwbare mannen. Dat wekt weer vertrouwen bij de ouders van die meiden, die zien hun dochter liever met een ideale schoonzoon thuis komen dan met zo'n crimineel type”.

Wat ook helpt voor rust in een buurthuis is een mix van generaties. Met oma's in huis houden de jongens zich wel rustig. De kans op tasjesroof in de buurt wordt er mooi lager op.

Als ze dan toch bij elkaar zitten, laat ze dan minimaal een keer per jaar een viering organiseren. “Die oma's moeten zich niet afzonderen in zo'n bejaardentehuis.”

Actief burgerschap en zelflerende machines op school

De Brede School is belangrijk voor een integraal slagen van de Vakmanstadvisie. Maar is de Brede School wel zo'n ideale plek om actief burgerschap en zelflerende machines te laten werken?

Niet zomaar. Ook in het onderwijs is net als bij het maatschappelijk en sociaal cultureel werk een grote omslag nodig. Nu is het onderwijs van de middenklasse en vertegenwoordigt het nog te nadrukkelijk de gevestigde orde. Fica Djohani over de omslag: "...daar moeten we generaties voor uittrekken. Want de cultuur binnen het onderwijs is nog steeds: wij bepalen hoe je participeert. Je mag wel meedoen, maar dan binnen de kaders."

Het hangt te veel af van de leerkrachten. Ton Huiskens: "De juf komt van Barendrecht, die gaat naar huis als ze moe is. Die kent haar eigen schoolwijk niet. Daar zou ze eigenlijk moeten rondlopen, een praatje maken met de mensen, vertellen wie ze is en wat ze wil."

Van de leerkrachten moet de wil komen om buiten de gebaande paden te treden en participatie ruim baan te geven. Een mooi voorbeeld is de Antilliaanse oma die in een school in Hoogvliet aanbood de boterhammetjes voor de lunch te smeren. Als ze dan toch bezig is, dacht de school, dan kan ze die kinderen net zo goed leren met mes en vork te eten en niet zo maar van tafel te lopen. En zo werd McKennie geboren: een eet- en tegelijk opvoedclub.

Vermeden moet worden dat schoolbesturen het voor het zeggen krijgen bij al die instanties die straks onder de Brede School vallen. "Zoals het buurtwerk," klaagt Huiskens, "Dat moet juist terug naar de buurt. Laat de mensen zelf hun trouwfeesten organiseren en appeltaarten bakken, en zet die buurtwerkers maar in een kantoor. Je hebt er veel meer aan om het onderwijs weer breed voor de ouders te maken en breed naar de wereld."

JoLo is een mooie manier om buurt, wijk en school dicht bij elkaar te brengen. Dan moeten wel een paar hindernissen worden genomen. JoLo doorbreekt nu juist de klasse- en cultuurverschillen die in het onderwijs zo aanwezig zijn. En de ambtenaren moeten wat meer meewerken. Zo kan het maanden duren voordat een lantaarnpaal twee meter verplaatst wordt om een buitentafeltennistafel beter te verlichten. "Al kan je er ook tijdelijk een bouwlampje ophangen", reageert Ton Huiskens, pragmatisch als hij is.

Er wordt op de scholen te weinig gebruik gemaakt van de werelden die al de mensen uit hun culturen meenemen. Ton Huiskens' Turks-Koer-

dische zakenpartner bleek – heel handig – bij hun internationale reizen overal in Europa relaties te hebben. Van zo veel wereldse kennis moeten ze op de scholen meer (leren) gebruikmaken. Maar ook uit de ervaringen van de mensen zelf valt veel te putten. Fica Djohani merkte het bij haar trainingen van de buurtbemiddelaars. De verhalen daar gaven blijk van een uitgebreide levenservaring, die je niet zomaar moet laten liggen.

Le Medi

Dit spraakmakende woningbouwproject in Bospolder, met zijn mediterrane trekjes, zoals de omringing en de – ondertussen zes – poortjes (oorspronkelijk was er één gepland) lijkt een uitgelezen kans voor burgerschapsactivering, met die culturele mix van bewoners.

Eerst was er twijfel bij menigeen over een Marokkaanse enclave met een eigen mediterrane bouwstijl. Maar het was ook nooit de bedoeling er een kashba van te maken. Er zijn aan de Nederlandse bouwstijl, die zo solide, stevig en duurzaam is, elementen toegevoegd van de mediterrane bouwstijl. Le Medi moet (van origine) Nederlanders, Marokkanen en ook anderen als vanzelf aanspreken. Door dat zo vanzelfsprekende samengaan van elementen van verschillende culturen zullen de mensen uit die culturen zich er prettiger voelen, is de aanname van Hassani Idrissi.

Je moet je ook niet te veel blindstaren op de bouwstijl, vindt Huiskens. "Stenen volgen mensen", is zijn devies. "Er komen andere mensen in de stad, dus ook ander bouwvormen." Hassani Idrissi: "De nieuwe bewoners vertegenwoordigen een sociale klasse die volwaardig participeert in Nederland, die goed gehuisvest moet worden en toegang krijgt tot de media, scholen enzovoort."

Van sociale activering lijkt toch niet meer sprake dan bij andere woningbouwprojecten: de kopers van de woningen (20% allochtoon, vooral middenklasse) mochten eigenlijk alleen meepraten over de indeling van de woningen. Dat kan je tegenwoordig bij elke nieuwbouwwoning.

Komt de vrees van Henk Oosterling uit dat Le Medi een gated community wordt waar de bewoners zich afzonderen van de wijk om hen heen? "Nou en, so what?", reageert Rian Peeters. "Kijk naar het Lloydkwartier, met die woonblokken met hun centrale ingang. Daar kraait toch ook geen haan naar?"

Of toch een institutie?

Corporatie Woonbron heeft goed begrepen hoe belangrijk het is om actieve bewoners een hand-

je te helpen. Niet uit altruïstische motieven, nee, gewoon op financiële gronden. Het Ruimtelijk Planbureau rekende voor dat 50% van het woonplezier wordt bepaald door sfeer en imago van een wijk en dat dit woonplezier ook de helft uitmaakt van de waarde van het vastgoed.

Mooie voorbeelden vormen de activiteiten in Schiemond en Coolhaveneiland. Met beide gebieden wordt sterk verschillend omgegaan. Rich-ten de activiteiten in Schiemond zich vooral op versterken van de saamhorigheid door allerlei groepsactiviteiten zoals kookcursussen en een Johan Cruijffveldje, op Coolhaveneiland zijn in-dividuen en hun dromen het uitgangspunt. Zo is een pandje beschikbaar gesteld aan iemand die een computerwinkel wil beginnen, en zijn daar nu Marokkaanse meiden vrolijk met hun vriendinnen aan het chatten. Een andere onder-nemende bewoner knapt in zijn ‘Uitboedel’ in-boedels op en verkoopt ze weer.

Transcriptiefragment
Het ophalen van dromen
122

De Rabobank ondersteunt de ondernemende bewoners van Woonbron door daar waar nodig haar netwerk van oud-ondernemers in te scha-kelen. En leidt de steun van deze experts tot een financierbaar ondernemingsplan, dan wil de bank dat natuurlijk met alle liefde belenen.

Een woningcorporatie die zich opwerpt als buurt-werker, kan dat wel? Ja hoor, en heeft het zin een school te helpen, dan doet Woonbron dat ook. Daar gaat het bedrijf heel ver in, want het weet dat woningzoekende ouders altijd veel waarde hechten aan de kwaliteit van de school in de buurt. Dus wordt de zwarte school in Schiemond de beste zwarte school van heel Rotterdam. Woonbron stelt er panden in de buurt beschik-baar voor buitenschoolse opvang. En bouwt er een lokaal bij om moeders cursussen te laten volgen.

Niet wij en zij, maar de relaties tussen mensen

Er wordt veel te veel in ‘wij’ en ‘zij’ gedacht in de stad. Dat belemmert de samenwerking tussen mensen, en remt de wil om zich als burger ac-tief op te stellen. Pas als de mensen zich leren te verhouden tot de relaties die je met anderen hebt, en niet die anderen zelf, dan kunnen ze moge-lijk loskomen uit dat wij-zijdenken.

Oosterling “Drie energieke Marokkaanse jon-gens op straat tegenkomen, dat kan voor iemand een reden zijn in de stress te schieten en om te lopen, maar je kan ook gewoon – vooral gewoon – doorlopen. Dan is er nooit wat aan de hand. Nooit.”

Om zo te denken moet er wel wederzijdse inte-resse bestaan. Het is een interesse die gebaseerd is op respect voor de ander, en dat kan alleen maar als je genoeg zelfrespect hebt. Deze keten vormt onderdeel van de waardeschaal van het model van Vakmanstad.

Zo lichtte daar aan het eind van de avond zowaar een van die concrete raakvlakken op die Fica Djohani nog miste in het model van Vakmanstad.

Transcriptiefragment
Participatie uit interesse: investeren in relaties
123

FICA DJOHANI (FD)
A. HASSANI IDRISSE (HI)
TON HUISKENS (TH)
RIAN PEETERS (RP)
DENNIS KASPORI (DK)
ARIE LENGKEEK (AL)
HENK OOSTERLING (vz.) (HO)

Welke mensen?

FD: Door buurtbemiddeling en jongerenbemiddeling zorgen wij dat talenten en capaciteiten benut worden van de mensen waarom het gaat. Zij worden in hun waarde gelaten. We boksen ook heel erg op tegen wat Ton de professionaliseringsslag noemt: wat wenst de overheid of de opdrachtgever? Zij vinden dat wij van bemiddelaars een soort professionals moeten maken. Maar dan verdwijnt hun eigenheid uit beeld. We zijn net met een training voor buurtbemiddeling door volwassenen begonnen. We laten deelnemers elkaar interviewen over hun verborgen talenten. Dan hoor je bij bewoners uit de verschillende wijken uit de stad echt heel verrassende combinaties.

HO: Nee, als ze dat zelf willen, dan is dat niet het probleem. Het gaat natuurlijk om die 120% regel of wat er in Crooswijk gebeurt. Ik heb het idee dat daar niet alle mensen vrijwillig vertrokken zijn. Zou dat wel het geval geweest zijn dan zou ik er geen enkel probleem mee gehad hebben.

Wat is een stad?

TH: Een stad met allemaal wijken waar veel gebeurt is nog geen stad. Doorstroming en beweging in wijken door verhuizing is ook belangrijk.

120

Actief burgerschap en interesse
Vierde expertmeeting Vakmanstad

RP: Ik vind dat mensen meer te zeggen zouden moeten hebben over hun eigen woon- en leef-situatie. Corporaties moeten het onderwerp co-optatie serieus nemen. Dat betekent dat je zelf je eigen burens moet kunnen uitkiezen.

TH: Ik geloof niet dat instituties een wijk kunnen maken. Bewoners moeten met hun eigen agenda komen, in hun eigen taal, met die dingen die zij belangrijk vinden. Mijn belangrijkste kritiek op de huidige aanpak is dat we een soort geïndividualiseerde opvatting hebben over hoe mensen in elkaar zitten. We gaan individuele ouders begeleiden bij hun gezinskeus. Als je een buurt of andere vormen van collectiviteit niet organiseert dan individualiseer en professionaliseer je. Zo raak je van het pad af. Dan krijg je professionele agenda's voor gewone mensen.

RP: Wat mij minder aanspreekt is de aanname dat de stad de ultieme habitat is om in te wonen. Wat wij tegenkomen is dat mensen verschillend zijn, verschillende wensen hebben ten aanzien van het wonen, maar het lijkt me helemaal niet erg als mensen vertrekken uit de stad.

ROTTERDAM VAKMANSTAD

121

Als we alle talent in de wijk houden dan denken we dat het goed gaat, terwijl je je in mijn ogen toont als je verhuist naar wat anders. Nadenken over de stedelijkheid vind ik aardig aan je verhaal, maar de verbinding met de wijken is nog niet helemaal gemaakt. Denken over dynamische wijken levert niet per se een stad op. Een stad is echt wat anders.

Scholen zijn hele grote bedrijven geworden. Er was nooit een stageprobleem totdat die scholen heel groot werden. Toen verloren ze hun vrienden in de wijk. Als je probeert vervolgens een netwerk te organiseren, dan lukt je dat niet. Ik moet weten wanneer de dochter van de ondernemer jarig is, of wanneer hij 25 jaar getrouwd is. Dan kun je gelijk die stagiaires kwijt. Weet je dat niet en kom je om stagiaires vragen dan zeggen ze: Ik heb geen tijd voor je. Vroeger had je van die praktijkleraren die dat soort dingen wisten. Dat hele netwerk is om zeep gebracht en wat je vervolgens ziet is een hele gevaarlijk trend. Die MBO's gaan hun eigen bedrijven maken. Ik werk aan de SS Rotterdam en dat wordt een MBO bedrijf. Daar maak je het probleem groter mee, omdat je dan mensen in een beschermde omgeving opleidt, terwijl ze dat moeten doen in de hardheid van het gewone leven.

Hetzelfde probleem heb ik met corporaties. 5000 woningen is het maximum. Dan zijn ze dynamischer dan hele grote corporaties. Want dan concentreer je wel kapitaal, maar je vernietigt je netwerk en je eigen structuur. Dat doe je onbewust. Dat is geen onwil of macht. Wij maken een machine, maar bepalen niet langer zelf de agenda. We moeten juist toe naar een zelflerende organisatie. Nadenken over organisaties die zelf denken en in de kern professioneel zijn.

HO: We komen straks terug op wat precies die zelflerende aspecten zijn, waar het mechaniek van zo'n machine in gang gezet wordt en hoe het een eigen dynamiek kan ontwikkelen.

HO: En dat is ongeveer binnen een straal van 50 meter.

RP: Waarom we ons daarover druk maken, is omdat we ondertussen uit de grote woontest en allerlei onderzoeken weten dat het woonplezier eigenlijk voor de helft wordt uitgemaakt door de sfeer in de wijk en de sfeer in de wijk wordt gemaakt door je burens.

RP: Nou gewoon, wie er naast je woont en wat het sfeertje is. Tot 100 meter bij je tuinhek vandaan. Maar ook wat voor soort wijk het is, het imago. Dat wordt voor het grootste deel ook bepaald door de manier waarop men met elkaar omgaat in de buurt. Dus voor ons is het belangrijk dat we ons met mensen bezighouden die als producent van hun eigen kwaliteit van leven optreden, niet alleen als consument. Dan laten we de helft van het woonplezier liggen.

HO: De helft?

HO: Hoe doen jullie dat?

HO: Hoe doe je dat? Je belt aan, zoals de urine van zwangere vrouwen wordt opgehaald?

Het ophalen van dromen

TH: Door op straat te zijn en daar een ruimte te hebben waar mensen gewoon vrij in en uit kunnen lopen. En de hele dag met mensen te praten om te weten wat er speelt.

HO: En dat zijn dus mensen die door de woningcorporatie zijn aangesteld om de sfeer te peilen.

HO: Geef eens een concreet voorbeeld. Ook nachtmerries of alleen dromen, alleen de positieve dingen?

HO: We hebben het dan over bewoners als co-producenten. Maar zijn dat individuen of zijn dat mensen die zich op een bepaalde manier al georganiseerd hebben?

Fontein op het Noordplein

HO: Hoe is dat gebeurd met de fontein op het Noordplein?

HI: Het klinkt misschien bizar in de oren van sommige Nederlanders maar de Marokkanen waren goed georganiseerd en actief. Marokkanen hebben om te beginnen behoefte aan vertrouwen van de omgeving. Neem je ons serieus, dan zijn we heel gastvrij. Dan willen ze participeren en komen ze met de ideeën.

RP: De helft, in stedelijke gebieden. Er wordt vaak gezegd: locatie, locatie, locatie en twee onder een kap. Voor waardeontwikkeling is het gewoon onzin. In stedelijke gebieden zijn zelfs je burens nog belangrijker dan dat je huis aan de singel staat. Dus als we ons daar niet mee bezig zouden houden, zouden we maar de helft aan het woonplezier doen. En dan zouden we maar de helft doen voor onze portemonnee.

RP: Om er maar weer eens een Engelse term bij te halen: wij hebben het Asset Based Community Development-principe in Delfshaven. Dat vertalen wij met Aandacht Bewoners Capaciteiten Delfshaven. Dat betekent dat wij op dezelfde kleinschalige manier daar mensen hebben rondlopen die niets anders doen dan de hele dag de dromen van bewoners ophalen.

RP: Nee, gewoon om dromen op te halen.

RP: Er zijn kunstenaars die alleen maar ruimte hebben gekregen in ruil het geven van cursussen aan kinderen en het draaien in clubs. We hebben zelfs een blok woningen waar je alleen maar in komt als je je handen uit de mouwen steekt, anders krijg je die woning – in het IJsselblok – niet eens. Zo proberen we individuele capaciteiten van mensen te activeren.

RP: In Delfshaven zijn het eigenlijk alleen individuen.

HO: Hebben die verschillende organisaties onderling contact?

Er zijn geloof ik twintig, dertig organisaties in het Oude Noorden, die zijn bezig met van álles.

HI: Ze werken samen als het gaat om projecten die één organisatie overstijgen. De ambtenaren van de deelgemeente hebben gezegd: het is een leuke toeristische attractie en we willen ook dat plein opvrolijken. Zo kreeg het allerlei meerwaarden.

[Red.: hoe het met de inschakeling van burgers verliep: zie laatste alinea Een beetje helpen]

RP: Bij discussies krijgen we voor elk idee onmiddellijk gratis 850 argumenten waarom het niet kan. En het maakt niet uit of het over loting gaat of over samenwoning van mensen. Wat in de stad ontbreekt is ergens onvoorwaardelijk achter gaan staan als mensen hun eigen verantwoordelijkheid kunnen nemen.

FD: Op mensen vertrouwen is blijkbaar niet vanzelfsprekend, maar dat is wel de crux.

HI: Absoluut, anders krijg je verwijdering, isolement, etnisering. Geef de mensen de ruimte om de stad te verrijken. Nog een voorbeeld. Veel Marokkanen hebben problemen in het reguliere onderwijs en komen terecht bij ROC's of andere instituten. Er was bij Albeda interesse voor de opkomende markt van minder gebruikelijke ambachten als mozaïekbewerking en houtbewerking. Het biedt jongeren identiteit, het creëert werkgelegenheid en ze gaan leren. Bij het Albeda en andere onderwijsinstituten in Rotterdam is gestart met ongeveer dertig leerlingen, een onderwijspakket van drie jaar en ateliers. Albeda was bereid om twee miljoen gulden te betalen. Het OBR stak er een stokje voor: zij vroeg zich af of er wel een markt voor die ambachtelijke beroepen was. Je kunt praten als Brugman maar ze luisteren niet. Ga maar een haalbaarheidsonderzoek doen is hun antwoord.

Participatie uit interesse: investeren in relaties

RP: Weet je wanneer wij iets aan participatie gaan doen? Als het uit de hand is gelopen en we er zelf ook niet meer uitkomen. Dan krijg je de situatie dat je mensen actief probeert te maken om iets aan hun eigen lot te doen. De boodschap is dan dat zij zelf de oorzaak van het probleem zijn.

FD: En volgens mij is de toverformule bij al die dingen: mensen moeten trots zijn op wat ze kunnen.

HO: Zo lijkt een skill de sleutel tot participatie vanuit interesse: je moet mensen waarderen op wat ze doen.

RP: Kijk naar de stad en ook naar Pact op Zuid: als het over respect, identiteit, zelfrespect en relaties gaat, dan probeer je te snappen wat er om-

HO: Maar je suggereert een tegenstelling tussen Noord/Centrum en Zuid die er volgens mij niet is.

HO: Mijn centrale punt is: je moet je niet zozeer tot een ander verhouden als wel tot de relatie die je er mee hebt. En dan vooral de kwetsbare gedeeltes van die relatie. Die kwetsbaarheid maakt dat ook jij betrokken bent. Jij kan slachtoffer worden, maar een ander ook. Zo kan ik verantwoordelijkheid voor een relatie nemen, maar ook de ander. Mijn grondhouding is interesse en niet angst. Interesse is voor mij openheid, angst afweer en afgeslotenheid. Ik word helemaal gek van die angstcultuur. Ik snap heus wel hoe die gegroeid is en hoe diepgeworteld deze is, maar door mijn accent op de hele ontwikkeling van mensen – vandaar mijn focus op de school – hoop ik dit kleine kwaad bij de wortel aan te pakken.

124

Actief burgerschap en interesse
Vierde expertmeeting Vakmanstad

gaat in de harten en hoofden van de mensen die daar wonen. Op Zuid staan op een iets andere manier in het leven en verwachten ze ook andere dingen van relaties. Ze zijn wat meer behoudend, meer traditioneel georiënteerd.

RP: Wil je snappen wat je op Zuid aan kwaliteit van het leven moet doen en hoe je dit in de vorm van betekenisvolle relaties moet organiseren, dan betekent dat dat je op een ander manier met mensen in gesprek moet zien te komen. Neem veiligheid. Dat is meer dan alleen maar voor mijn deur staan gillen wat mijn burens doen. Met praten over wat je angsten en je dromen zijn voor het wonen of het leven in zo'n buurt, voeg je er volgens mij echt iets aan toe.

Abderrahman Hassani Idrissi

woonproject Le Medi, Noordpleinfontein, culturele restaurants ‘Safir’ en ‘Marrakech’

Deelnemer expertmeeting Actief burgerschap en interesse.

Vreemde naam

Hassani Idrissi ziet al zijn projecten als bewegingen naar een actief burgerschap van de Marokkaanse gemeenschap. Maar er moet nog veel gebeuren.

Voor hem is de kernvraag bij actief burgerschap hoe vanuit de samenleving de Marokkaanse gemeenschap tot meer betrokkenheid bij die samenleving kan komen en of de dominante cultuur meer ruimte en bereidheid zal bieden. Anders gaan de Marokkanen hun eigen gang. Nu al blijken Marokkaanse meisjes bijzonder goed te scoren in het onderwijs, richten studenten eigen clubs op aan de universiteiten waar ze studeren. Die studenten willen graag in Nederland werken, ze voelen zich nauwelijks Marokkaan. Toch overwegen sommigen van hen wel in Marokko te gaan werken en enkelen doen dat ook. Zij worden gefrustreerd bij het vinden van werk. Zo kreeg iemand bij een sollicitatiegesprek te horen: “Wat een vreemde naam heeft u, verrassend”. In Marokko verrassen die namen minder. Daar weten ze wel raad met die goed geschoolde jongeren. Die betrokkenheid van de Marokkaanse gemeenschap wordt ook niet geholpen door dat voortdurende gezeur over de islam. Dat moet veranderen, het frustreert enorm. Mensen raken erdoor onthecht van de samenleving, ze worden te veel op een dubieuze manier op hun geloof aangesproken.

Bevlogen college, stroeve ambtenaren

Over de inzet van de eigen Marokkaanse of islamitische gemeenschap heeft Hassani niets dan lof. Bij de Noordpleinfontein kon hij goed profiteren van de toch al zeer actieve Marokkaanse gemeenschap in het Oude Noorden. Zij hielpen zelfs bij de uitvoering. Het begon allemaal in 1998. Hassani greep zijn kans toen het nieuwe college met een bevlogen programma (‘de Veelkleurige Stad’) kwam. Allochtonen werden aangespoord eigen ideeën te leveren. Die zouden ook daadwerkelijk worden uitgevoerd, was de belofte. Hassani wist er wel raad mee. Hij lanceerde het idee voor de fontein: een heel klein stukje Marokko in Rotterdam. De politiek bleek eenvoudig te overtuigen van de aardigheid van het idee, die ging snel akkoord. Met de ambtenaren ging het wat minder makkelijk. Die moest de wethouder na anderhalf jaar nietsdoen wakker schudden. Voor die ambtenaren was het plan allemaal vreemd en dus onnodig en geldverspilling. Er waren toch genoeg alleraardigste Nederlandse fontejntjes, waarom moest er dan zo’n moeilijke Marokkaans ontwerp komen? Voor Hassani kwam de weerstand van de ambtenaren niet onverwacht. “Dat hoort nu eenmaal bij zo’n vreemd bouwwerk, er zijn veel verschillende instanties bij betrokken, en veel van de ambtenaren zijn van het type:

“Doe maar gewoon”.

Verrassender waren voor hem de diepe emoties die loskwamen bij Marokkanen en Nederlanders toen de fontein in gebruik werd genomen. Sommige mensen stonden hartstochtelijk te huilen. Van blijdschap.

Later begreep Hassani dat wel.

“Het was de eerste keer dat Marokkanen in Nederland in een bouwwerk iets van hun eigen cultuur en traditie zagen. Het gaf een gevoel van erkenning en trots, eindelijk konden de Marokkanen laten zien dat ze niet alleen van de achterstand en de criminaliteit waren. Ze konden iets positiefs doen voor hun Nederlandse omgeving.” De manier waarop de Marokkanen vol trots hun fontein beleefden – en beleven – zou toch aanleiding moeten hebben gegeven tot meer van dat soort projecten. Maar zover is het nog niet gekomen.

Grote poort haalt het niet

Behalve bij Le Medi dan. Daar werden weer andere burgers op een ander manier betrokken. Naar de mediterrane islamitische invloeden in dat blok in wijk Bospolder is lang en breed onderzoek gedaan. Er zijn reizen ondernomen naar Rabat, architecten uit alle islamitische windstreken zijn geconsulteerd. Nederlandse specialisten in het samenbrengen van verschillende bouwculturen hebben hun adviezen gegeven. Maar ook de Marokkaanse gemeenschap

is gehoord: zowel de omwonenden als de toekomstige bewoners hebben hun zegje gedaan. Het resultaat van die vele opvattingen wordt nu gebouwd. Na al dat onderzoek had Hassani er toch iets meer van verwacht, hij is niet helemaal tevreden over het resultaat. Sommige voorstellen die een meer mediterrane islamitisch karakter aan Le Medi hadden gegeven, struikelden in het overleg: ze waren te duur, “te ambitieus” en te cultureel geprofileerd. Daardoor is het plan van de grote toegangspoort gestrand. Zo’n poort is heel gebruikelijk in de mediterrane islamitische bouwtraditie. Van de betrokken coöperaties en projectontwikkelaar waren de financiële tegenwerpingen wel te verwachten. Teleurstellender was dat zelfs de gemeente onvoldoende reden zag om die poort te laten bouwen. Terwijl er door de gemeente toch ooit vier poorten in de stad bedacht waren. De islamitische gemeenschap zou meer het gevoel kunnen krijgen dat ze serieus genomen zouden worden. De poort had een signaal van de integratie en betrokkenheid kunnen zijn. Nu moet Le Medi het doen met zes kleine poortjes.

Marokkaans vakmanschap

Is het stokje van Hassani nadien door anderen overgenomen? “Ja en nee. Niet in de architectuur. Plannen om voor bepaalde typische ambachten uit Marokko opleidingen op de ROC’s

te lanceren zijn tot nu toe niet van de grond gekomen. Maar de mensen die daar toen achterstonden zijn nog steeds op zoek naar mogelijkheden om een atelier voor die ambachten te beginnen.” Stilletjes hoopt hij dat zoiets als de ‘Veelkleurige stad’ terugkomt op de agenda van het college. Zeker weet hij dat er nu meer Marokkanen met plannen komen dan destijds. Hassani heeft die van hem al klaar.

Fica Djohani

Directeur CoCon (Coloured Consultancy), project Jongeren lossen het op (JoLo)

Deelnemer expertmeeting Actief burgerschap en interesse

Goede afspiegling

Bij Buurtbemiddeling Rotterdam, de ‘volwassen’ organisatie die bemiddelt bij conflicten tussen Rotterdammers, kwamen regelmatig klachten binnen over overlast door jongeren. Maar er waren geen jongeren die voor de bemiddeling ingeschakeld konden worden. Er werd dus over de jongeren gesproken, maar niet met hen. Dat moest anders, vond Fica Djohani van Cocon. En zo is jongerenbuurtbemiddelingsorganisatie JoLo ontstaan.

JoLo blijkt een ongekend succes. In het begin in 2004 nog schoorvoetend van start gegaan, maar na een korte subsidieperiode in 2005 nu een volwaardige organisatie, gesubsidieerd door de deelgemeente Feijenoord en Com•Wonen. De 25 jongeren variëren in leeftijd – tussen de 12 en 20 jaar, in opleiding (van bijna VMBO tot gymnasium) en in herkomst. Ze vormen een mooie afspiegeling van de Rotterdamse jeugd.

Eerder begrip dan oplossingen

Na een training van acht weken gaan de jongeren bemiddelen. Ze gaan paarsgewijs te werk, soms in drietallen. Eerst spreken ze met de klagers, de volwassen wijkbewoners. Na hun akkoord zijn de jongeren zelf aan de beurt. Zij stemmen vrijwel altijd in met de bemiddeling, behalve als ze niet meer te vinden zijn, wat ook wel eens gebeurt. Aan het eind komen beide partijen bij elkaar. Het is dan niet zo dat het ‘probleem’ is

‘opgelost’. Veel eerder is er begrip voor elkaars standpunten en respect in de omgang. Dat blijkt ook uit de reacties bij de evaluaties, acht weken na de bemiddeling. Dat hadden ze niet verwacht, de ouders en de jongeren, dat de ander zou willen praten. Na die acht weken is de rust meestal teruggekeerd en blust men de brandjes onderling. “Het zijn altijd de volwassenen die afhaken. Die willen niet met de jongeren praten, omdat ze er geen vertrouwen in hebben of bang zijn voor represailles. JoLo legt zich er niet zomaar bij neer als de volwassenen niet willen. Maar soms lukt het toch niet.”

De jongeren hebben verschillende motieven om zich als bemiddelaar aan te sluiten. Ze komen altijd vrijwillig: “Bij dwang krijg je 0,0 motivatie”. Een paar zijn eerst zelf bemiddeld. Of de ouders zitten al bij buurtbemiddeling. Een Turks meisje doet mee omdat het “goed staat op mijn cv”. Er is ook een jongen die bij de politie wil. “Daar doen ze tegenwoordig niet anders dan bemiddelen bij conflicten”, dus oefent hij alvast. Het is aan de volwassenen om naar de drijfveren te vragen, de jongeren zelf houden zich daar niet zo mee bezig. Bij een mini-conferentie over JoLo waren de jonge bemiddelaars stomverbaasd over de loftuitingen en bewondering die zij oogstten. Toen een van hen werd gevraagd waarom hij zich aangesloten had, was het antwoord: “Joh, dat doe je toch gewoon?”

Dan maar Almere

Van Fica Djohani moet heel Nederland aan de JoLo. “We moeten af van de repressieve maatregelen, die komen maar al te vaak voor. Dan komt er een hangverbod, of komen er grote plakkaat met de tien geboden voor hangjongeren. Dan hebben wij meer succes met de dialoog. Dat wordt elders ook wel geprobeerd, maar met minder succes. Dat komt omdat wij de jongeren echt serieus nemen.” Waardering is er genoeg. “In alle deelgemeentes op Zuid hebben ze een jeugdoverleg waarin alle disciplines rond jongeren zitten, maatschappelijk werk, jongerenwerk, onderwijs, politie, jongerenmakelaar. Bij een van de eerste keren zei iemand van de aanwezigen: “Dit is de ontbrekende schakel”. Dat dekt precies de lading. “Per 1 september is er nu ook een JoLo in Almere actief. In Rotterdam worden de lovende woorden nog niet omgezet in daden. “De woningcorporaties zitten op elkaar te wachten. Als er een mee gaat doen, volgen de anderen. We proberen nu verder te komen met de deelraadvoorzitter van Feijenoord en de mensen van Com•Wonen. De andere corporaties moeten wel tijd hebben om rond de tafel te zitten, dan gebeurt het wel. Maar eigenlijk past JoLo beter bij de deelgemeentes dan bij de corporaties, dus moeten die deelgemeentes het voortouw nemen.”

Rian Peeters

Senior adviseur Stad en Voorraadbeleid, Woonbron

Deelnemer expertmeeting Actief burgerschap en interesse

Op zoek naar de verschillen tussen mensen

Woonbron noemt haar klanten tegenwoordig partners. Ze benadert haar nieuwe en bestaande bewoners op een andere manier dan in het verleden. “Wij denken nu in verschil. De volkshuisvesting is in die honderd jaar van haar bestaan vooral gebaseerd op een gemiddelde voor iedereen acceptabele kwaliteit. Het enige wat verschoof waren de algemene normen over wat een gemiddelde kwaliteit moest zijn. Zo is Vreewijk tot stand gekomen, en Pendrecht en al die andere wijken, steeds op basis van opvattingen over hoe de mens zou moeten wonen en leven. We zijn afgestapt van het denken in gemiddelden, we zijn op zoek gegaan naar de verschillen tussen mensen en die verschillen zijn het uitgangspunt geworden voor de gebiedsontwikkeling, voor ontwikkeling van woningen en van de services die we aanbieden.”

Luisteren en blijven luisteren

Woonbron heeft die aanpak voor het eerst toegepast bij de herstructurering in Hoogvliet, maar past hem nu overal toe. In Hoogvliet vroeg Woonbron zich af welke nieuwe bewoners bij het ‘nieuwe’ Hoogvliet van na de herstructurering pasten. Dat heeft na veel gesprekken met potentiële bewoners geleid tot een zesttal arrangementen waarin niet alleen de fysieke en financiële kenmerken van de woningen waren aangegeven, maar ook en voor-

al de beleving en leefstijl. Woonbron luistert nu naar haar klanten. En blijft luisteren. De corporatie heeft het verschil tussen al die klanten ontdekt en erkent de verschillen nu ook. “Het heeft geleid tot het inzicht dat wij geen klanten hebben, maar partners, producenten. Ze zijn voor een groot deel zelf bepalend voor de sfeer van een wijk.” Al die goede bedoelingen van Woonbron zijn niet ingegeven door altruïsme. “Het is ook uit eigen belang, hoor. Als je het woonplezier in een wijk veronachtzaamt, dan scheelt dat in de waarde van je vastgoed en zijn we een dief van onze eigen portemonnee.” Soms loopt Woonbron met haar programma op de troepen vooruit. “Er zijn twee dingen die op dit moment erg in de belangstelling staan: weerbare wijken (krachtwijken) en duurzaamheid. Wij denken dat als je daar woont waar je je thuis voelt, tussen mensen waar je je prettig bij voelt, in een wijk die een goed zelfoplossend vermogen heeft, dat dat leidt tot meer verbondenheid en tevredenheid met die wijk. Dan krijg je vanzelf meer trots en dat draagt bij aan duurzaamheid. Duurzaamheid betekent voor ons dat er woningen en wijken zijn waar je nooit meer van af wilt.”

Scholen als partner

Het is ook daarom dat Woonbron niet alleen alles van haar nieuwe klanten te weten wil komen, maar ook van

de bestaande. Dat leidt van gebied tot gebied tot een andere aanpak. “In een wijk als Schiedmond richten we ons op bewoners van het type gezinnen met kinderen, mensen met een open mind die zich in een multi-culti-setting thuis voelen, een beetje ambitie hebben en graag regie voeren op hun leven en dat van de wijk. Zij benaderen het collectieve. Wij zetten programma’s op in die wijk die daarop aansluiten, met activiteiten als: Mensen maken de Stad, buurtbemiddeling gericht op mediation en zelf problemen oplossen, Thuis Op Straat en Johan Cruijffveldjes.” “Voor ons betekent dat ook dat de school een belangrijke partner is die we zoveel mogelijk ondersteunen. Het is een zwarte school, maar wel de beste zwarte school van Rotterdam. Wij zorgen voor extra ruimten zodat er mogelijkheden zijn voor kinderopvang en ouderparticipatie. Voor ouders die een woning zoeken is een goede school in de buurt een belangrijk gegeven.” Op het nabijgelegen Coolhaveneiland is de aanpak heel anders. Dat heeft te maken met de soort bewoners: deze voelen zich thuis in een dynamische omgeving en een stedelijke cultuur, en hechten veel waarde aan individuele ontplooiing. Daar richt Woonbron zich meer op initiatieven van de bewoners zelf en helpt bewoners bij het opzetten van een computerclub, bij hun onderhoud van een park of het vinden

van werkruimte om een eigen onderneming te starten. Heeft de ondernemende bewoner vragen over het ondernemerschap of wil hij een lening afsluiten? Dan zijn er goede contacten met de Rabobank waar een netwerk van oud-ondernemers de starters met raad en daad ondersteunt. Loopt Woonbron in Rotterdam voorop met haar aanpak? “Nee, gelukkig niet, het gaat in Rotterdam absoluut de goede kant op. En daar lopen wij nog wel eens voorop ja, omdat we ook daarin het verschil willen maken.”

Ton Huiskens,

Directeur bureau HK&P, Werken aan de Stad

Deelnemer expertmeeting Actief burgerschap en interesse

Grondigheid het devies

Hij is vooral bekend van Werken aan de Stad met projecten als Duimdrop en Thuis op Straat (TOS), maar voor Ton Huiskens zijn dit slechts twee van de vele elementen die hij inzet om zijn projecten te laten slagen. Samen met de andere medewerkers van zijn bureau HK&P benadert hij elk project op een andere, unieke wijze. Stelt hij per project een plan van aanpak op waarin de resultaten duidelijk zijn aangegeven. Bij geen succes wil HK&P niet uitbetaald worden. Boter bij de vis.

Zo’n stoere opstelling is alleen mogelijk als je je grondig verdiept in je project en met ervaren en goed gekwalificeerde mensen werkt. Mensen die er totaal geen moeite mee hebben om de handen uit de mouwen te steken, of – zoals bij de Peperklip – er eerst zes weken gaan wonen om zo een goed beeld te krijgen van de situatie. Dat kan je immers alleen doen door ook zelf te voelen hoe het is om daar te wonen, door praatjes te maken met bewoners en je goed in te werken in de turbulente voorgeschiedenis van dit grote wooncomplex aan de Rosestraat. Grondigheid is het devies bij HK&P. Er vinden allerlei metingen plaats: of de interetnische contacten toenemen, de netwerken van bewoners intensiveren, de criminaliteit afneemt en of de Cito-toetsen beter worden gedaan. Medewerkers van TOS werken met een internetbased logboekstelsel,

zodat alle betrokkenen continu op de hoogte kunnen zijn van de gang van zaken.

Niet een ingrediënt, maar het hele menu

Om het leven in de wijk of buurt te verbeteren ben je er niet met een Duimdropje hier en een TOS-je daar. De kunst is er voor te zorgen dat het menu een maaltijd wordt. Met de Duimdrops kan je jonge meiden een plek geven waar ze skills opdoen, maar bereik je de ouders weer helemaal niet. En die heb je wel nodig, anders zijn die kids van 13-14 jaar de baas op straat. Die ouders bereik je als je ze uitzicht biedt op reële vooruitgang. Soms met werk, maar vooral door ze duidelijk te maken dat er in Rotterdam een mooie toekomst ligt voor hun kinderen en dat ouders die daarvoor gaan de winnaars van de toekomst zijn.

Huiskens: “Alleen zijn de dromen die de ouders daarbij hebben niet de dromen die de professionals hebben. Die dromen hebben een andere taal dan die van de professionals. Daar werken wij aan met bijvoorbeeld de RBASystematiek (Result Based Accountability). Daarin leggen wij een verbinding tussen het domein van de ouders, de buurt, de professionals en de lokale overheid. Niet vrijblijvend, maar met meetbare resultaten en actief vormgegeven gedeelde verantwoordelijkheid voor de toekomst van de jeugd en de waardigheid van ouderen. Zo maak je een menu,

waarin bijvoorbeeld TOS, Duimdrop, jongerenbuurtbemiddeling en Opzomen gerechten zijn.

Aanpak niet zaligmakend

Is zijn aanpak een remedie voor elke stedelijke kwaal? “Nee. Je moet de stad zien als een geheel van domeinen. Je hebt de buurten, de wijken, maar ook de stedelijke omgevingen, het verkeer en vervoer, de bedrijvigheid. De aanpak werkt op het niveau van een buurt, en misschien van een wijk, maar niet bij die andere domeinen. Daar spelen andere mechanismen.” Maar op het niveau van de buurt werkt zijn aanpak wel. “Soms worden ons wonderen toegedicht. Maar zo is het natuurlijk niet. Het is gewoon een kwestie van slim werken en hoge kwaliteit leveren.” Hoe kan de gemeente hem beter laten werken? Of doen ze het al? “Er moet een slag gemaakt worden voor de kwaliteit op de werkvloer. Pieter Winsemius heeft voorgesteld om andere partijen te laten (be)sturen: de corporaties, de politie en het onderwijs. Lijkt me de moeite waard. Zij moeten de hoofdaanemers worden van de klus in de wijk. De evenementen en andere activiteiten moeten van andere specialisten komen.”

Vakmanstad de oplossing?

Moet het de kant van vakmanstad op? “Ja en nee. Rotterdam heeft te ruige, te directe

en te harde omgangsvormen. Er heerst niet echt een cultuur van dienstverlening op topniveau in alle vezels van de stad. Er is een zekere trots over die hardheid, die door buitenstaanders niet begrepen wordt. Generatie op generatie is opgegroeid met een houding die alles behalve dienstverlenend is. Er zijn wel goede voorbeelden van een tegenbeweging. Die maken alleen nog te weinig deel uit van een gedeelde cultuur van dienstverlening en de klant is koning. Van de klusjesman die de cv moet repareren tot de makelaar, zij allen moeten weten hoe zij zich moeten gedragen. Ik ben voor een beschavingsoffensief gericht op topdienstverlening. Dat zal ook het klimaat in de stad ontspannen. Elke Rotterdammer moet het uitstralen, zodat alle mensen het begrijpen, de Rotterdammers, de Nederlanders en ook daar buiten. Want anders varen de schepen straks aan Rotterdam voorbij.”

Het gaat nog te goed

Ton Huiskens is wel bang dat er nog te weinig gevoel van urgentie is om de grote omslag te maken. Er is economische teruggang, maar niet schokkend genoeg. De gemeente is nog te log. Met een te groot college en de diverse bestuurslagen werk je onbeweeglijkheid en diletantisme in de hand. De oude identiteit van de havenstad werkt niet meer, nu de haven zowel fysiek als ook organisatorisch uit de stad is verdwenen.

Huiskens vindt dat Rotterdam Vakmanstad op zoek moet naar de centra die de nieuwe identiteit van Rotterdam kunnen maken.

130

ROTTERDAM VAKMANSTAD

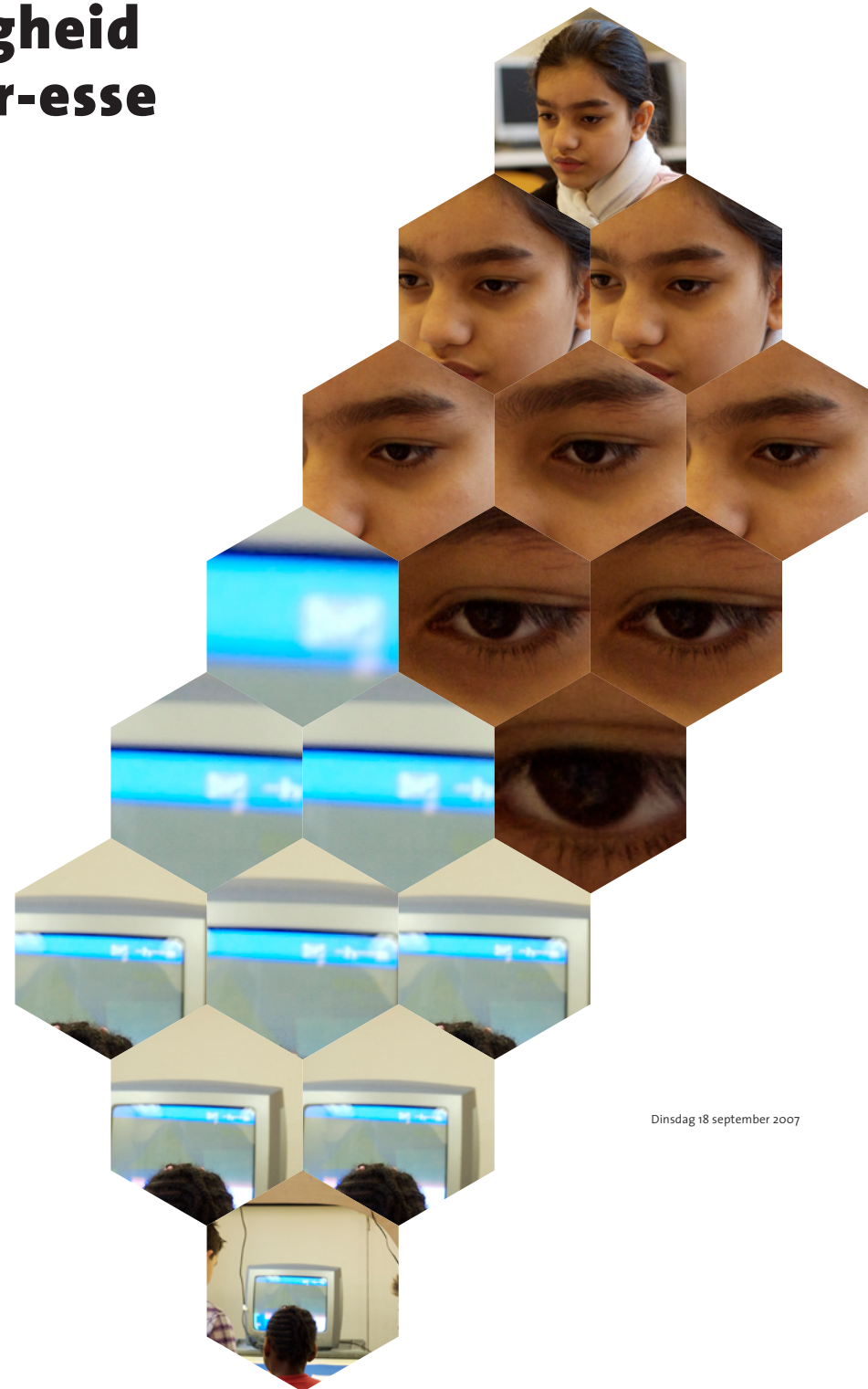
131

Van veiligheid naar inter-esse

Dinsdag 18 september 2007

Vijfde expertmeeting Vakmanstad

De International Advisory Board, de denktank van het Economic Development Board Rotterdam, stelt dat Rotterdam in 2030 dé interculturele stad van Europa moet zijn. Dit werpt de vraag op hoe de op angst gerichte stadscultuur getransformeerd kan worden in een vorm van samenleven waarin groepen in elkaar geïnteresseerd zijn. De huidige omstandigheden stemmen niet echt optimistisch. Na het repressieve en curatieve beleid van het vorige college staat het huidige college voor een andere taak. De veiligheid voor de toekomst moet via vroegtijdig ingrijpen, maar vooral via preventie en stimulering gegarandeerd worden. Dat vereist meer dan het propageren van creative industry en het verleiden van bovenmodale inkomens om zich in Rotterdam te vestigen. Willen we naast ambitie inter-esse en creativiteit activeren dan is een gedifferentieerd pakket van maatregelen nodig. Repressie en correctie vormen hoogstens de laatste sluitstenen.

Kunnen we het veiligheidsvraagstuk herformuleren? Is de bedreigde openbare ruimte anders op te laden? Welke accenten worden er binnen het jongerenbeleid gelegd? Waar en hoe kunnen de sociale potenties van jongeren worden getriggerd? Welke rol spelen stages en rolmodellen in het voorkomen van isolatie en radicalisering? Wat is sowieso het belang van diepte investeringen in jongeren in een stad die als enige in Nederland vergroent? Deze vragen vormen het uitgangspunt van de vijfde expertmeeting van Rotterdam Vakmanstad/Skillcity. Eerder werden actief burgerschap, cultureel ondernemen, fysieke integriteit en openbare ruimte al aan de orde gesteld. De centrale vraag is nu: wat zijn de aanzetten van een op inter-esse' steunende stedelijke vernieuwing?

¹ Zie voor uitleg p.29

Deelnemers

Marianne van den Anker	(MA)	gemeenteraadslid Leefbaar Rotterdam
Hans Visser	(HV)	burger in ruste, voormalig predikant Pauluskerk
Anke Vledder	(AV)	beleidsmedewerker REYC (Rotterdam European Youth Capital, inmiddels Your World)
Arie Lengkeek	(AL)	AIR
Dennis Kaspori	(DK)	Rotterdam Vakmanstad/Skillcity
Henk Oosterling	(HO)	Rotterdam Vakmanstad/Skillcity
Niet aanwezig, maar wel geïnterviewd (zie profiel): Piet Boekhoud (voorzitter RVB Albeda College) en Aad Meijboom (korpsschef Rotterdam-Rijnmond).		

Corrigeren en sanctioneren versus potentiëren en socialiseren

In Rotterdam bestond in de vorige collegeperiode een veiligheidsbeleid dat gebaseerd was op corrigeren en sanctioneren. Het nieuwe college heeft de bakens verzet naar potentiëren en stimuleren.

Dat is een beleid dat aansluit op de visies van Vakmanstad en ook van het Jongerenjaar 2009 dat zich vooral richt op talentontwikkeling. Maar het is niet de wens van Marianne van den Anker. Zij vindt er “de tijd nog lang niet rijp voor”. Het vorige college – zij was er wethouder Veiligheid en Volksgezondheid – was nog maar net begonnen met het uitvoeren van het beleid voor meer respect en gezag in Rotterdam. Henk Oosterling wil dat beleid een andere richting geven. Hij legt de deelnemers aan deze meeting de volgende these voor: is het mogelijk om bij veiligheid te streven naar meer preventie en die preventie vervolgens uit te werken in socialiseringsprojecten?

Transcriptiefragment:
Politiek momentum: van veilig naar sociaal?
144

Meer veiligheid door inter-esse

Was angst tot voor kort leidraad voor het veiligheidsdenken in Rotterdam, wat Oosterling betreft moet dat denken door een andere drijfveer worden gevoed: die van inter-esse.

Bij inter-esse zijn het niet de achtergrond en de afkomst van de ander, maar de relatie waarin beiden zich op dat moment bevinden. De ander is niet bij voorbaat verdacht, maar wordt in zijn waarde gelaten en op waarde geschat in de concrete situatie.

De deelnemers zijn niet allemaal in gelijke mate overtuigd van het belang van inter-esse.

Vedder vindt inter-esse een goede ingang voor het jongerenjaar en ziet aanknopingspunten. Visser vindt inter-esse eveneens een goed uitgangspunt, maar ziet beperkingen. De bewoners van Rotterdam komen van overal vandaan en hebben daar van alles meegemaakt. Dat kun je niet zomaar negeren. Er zijn illegalen die met veel moeite uit de criminaliteit zijn gekomen, maar die vervolgens kansloos zijn om een ordentelijke plaats in de samenleving te bemachtigen. Zulke burgers hebben niet zoveel aan ‘oprechte’ inter-esse.

Van den Anker vindt Oosterlings denkbeelden over inter-esse nogal utopisch (Oosterling noemt het liever atopisch, ongebruikelijk). Zij spreekt liever over liefde als het geschikte instrument om kinderen uiteindelijk goed terecht te laten

138

komen. Toch ziet ze wel aantrekkelijke kanten aan die benadering: het zou veel vooroordelen wegnemen. Die vooroordelen dragen veel Rotterdammers in een “handtasje” met zich mee, en dat tasje zit nu nog “onvoorstelbaar vol”.

Transcriptiefragment:
Interculturaliteit en inter-esse
147

Inter-esse en het jongerenjaar

Het jongerenjaar 2009 zal zich vooral op talentontwikkeling richten, weet Vedder te melden. Bij die talentontwikkeling zijn het de jongeren zelf die de plannen aandragen, die komt niet van Rotterdam European Youth Capital (REYC, Your World). De beeldvorming over sommige groepen onder die jongeren is soms erg negatief. Door ze kansen te bieden en zaken beter te maken hopen we daar verandering in te brengen. En die plannen moeten uit alle hoeken en gaten komen, niet alleen van Young Economic Development Board Rotterdam of de Jongerenraad. De organisatie zorgt er enkel voor dat de plannen worden uitgevoerd. En is het jaar eenmaal achter de rug, dan moeten de plannenmakers wel verder kunnen: of doordat ze met die plannen door kunnen gaan, of doordat ze voor hun inzet beloond worden met een baan.

Veiligheid is geen issue voor REYC. Het maakt simpelweg geen deel uit van de opdracht, al zal het in de uitvoering ongetwijfeld aan de orde komen. Wel is het denkbaar dat bepaalde groepen of categorieën jongeren worden uitgesloten van het jaar, maar die uitsluiting zal minimaal zijn. Uitgangspunt is voor, door en met jongeren. Het jongerenjaar zal zeker geen aaneenschakeling van feesten en evenementen worden. Daarvan zijn er al genoeg in Rotterdam. Het budget is sowieso niet toereikend voor al te uitbundige feestelijkheden.

Transcriptiefragment:
Subjectief veiligheidsgevoel en kerkim-port
146

Veiligheid en de publieke ruimte

Voor Visser is de publieke ruimte een ruimte die zich prima leent om elkaar in vrijheid te kunnen ontmoeten en om de ander aan te kunnen spreken op minder gewenst gedrag.

Mensen kunnen elkaar in die openbaarheid als vanzelf surveilleren. Maar dan moet er wel ruimte zijn die echt vrij toegankelijk is. Veel ruimte in Rotterdam is nu hoogstens semi-openbaar.

ROTTERDAM VAKMANSTAD

139

De Beurstraverse en Winkelcentrum Zuidplein zijn volledig geprivatiseerd, met hun camera's en eigen beveiligingsdiensten.

Die camera's en beveiligingsmensen moeten grote delen van de stad op een anonieme manier veilig houden. Voor spontane ontmoetingen blijft daar weinig ruimte over.

Veiligheid en publieke ruimte spelen ook een rol in het voorbeeld dat Oosterling aan Visser voorlegt. De woningcorporaties willen over de stad verspreid panden beschikbaar stellen voor ex-junks en daklozen. Daar is veel verzet tegen van omwonenden. Wat moet je met zoiets?

Visser zou altijd eerst met de omwonenden gaan praten. Dan probeer je er achter te komen wat de beweegredenen zijn van hun verzet en zoek je naar oplossingen. Kom je er dan uiteindelijk echt niet uit, dan moet je als overheid zeggen: “Nou is het genoeg geweest, nou gaan we ingrijpen.”

Soms is de overheid niet vooruit te branden, vindt Visser. Gebeurt het wel, dan wil dat nog wel eens onvoorziene resultaten opleveren. Dat ondervond Visser bij zijn Pauluskerk. Toen de gemeente na langdurig klagen van de omwonenden eens een keer een topambtenaar stuurde, werden de wensen van die omwonenden binnen een week ingewilligd. Daarna waren de klachten als sneeuw voor de zon verdwenen, terwijl de overlast niet was verminderd.

Veiligheid en onderwijs

Als de jeugd door potentiëren en socialiseren op het goede pad gebracht moeten worden, dan is dat vooral een taak van het onderwijs. En liefst zo vroeg mogelijk, zodra ze op de Brede School zijn begonnen.

Dan moet er wel wat veranderen aan de plannen. Nu lijkt het er nog op dat alles op de Brede School door de leerkrachten moet worden gedaan. Maar je kan van hen niet verwachten dat ze de boterhammetjes smeren. Maar wie moet het dan doen? De ouders?

Van den Anker: “Nee, die mogen niet meer, die hebben niet de goede diploma's.” Ze heeft het op de school van haar kinderen meegemaakt. Het is de eerste school die bewust is opgezet om allochtone en autochtone kinderen te mengen. Zo smeerden de ouders gezamenlijk de boterhammetjes. Maar dat mocht niet, daarvoor moesten ze een diploma hebben. Doodzonde, want juist door dit soort vrijwilligerswerk komen de diverse bevolkingsgroepen met elkaar in contact.

Transcriptiefragment:
Investeren in kinderen
144

140

Van veiligheid naar inter-esse
Vijfde expertmeeting Vakmanstad

De Brede School staat voor een integrale benadering van onderwijs, opvoeding, recreatie en zorg voor kinderen die daar vijf dagen per week de hele dag verblijven, wat in sommige gevallen concreet neerkomt op van zeven tot zeven. Maar die hele dag is gewoon leerplicht, wist Van den Anker te melden.

Dat cultuur een belangrijk onderdeel is van het buitenschoolse aanbod van de Brede School, zo- ver is wel duidelijk uit de uitgebreide rol van de SKVR. Maar waarom niet meer sport? Sport is be- langrijk is voor de discipline, de bestrijding van obesitas, en als die sport ook nog eens Ooster- lings favoriete judo is, dan leren de kinderen wat het is om heel fysiek en respectvol met elkaar om te gaan.

Transcriptiefragment:
Sense of urgency
146

Scholieren en studenten de samenleving in

Men signaleerde een minder goede ontwikkeling bij de stages op VMBO en MBO. Stages bij bedrij- ven en instellingen zijn belangrijk voor de leer- lingen: ze leren dan op de werkvloer hoe ze zich op het werk moeten gedragen. Bij gebrek aan vol- doende stageplaatsen gaan onderwijsinstellin- gen er meer en meer toe over eigen stagebedrijven op te richten. Maar op zo'n stagebedrijf krijgen de leerlingen niet de omgangsregels mee die ze bij een normaal bedrijf wel mee krijgen.

Wel weer een goede zaak zijn de community ser- vices van de Erasmus Universiteit: studenten zul- len vanaf 2009 in de gelegenheid worden ge- steld maatschappelijke stages te lopen in de sa- menleving. Met hun academische scholing en expertise kunnen ze bovendien een belangrijke bijdrage leveren aan de organisatie waar ze vrij- williger zijn. Oosterling, zelf docent aan de uni- versiteit, is persoonlijk betrokken bij de realise- ring van de community services.

Het is vooral belangrijk dat de twintig procent allochtone studenten meedoen. Door hun vrijwil- ligerswerk ontnemen zij andere allochtone jon- geren de mogelijkheid voor hun falen de schuld te geven aan de etnische achtergrond.

Dan moeten de instanties wel serieus omgaan met de adviezen van die academische vrijwilli- gers, stelt Van den Anker. In haar tijd als amb- tenaar hoorde ze veel jonge collega's klagen dat hun enthousiasme werd gesmoord door het 'Kan niet, mag niet, werkt niet' van de oudere colle- ga's. Dat moet die jonge wetenschappers niet overkomen.

ROTTERDAM VAKMANSTAD

141

Veiligheid en de buurthuizen

Jongeren kunnen tegenwoordig niet veel anders doen dan op straat rondhangen. De jongerencent- tra en buurthuizen zijn goeddeels verdwenen. Visser en Oosterling hebben goede herinneringen aan hun tijd in die buurthuizen. Oosterling ziet ze als een potentiemachine, zoals ze destijds – ook voor hem – een emancipatiemachine waren.

Instemmende reacties over een wederopstan- ding van de buurthuizen hoort Oosterling bij zijn bezoeken aan wijken in Zuid van opbouwwer- kers en politiemensen. Dan schoppen ze tenmin- ste geen rotzooi op straat, is hun reactie.

De buurthuizen passen in het verhaal van Visser, die vindt dat jongeren een zo breed mogelijk spectrum aan activiteiten moet worden aange- boden. Dat gebeurde vroeger, ook op de scholen. Het buurthuis vervult – of misschien: vervulde – daarin een functie. Maar dan moet het niet hele- maal zijn wegbezuinigd, of maar twee dagen per week tot elf uur 's avonds open zijn. Op het mo- ment dat het uitgaansleven voor veel jongeren pas begint.

Van den Anker is niet zo'n fan van het buurt- huis. Ze vindt de veronderstelde heilzame wer- king ervan een idee-fixe. Voor een onderdak waar alle jongeren uit de buurt hun plek weten te vin- den is volgens haar de jeugd ondertussen te veel ontspoord. Jongeren begeven zich enkel nog in hun eigen (etnische) groep die niets met ande- re groepen te maken wil hebben. Voor Van den Anker is de enige oplossing dat er voor elke et- nische groep een aparte buurthuis komt.

Wat de buurthuizen er evenmin aantrekkelijker op maakt, zijn de verboden op alcohol en roken. Het zijn immers overheidsgebouwen. En waar gaan die jongeren dan wel roken en drinken? In- derdaad: buiten. Daar waar we ze nu juist niet willen hebben.

Bestuurders van de buurthuizen zijn de deel- gemeentes, en die behoren ook al niet tot Van den Ankers favoriete bestuursorganen. Ze ge- ven veel te veel geld uit aan verkeerde zaken.

De overheid en inter-esse

Bij een veiligheidsbeleid dat is gebaseerd op pre- ventie en socialisering is er ook een belangrijke rol weggelegd voor de overheid.

Op de Brede School, in de buurthuizen en in de openbare ruimte moet de participatie meer ruim- te krijgen. De steeds hoger wordende eisen van professionaliteit maken het tegenwoordig lastig om bijvoorbeeld in het onderwijs ouders de bo- terhammetjes voor de kinderen te laten smeren. Ambtenaren komen bij wensen van burgers nog

wel eens met gegevens en statistieken om duidelijk te maken dat die wensen moeilijk te vervullen zijn. Dan blijven de burgers met een gevoel van onvrede zitten: hun wens wordt niet gehonoreerd. Soms komen er bij bepaalde ingrepen (“een steentje vervangen in de Hofpleinfontein”) dusdanig veel diensten aan te pas dat iets wat eenvoudig lijkt toch moeilijk blijkt. Soms werken die diensten langs elkaar heen, zoals de laatste jaren in de jeugdzorg duidelijk werd. Gevolg is dat de burgers ontmoedigd worden en het vertrouwen in de overheid terugloopt. Burgers verharden in hun standpunten en opvattingen. Wil de overheid zaak maken van preventie en potentiëring, dan zal ze haar aanpak tegen het licht moeten houden. Van den Anker zou het een goed idee vinden als er Freezones komen in de stad. Dat zijn regelvrije gebieden waar de burgers in vrijheid kunnen doen wat ze willen doen. Oosterling wil voor Pact op Zuid bij zijn experimenten ook zo min mogelijk bemoeienis van ambtenaren, ook al zijn die in de planning ervan onmisbaar.

Mogelijk dat er door zo’n opstelling meer ruimte komt voor participerende burgers met een daadwerkelijke inter-esse voor elkaar.

Transcriptiefragment
Tijd voor een geïnter-esseerd discours: drie-
voudige ecologie
148

MARIANNE VAN DEN ANKER (MA)
HANS VISSER (HV)
ANKE VLEDDER (AV)
YOUTH CAPITOL)
ARIE LENGKEEK (AL)
DENNIS KASPORI (DK)
HENK OOSTERLING (vz.) (HO)

Politiek momentum: van veilig naar sociaal?

HO: Is het mogelijk om veiligheid in termen van preventie te herijken en die preventie vervolgens positief in te vullen in termen van empowerment?

MA: Ik ben inderdaad degene geweest die sterk heeft gewerkt aan het correctiemechanisme dat de stad nodig had. En we zijn daar nog niet klaar mee.

Voor een omslag van correctie naar stimulering vind ik de tijd nog niet rijp. Eén: we hebben het gehad over gezag en respect, dat is lang niet terug in de samenleving. Twee: er zit in deze stad – en dat is iets dat jullie niet meegenomen hebben – altijd een dark number aan illegalen. Er is een grote problematiek als het gaat om seksualiteit, vrouwen, mensenhandel. Dat zit hier allemaal in de stad verstopt. Maar de burger heeft voorlopig alleen maar last van mensen die vervelend zijn, hangjongeren.

HO: Je noemt in een adem hangjongeren, illegalen, daklozen en harde internationaal opererende criminaliteit. Moeten we geen onderscheid maken?

MA: Nee, dat is een overstapje. We hebben op het normale niveau van gezag en respect nog een hoop te doen. De alledaagse day-to-day business. Daar heb je nog een hoop te doen.

HO: Dat is de sanctionerende kant. Maar het kan ook anders.

Investeren in kinderen

HO: Moet de oplossing dan gezocht worden in de periode voor hun veertiende jaar?

MA: Iedereen is bang voor een overheid die aan het menselijk domein komt. Ik denk dat je er niet aan ontkomt om de komende 10 jaar kinderen die nu opgroeien nu aan te pakken. Je informatiepositie als overheid moet gigantisch groot zijn. Door zoveel mogelijk informatie van zoveel mogelijk instanties over deze mensen te verzamelen. Dat moet nu even. Mijn pleidooi is: als je het specifiek hebt over de jeugd, dan moet je als overheid of samenleving echt durven ingrijpen in de setting waarin mensen opgroeien en leven. Om kinderen in Rotterdam die nu geboren worden vóór hun puberteit op weg te helpen zodat ze zoveel hebben meegekregen dat ze zich ook staande houden, moet je de komende 10-15 jaar ongelofelijk investeren.

HO: Dus toch maar de Brede School?

MA: De Brede School zou een oplossing kunnen zijn, maar je geeft zelf al aan dat je dat niet redt als onderwijzers al die taken moeten uitvoeren. De opvang voor die kinderen moet professioneel zijn. Dus wat gebeurt er op de Nieuwe Park Rozenburgschool, de eerste Rotterdamse school die we samen hebben opgezet om allochtonen en autochtonen te mengen. Allerlei allochtone ouders die in de lunchpauze die kinderen helpen met boterhammetjes opeten, zijn er uitgeflikkerd, omdat het allemaal professioneel moet zijn.

HO: Je vond het wel een positieve ontwikkeling dat ze kwamen, veronderstel ik.

MA: Natuurlijk, dat was fantastisch! De Brede School gaat niet uit van participatie. Ik ben overtuigd moeder. Ik word geconfronteerd met het concept Brede School: iedereen moet meedoen, terwijl ik het fantastisch vind om op woensdagmiddag zelf met mijn kinderen naar zwemles te gaan. We gingen een probleem oplossen, maar dat schiet dus weer zo door omdat we niet echt maatwerk durven te leveren.

HO: Je waardeert dus wel het vrijwilligerswerk op het middenveld dat afgeschaft, geprofessionaliseerd en geïnstitutionaliseerd is. Zou dat traditionele middenveld dan niet op een eigentijdse manier moeten terugkomen?

MA: Dat is absoluut een pleidooi om dat human capital te investeren. Maar we gaan richting Amerika door alles te juridiseren.

HV: Kijk, die Brede School vind ik goed. Jij geeft ook aan sport heel veel aandacht, evenals het verbeteren en verhogen van creativiteit. Veel jongeren hebben daar behoefte aan. Niet afwachten wat er allemaal te voorschijn komt, maar er gewoon bovenop zitten. Jongeren die niet meekomen moet je natuurlijk tijdig signaleren en in een goed traject zien onder te brengen. Daar moeten natuurlijk allerlei instanties in gaan samenwerken.

Jongeren: skills en stages

HO: Wat is voor de samenleving de spin-off van activiteiten zoals het pimpen van scooters?

AV: Wij zetten in op de voor-en-door-jongerenformule. Jongeren helpen zelf mee of voeren voor een deel zelfstandig de activiteiten uit die ze zelf mee uitkiezen. Waar nodig wordt er een voorbereidings- en opleidingstraject opgezet met een reëel baanperspectief. We willen potentiële werkgevers laten zien dat jongeren uit bepaalde groepen niet per se verveelde jongeren zijn. Het gaat dus om feitelijke positieverbetering.

MA: Wat je dus het hele jongerenjaar aan het doen bent is dat je een soort feestje creëert. Het

moet vooral allemaal leuk en positief zijn. Je bent nu al – en dat past ook bij jouw verhaal van die skills – een teleurstelling aan het inbouwen door jongeren voortdurend te vertellen dat je iets wilt en gaat organiseren. Maar je hebt niet gevraagd of de markt dat ook wil. Uiteindelijk kopen die studenten een illusie, want er is geen baan te vinden. Het is te triest voor woorden dat bedrijven weer met de Wereldhavendagen moeten gaan lobbyen. Laat die jongeren in hemelsnaam in de haven werken. Dat je danser wilt worden, dat is allemaal prima, volg je hart. Maar in de haven liggen de kansen, daar is de opleiding, daar is de baan. Piet Boekhoud, de directeur van het Albeda College, concurreert met al die gezellige opleidingsinstituten. Als in Rotterdam de hogescholen nou eens laat zeggen: deze opleiding is maatschappelijk belangrijk voor de stad, en die opleiding niet en dus bieden we die niet meer.

Sense of urgency

MA: Dringt de sense of urgency voldoende door tot al die partijen en al die actoren die in deze stad met elkaar bezig zijn?

HO: Sense of urgency vind ik een moeilijk begrip, omdat het op verschillende schalen bij mensen binnen kan komen. De vraag blijft of je met correcties en sancties een juiste invulling kunt vinden voor die sense of urgency.

MA: Als je een harde aanpak voorstaat, geef je vaker meer liefde aan mensen dan wanneer je voor die slappe handel kiest. Dertig tot veertig procent van de kinderen in Rotterdam van nul tot vier jaar groeit nu op onder verschrikkelijke omstandigheden. Volgens studies in de criminologie of de sociale psychiatrie zijn de eerste vier levensjaren van het kind de allerbelangrijkste. Als daarin iets fundamenteel kapot is gemaakt, dan krijg je dat bijna niet meer gerepareerd. Het gaat dus niet eens zozeer om het geld, maar vooral om liefde, affectie, warm nest. Soms wordt er niet eens ontbeten 's ochtends.

Subjectief veiligheidsgevoel en kerkimport

HO: Jij gelooft niet dat de veiligheid voor het grootste gedeelte een subjectief gevoel is. Jij zegt feitelijk gewoon: respectloos gedrag moet veranderen in de openbare ruimte.

MA: Nee, het is alle twee.

HO: Dus het zit voor een groot gedeelte tussen je oren?

MA: Het zit voor een bepaald gedeelte tussen je oren en in de verhalen die mensen elkaar vertellen. Ze lezen dingen in de krant. Alles is tegenwoordig openbaar. Daarom is het risicobesef wat er allemaal kan gebeuren ook vele malen groter. Maar je kunt er wel het subjectieve veiligheidsgevoel beïnvloeden. [...]

MA: Een normale opvanginstelling wordt gesubsidieerd door de overheid. Daar kan je regels aan stellen. Over een kerk hebben we niks te vinden. Die periode is nu gelukkig voorbij. Dominee Vissers hart was iets te groot, de hele wereld was hier welkom. Ik ben heel erg blij dat we in Rotterdam nu de afspraak hebben dat we alleen nog onze eigen mensen opvangen.

HO: Onze eigen mensen?

MA: Mensen die hier in de stad wonen en waarmee het toch uiteindelijk mis zal gaan, omdat het systeem onvoldoende werkt of omdat ze bij die een of twee procent horen bij wie het toch om een genetische reden fout gaat. Er moet een systeem te bedenken zijn waarin je veel eerder in het leven van die mensen de juiste dingen kan doen. Kunnen ze toch een redelijk leven leiden. We hebben nu 1700 dak- en thuislozen in de stad en daar zorgen we voor. Niet van buiten. Ze werden daarvoor vanuit Groningen met de trein gestuurd.

Waar ik blij om ben is dat de regie over spreading van voorzieningen nu hier bij het stadhuis wordt gevoerd. Dat moet je het wel transparant doen en er open over zijn naar burgers. Je moet tegen burgers in de stad kunnen zeggen dat er een plek moet zijn voor die mensen. Dan zij moeten vervolgens de garantie krijgen van de overheid dat hun verhaal serieus wordt genomen.

Interculturaliteit en inter-esse

HV: Ik moet altijd naar een compromis zoeken en ik kan niet alles handhaven. Dat vind ik de denkfout van veel Nederlanders. Die denken allemaal dat het maar moet gaan zoals zij willen dat het gaat. Zo gaat het niet in zo'n interculturele samenleving. Als jij het over inter-esse hebt, betekent dat dat er met mij ook wat gaat veranderen.

HO: Misschien is het iets te filosofisch, maar dit is wel de achterliggende gedachte: als je je verhoudt tot een relatie dan komt de achtergrond van een ander niet in eerste instantie in beeld. Het gaat er dan om hoe hij zich op dit moment tegenover mij opstelt, hoe ie zich gedraagt, maar ook hoe ik mij op dit moment ten opzichte van die ander opstel. Er zijn geen vanzelfsprekendheden meer, geen vooroordelen. Als je je beperkt tot de relatie is etniciteit geen punt. Het gaat om het hier en nu, om iemand in zijn waarde te laten. Niet om wat ik er van te voren allemaal inleg of wat ik er van verwacht.

Dat is volgens mij de gronddynamiek van openbare ruimte. Want de meeste mensen die ik op straat tegenkom ken ik helemaal niet. Ik kan mij niet tot iemand verhouden. Ik moet mij beperken tot onze ontmoeting.

HO: Zonder meer. Het is een rare spanning van nabijheid en afstand, van intimiteit en distantie.

HO: Op school moeten kinderen leren dat ze zich verhouden tot iemand anders, zonder vooroordelen. Gebruik je die wel, dan krijg je verwrongen situaties die onveilig aanvoelen. Inter-esse is voor mij een heel simpel gegeven: het is een houding en een basiswaarde, maar ook een didactisch of pedagogisch model.

Tijd voor een geïnter-esseerd discours: drievoudige ecologie

HO: Jullie posities laten zich niet naar elkaar vertalen. Het aloude verzorgingsstaatsdiscours staat haaks op het nieuwe vrije marktdiscours. Moeten we niet naar een ander discours? Ecologie bijvoorbeeld?

MA: Je hebt het zelf over een van de skills die je je dan moet aanmeten. Je zult een aantal noodzakelijke skills moeten hebben om zelfs maar jouw kernboodschap over te brengen. Daar zit je al met een probleem: mensen spreken de taal niet. Je moet op zoek naar iets gemeenschappelijks. Misschien is dat de ecologie. Maar als er iets overstijgend gemeenschappelijks is, dan is wel een voorwaarde dat er in die ontmoeting iets gebeurt. Daar is op dit moment geen sprake van in de openbare ruimte. Ook marktpartijen zijn rigide en dominant.

HO: Maar de overheid gaat tot op grote hoogte mee met het vrije markt verhaal.

MA: Ja, dat is een ramp. De echte nutsfuncties zijn al jaren geleden verkwanseld. En de openbare ruimte in Rotterdam is fysiek in een tijdsbestek van dertig jaar fors teruggedrongen en in private handen gekomen. Ook het veiligheidsdenken is doorgeschoten. Marktpartijen zijn verantwoordelijk geworden voor de veiligheid. De overheid, de politie is daar uitgestapt. We hebben het als maar over die politie, maar die particuliere beveiligingsbranche, dat is de partij met wie we in de toekomst zaken moeten doen. Die politie, die is passé, dat duurt nog twintig jaar. Het gebeurt straks al met het openbaar vervoer bij de aanbesteding. Ik heb me blind gevochten om in die aanbestedingseisen nog een zinne-

AV: Dat is toch een van de aantrekkingskrachten van een stad?

AL: Maar dat is alleen wat in een tussenmenselijke relatie kan ontstaan. Hoe trek je dat dan door naar instituties, zoals de Brede School of een kerk zoals Hans Visser die heeft?

HV: De overheid is tegenwoordig dol op de markt, op privatiseren en dereguleren. Maar de overheid kan zich ook grenzeloos bezighouden met mijn privéleven.

tje opgenomen te krijgen dat die beveiligingsdiensten straks ook voor de sociale veiligheid verantwoordelijk zijn. Maar dat wordt onderdeel van de prijs en daar hebben ze geen zin in. Langzamerhand wordt het menselijk kapitaal en initiatief volledig vernietigd. [...]

MA: En kijk ook eens naar die armoedebestrijding. De ellende is dat we te maken hebben met mensen die geld aan absoluut verkeerde dingen uitgeven. Met extra geld (gelijke behandeling) verandert de mentaliteit niet. Dalrymple schrijft daar over in zijn boek Leven aan de onderkant.

HO: Dalrymple beschrijft het putje van de samenleving en vertaalt dat door naar de hele samenleving. Daarnaast is Engeland wat anders dan Nederland. Hij extrapoleert die parasitaire houding van de onderklasse naar de hele samenleving en levert en passant een beschavingstheorie. De vraag is of dit ook in Nederland op die manier gebeurt.

Laat ik het argument van Dalrymple eens omkeren. Er zijn heel veel mensen die denken dat ze niet bij dat afvalputje zitten, omdat ze denken dat ze aan de bovenkant van de samenleving comfortabel veilig en ook moreel correct vertoeven. Dan blijkt het slachtofferschap geen exclusief recht van de onderklasse. Als Dalrymple al gelijk heeft dan is dat op een heel andere manier dan velen denken.

Ook hier is een schaalvergroting op zijn plaats: niet alleen sociaal-economisch – het gedrag en de aanbestedingen van mensen – maar ook sociaal-ecologisch – de manier waarop mensen consumeren en de identiteit die ze daaraan ontlelen. Die mentaliteitsverandering geldt dan voor een veel grotere groep, omdat de desastreuze effecten iedereen treffen.

Daarbij zou ik dan een driedeling willen voorstellen om het wat inzichtelijker te maken: fysiek-ecologisch, sociaal-ecologisch en mentaal-ecologisch. Het gaat niet alleen om een ecologie waarin we fysiek minder vervuilen, maar ook om wat er tussen mensen gebeurt – sociaal - en wat er tussen de oren van mensen – mentaal - gebeurt. Om dat te bereiken moeten we in een heel vroeg stadium op potentiërende wijze beginnen. Via skills dus en niet via drills of sancties.

HV: Volgens mij heeft Dalrymple niet begrepen wat een gebruiker van harddrugs is. Ik heb eens met hem gedebatteerd. Hij kon de vragen niet beantwoorden, hij beroept zich alleen maar op zijn eigen unieke ervaringen.

Profiel Aad Meijboom

Korpschef Rotterdam-Rijnmond.

Interview voor expertmeeting Veiligheid en interesse.

In hoofdlijnen

Na ongeveer driekwart van het interview was er nog geen inhoudelijke vraag gesteld. Hoogstens wat instemmende geluiden en vragen om verduidelijking. Toch bleken de meeste vragen al beantwoord te zijn.

Aad Meijboom had – heel verhelderend – college gegeven. En zoals het bij een goed college hoort, doorspekt met een paar prikkelende uitspraken. Om zijn visie op veiligheid en interesse in de vakmanstad te verduidelijken zette hij een drietal hoofdlijnen uit.

“Die zijn nodig om te begrijpen dat veiligheid geen koekje is waarvoor je meel en water in een machine stopt waar aan het eind liefst kant-en-klaar verpakte koekjes uitschuiven.”

“Veiligheid heeft een objectieve en een subjectieve kant. Objectief kan worden gemeten dat het met de veiligheid in Rotterdam de goede kant opgaat. Een belangrijke maat is de bereidheid om aangifte te doen. Die bereidheid is de laatste jaren nauwelijks afgenomen. Tegelijkertijd daalt de criminaliteit jaarlijks met drie tot zes procent. Het aantal straatroven zelfs met zestig procent. Zo bezien neemt de bereidheid om aangifte te doen alleen maar toe.”

“Subjectieve veiligheid wordt bepaald door allerlei factoren. Televisiebeelden, of je slachtoffer bent van een misdrijf of je iemand in je omgeving kent die dat is overkomen. Nou is dat veiligheidsgevoel wel verbeterd, maar niet in dezelfde mate als

de objectieve veiligheid. Verbetering van die subjectieve veiligheid is kleinschalig mensenwerk dat pas naar verloop van tijd effect begint te krijgen.”

Steeds groter en steeds kleiner

“De tweede hoofdlijn wordt gevormd door de ontwikkelingen van schaalvergroting en schaalverkleining. Denk bij schaalvergroting aan de mensenhandel, cybercrimes, de georganiseerde misdaad en de drugshandel. Zulke schaalvergroting betekent zekerheidsverlies. Om dat te compenseren halen de mensen de zekerheidswinst uit de kleine schaal van familie, vriendenclub, buurt en dorp. Bij elkaar een kleiner, overzichtelijker gebied. Voor de politie is het zaak dat zij daar op inspeelt met een herkenbaar gezicht. Dat het de mensen duidelijk wordt dat de politie er is om aan te geven wat je wel en niet mag doen, of er is om te bemiddelen. Op die schaalverkleining spelen we in met de buurtagent, op de schaalvergroting met gespecialiseerde teams zoals de digitale recherche die zich bezighoudt met cybercrimes.”

“De derde hoofdlijn onderscheidt buurten van elkaar. In de buurten met voldoende sociale zelfredzaamheid is er veel participatie en meer voorkant. Dat heb je veel minder in buurten met een gebrekkige sociale cohesie. Daar is het migratiecijfer hoog (soms hoger dan 30% per jaar). In zulke gebieden moet je normatief handelen: repressief ingrijpen en preventief fouilleren kunnen

daar een onderdeel van zijn.”

“De drie hoofdlijnen beïnvloeden elkaar. In buurten met een lage sociale cohesie heeft de buurtagent minder effect op het veiligheidsgevoel dan elders. In die buurten kan het nodig zijn preventief te fouilleren. Dat mag dan een nare indruk wekken, het is wel zo dat 87% van de Rotterdamse bevolking erachter staat.”

Zuid is nog geen Spangen

“Om te begrijpen hoe Vakmanstad in dit verhaal past, is Spangen een goed voorbeeld. Daar was het vijftien jaar geleden nodig om zeer strak op te treden. Vanaf zo’n vijf jaar geleden is de wederopbouw krachtig aangepakt, met sloop, nieuwe infrastructuur en schoonmaken. Het is er nu schoon, heel en veilig. Er komen weer mensen wonen die dat voorheen niet in hun hoofd haalden: yuppen en jonge gezinnen van alle kleuren, soorten en maten. Maar de sociale redzaamheid is nog niet zodanig dat je er nu al de formule van Vakmanstad op kunt loslaten. Dat zul je eerst moeten activeren. Voor een wijk als Schie-mondben je ondertussen ook zo ver, maar niet op Zuid. Daar heeft Vakmanstad nog niets te zoeken, dat kan op zijn vroegst pas over vier, vijf jaar.”

Dus moet eerst de politie er zijn gang kunnen gaan? “Samen met de gemeente, ja. Eerst moet goed duidelijk gemaakt worden wat de grenzen zijn, op alle terreinen, vooral die van de criminaliteit en over-

last.” Dan komt er vanzelf een balans, daar is Aad Meijboom heel optimistisch over.

Rolmodellen op Rotterdam-Airport

En hoe breng je de jongeren van Piet Boekhouds drie g’s: genot, gemak en gewin naar de drie v’s van vertrouwen, verantwoordelijkheid en verbinden? Wat maakt het preventieve voor jongeren aantrekkelijk?

“Daarvoor heb je twee dingen nodig: dat je die jongeren structuur biedt, met werk en een redelijke woning, en dat er rolmodellen komen. Daar heb ik goede ervaringen mee met Ronald Wondolleck, de directeur van Rotterdam Airport. Samen met hem heb ik dertig Marokkaanse en vijftig Antilliaanse jongeren, die tegen het criminele aanzaten, een stage aangeboden op het vliegveld. Veel van die jongeren hebben nu een baan. Daarmee krijg je in die gemeenschappen de rolmodellen die duidelijk maken dat je op zo’n manier goed een bestaan kunt opbouwen. Dat als ze een beetje moeite willen doen, op tijd opstaan, dat dat loont.”

Gaat Rotterdam het beter doen?

“Met interculturaliteit hebben mensen in Rotterdam elkaar wat te bieden. Ze moeten dan wel kunnen wennen aan elkaars achtergronden en ervoor openstaan. Als dat lukt, dan heeft Rotterdam veel te bieden, wij hebben de historie dat er veel kan, maar dat moet wel zijn tijd hebben, in stappen gaan.”

Of je dat lukt met zoiets

als Pact op Zuid, daar heeft Aad Meijboom zijn twijfels over. Hij mist nog de samenhang in de plannen. “Het is nu nog teveel los zand. En zonder samenhang lukt het niet. In Spangen was het ook niet gelukt als je enkel de infrastructuur had aangepakt en ondertussen de rotzooi de rotzooi had gelaten.”

Hans Visser

“Burger in ruste”, voormalig predikant van de Pauluskerk

Deelnemer expertmeeting Veiligheid en interesse

Meteen enthousiast

Hij was meteen enthousiast toen Henk Oosterling het begrip inter-esse introduceerde. “Dat je begint met goed luisteren naar de ander en dat de ander jou kan raken, jou kan aanspreken. Als je luistert naar anderen en met hen in debat raakt dan voel je je er ook prettig bij. Vanmorgen heb ik met acht Turken over de Europese Unie en dat soort zaken geconferencieerd en na goed naar elkaar geluisterd te hebben bleken wij het tot ieders verrassing met elkaar eens te zijn.”

Maar kun je met zo’n zacht begrip als inter-esse ook de haviken in deze stad overtuigen?

“Er zijn natuurlijk altijd mensen die een andere koers kiezen en voor een harde aanpak zijn. Zij willen de beuk erin voor dat er geluisterd is en geven een oordeel voordat men zich een mening heeft kunnen vormen.”

“Je moet inter-esse als een programma zien. Dan begin je bijvoorbeeld met de islam, zoals met de openbare islamdebatten minder geslaagd is geprobeerd. De gemeente stak daar natuurlijk de lof-trompet over uit, maar de islamieten waren wat sceptischer. Men deed mee om niet rot te doen. “Als je niet meedoet ben je een terrorist.” Zo’n reactie is te begrijpen, want als je wat organiseert moet het wel uit de mensen zelf komen. De overheid kan een podium scheppen, maar de mensen moeten het wel willen. Initiatieven zijn er wel, denk aan de ontmoetingen

op wijkniveau tussen moslims en niet-moslims, die al jaren aan de gang zijn. Maar die zijn kleinschalig. Er is nog een lange weg te gaan.”

Weet wat er leeft

“Je moet in zo’n programma ook beleid hebben voor de gemarginaliseerde groepen. Dat gaat nu nog niet goed. Je krijgt van de overheid een beetje het idee dat ze zich enkel druk maakt over wie wel en wie niet mag blijven. En als ze dan iets doen, dan zijn het allemaal plannen van bovenaf, waar men heel veel geld inpompt. Het is beter als die overheid meer voeling met die mensen heeft, weet wat er leeft... Daar zou zij zich op moeten richten.”

“Ook van de overheid, het onderwijs en de zorg mag je verwachten dat ze zich richten op die inter-esse. Neem zo’n onderwijzer.

Een tijdje terug had ik van doen met een medewerker van het Albedacollege, die meer aandacht wilde besteden aan de opvattingen die onder de islamitische studenten leefden. Ze vroeg mij om haar bij haar lessen te begeleiden. Dat waren jongeren van het zwaardere soort, met veel agressie tegen de ‘angstaanjagende’ types in deze samenleving. Die jongeren laat je dan eerst hun grieven uiten, daar luister je goed naar en dan kan je zeggen: “Jongens we hebben er een andere mening over.” en die mening geef je. Daardoor krijgen die jongens in de gaten dat er ook mensen op die school zijn die er anders over denken.”

Kan je met inter-esse een

kanteling in het veiligheidsdenken bewerkstelligen?

“Ik denk het wel. Je ziet nu toch dat grote mannen in de stad gedachten in die richting etaleren. Veiligheidsdenken wortelt toch vooral in sociale cohesie, het sociale leven in de stad, in de sociale aandacht. Dat lukt je niet met repressie en politieagenten. Dat is niet de goede weg. Het is veel interessanter als je die jongeren die vervreemd zijn van de samenleving via hun ouders, de school en de straat kan bereiken met inter-esse. Dat kost energie en daar moet je mensen op inzetten. Als zal je soms, liefst heel soms, moeten ingrijpen als je echt uitgepraat bent. Dan moet je het overlaten aan jeugdorg of wordt het detentie.”

Locale bewegingen

U noemt zichzelf tegenwoordig burger in ruste, maar u zult nog behoorlijk betrokken zijn bij de kerk.

“Ik ben een fervent aanhanger van Manuel Castells. Hij gaat uit van sociale bewegingen in de steden. Globale problemen kun je enkel op lokaal niveau oplossen, is zijn uitgangspunt. Eerst moet een groep zich natuurlijk organiseren wil het een beweging worden. Wil die beweging succes hebben dan kan zij het best beginnen bij de locale politici, want die zijn goed te benaderen. Je bewerkt ze met een programma, waarin je van te voren bedenkt welke stappen nodig zijn om je positie als groep verbeterd te krijgen. Ik

heb altijd zo gewerkt met de groepen waarmee ik te maken had: de daklozen, de vluchtelingen, de drugsverslaafden, de seksuele minderheden. Het bleek dat de politieke partijen gevoelig waren voor zo’n aanpak. Niet allemaal natuurlijk, en ook niet allemaal even sterk, maar over het algemeen heb ik daar goede ervaringen mee. Al was het de laatste jaren duidelijk minder.”

Oecumenicalen en evangelicalen

Met de Pauluskerk was u bezig om die kansarme groepen te potentieren. Zijn er veel geestverwanten onder uw christelijke geloofsgenoten die maatschappelijk actief zijn?

“Je hebt twee stromingen in de christelijke wereld. De oecumenicalen vinden dat de kerk er is voor de wereld, dat ze met de mensen buiten de kerk moet samenwerken en dienstbaar moet zijn. Daar reken ik me toe. De evangelicalen hechten meer aan de bekering van het hart, het toelaten van Jezus tot jezelf... Dat zie je sterk aanwezig bij Youth for Christ en House of Hope. In de christelijke wereld zijn de evangelicalen aan de winnende hand. Op het gebied van media en midelen zijn ze briljant bezig, dat moet ik ze meegeven. De laatste tientallen jaren zie je toch ook wel beweging bij de evangelicalen. Ze beginnen langzaam maar zeker in te zien dat een meer maatschappelijke instelling bij een religieuze beweging past. Ik ga dan ook niet ontdekken dat ze goede din-

gen doen. Alleen zijn ze er niet toe geneigd om politieke conclusies uit hun maatschappelijk werk te trekken. Daarvoor moet je toch bij het wijkpastoraat zijn, die hebben toch meer met die geradicaliseerde en gepolitiseerde richting die ik voorstond en voorsta. Maar van die wijkpastors zijn er helaas niet teveel en er komt weinig jonge aanwas bij.”

Piet Boekhoud

Voorzitter College van Bestuur van het Albeda College

Interview expertmeeting Veiligheid en interesse

Niet de klant, maar de samenleving is koning

Piet Boekhoud ziet veel consumentisme bij de leerlingen van zijn ROC. De leerlingen zijn zich als klant gaan zien. Door zich zo op te stellen denkt de leerling dat alles naar hem toekomt, dat de samenleving voor die leerling zorgt. “Maar het is misleidend om te denken dat de samenleving dat wel zal doen. De samenleving ziet de jongere veel eerder als een economisch goed waaraan verdiend kan worden. Een leerling moet zich afvragen wat zijn bijdrage aan die samenleving zou moeten zijn.” En zo kom je uit bij Boekhouds drie v's van vertrouwen, verbinden en verantwoordelijkheid.

Voor een onderwijsinstelling betekent dit dat de leerlingen zich moeten ontwikkelen en ontplooiën. “Daar hoort een volrooster bij, dat er wat geleerd wordt. Wij draaien 925 klokuren per jaar, terwijl de norm op 825 ligt. Dat houdt ook in dat de leerlingen voor meer dan een zes min gaan, op tijd komen en zich aan hun afspraken houden. Dat geldt op school maar ook tijdens de stage. Daar moeten ze een arbeidsidentiteit ontwikkelen, dat ze weten hoe ze zich moeten gedragen bij het bedrijf waar ze stage lopen en later mogelijk een baan krijgen. Dat kan in een winkel zijn, of een zorginstelling, of een restaurant zoals 't Gemaal, waar onze stagiaires de veelal oudere gasten tot ieders tevredenheid bedienen.”

Het is overigens niet zo dat het consumentisme typisch iets is van de leerlingen. Ook de leerkrachten, de ouders, eigenlijk de hele samenleving is ervan doordrongen. “Als die oudere gasten van ons restaurant 's avonds diezelfde jongeren op de Lijnbaan tegenkomen, dan zijn ze opeens minder leuk. Als ze die jongeren dan zouden groeten met ‘Hé, ik ken jou van het restaurant’ dan zou er weer wat gewonnen zijn.”

Terug naar de schoolbanken

Het is overigens niet zo dat een ROC erg veel kan bereiken bij de leerlingen. “Ze hebben al veel meegemaakt, ze zijn al zestien, zeventien als ze bij ons op school komen. Dan moet je geen wonderen meer verwachten.” Voor Boekhoud moet het allemaal veel eerder beginnen, bij de voorschool, in het basisonderwijs. Wordt de ROC ook een Brede School? “Als je daaronder verstaat dat het vakkenaanbod moet verruimen met zaken als muziek en sport, dan worden wij geen Brede School. Maar kijk je naar het zorgaanbod, dan zijn we al een heel eind op weg. Niet omdat wij het brede schoolconcept wilden invoeren, gewoon omdat we er tegen aanliepen. Wij bemiddelen voor woningen, we bieden verslavingszorg, maatschappelijk werk en schuldhulpverlening.” Die hulpverleners op school zijn maar goed ook, want de docenten waren te veel met dingen bezig die niets te maken

hadden met hun eigenlijke taak: onderwijs geven. Wat Boekhoud betreft kan de zorg nog verder worden uitgebreid, maar dan moet eerst de hindernis worden genomen van de dwarsliggende financieringsstromen. “Zo willen wij graag de ggz in huis, maar die wordt uit de AWBZ gefinancierd. Dan lukt het nog wel om pilots op te zetten, maar structurele financiering blijkt een stuk lastiger.”

Stageplaatsen genoeg.

De huidige hoogconjunctuur in de economie zorgt er het laatste jaar voor dat stageplaatsen nu geen probleem meer zijn. Er is grote behoefte aan arbeidskrachten en dus ook stagiaires. Dat was in de jaren ervoor lastiger. Je gaat als werkgever geen stagiaires plaatsen als je tegelijk personeel moet ontslaan. Dat het andere economische tijden zijn, merkt Boekhoud zelfs aan zijn afspraken. Tegenwoordig kan hij elke avond bij een bijeenkomst op komen draven. Een paar jaar terug was hij niet welkom. “Natuurlijk is het nog steeds zo dat het voor een niveau-4 leerlingen makkelijker is om een stage te krijgen dan de jongeren uit de rebound (jongeren die extra aandacht verlangen).”

Verdubbeling maakt massaliteit onvermijdelijk

De gedachte dat de ROC's weer terug naar de wijk moeten om zo de afstand met de leerlingen, ouders en het bedrijfsleven kort te houden, verwijst Boekhoud naar het rijk der

romantische fabelen. “Het heeft ook nooit bestaan, wijkgebonden ROC's. Dertig jaar geleden waren er drie mts'en over de stad verspreid. En hoe moet ik me dat voorstellen, ROC-tjes met duizend leerlingen per school? Dan heb je zevenhonderd ROC's nodig, kan jij je dat voorstellen?”

“Dat verhaal begint aan de verkeerde kant. Vergeten wordt dat er veel meer deelname is aan het middelbaar beroepsonderwijs. In tien jaar tijd is het verdubbeld naar 70.000 leerlingen. Bedenk dan eens dat het gelukt is om voor al die nieuwe leerlingen stageplaatsen te vinden, al wil het tijdens recessies nog wel eens tegenzitten.” Je hoort wel eens klachten van de werkgevers over de bureaucratisering in het onderwijs. Die zou het hen onnodig moeilijk maken om stageplaatsen aan te bieden.

“Daar ben ik het wel mee eens. Het is een algemeen Nederlands verschijnsel: voortdurend roepen dat er minder regels moeten komen. Dan komen er vervolgens maatregelen en die blijken dan uit nog meer regels te bestaan. Er leeft ook te veel wantrouwen om de teugels te laten vieren, van rijksoverheid naar lagere overheden en van de overheid naar de burger toe. Dan vreest men fraude en ander misbruik.”

Veiligheidsdenken ook op school?

In de vijfde expertmeeting is een onderscheid gemaakt tussen preventie en socialisering enerzijds en repressie en discipli-

nering anderzijds. Speelt veiligheid meer op de ROC's dan vroeger, bestaat er zoiets als een veiligheidsbeleid?

“Wij zijn niet met repressie in zijn algemeenheid bezig. Het hangt heel sterk van de kenmerken van de leerling af. We hebben wel trajecten waar enige repressie plaatsvindt, maar die zijn voor bepaalde jongeren. Voor ons gaat het om ontplooiing. Rondom ontplooiing is heel veel structuur nodig, daar vragen die kinderen ook om. Het is een heel ingewikkelde samenleving waar ze naar kijken en ze krijgen weinig levende voorbeelden, alles ziet er ingewikkeld uit en dus vragen ze om structuur. Dat is eigenlijk ook een heel logische vraag.” Dus het toenemende veiligheidsdenken in de samenleving heeft het Albeda College niet beïnvloed?

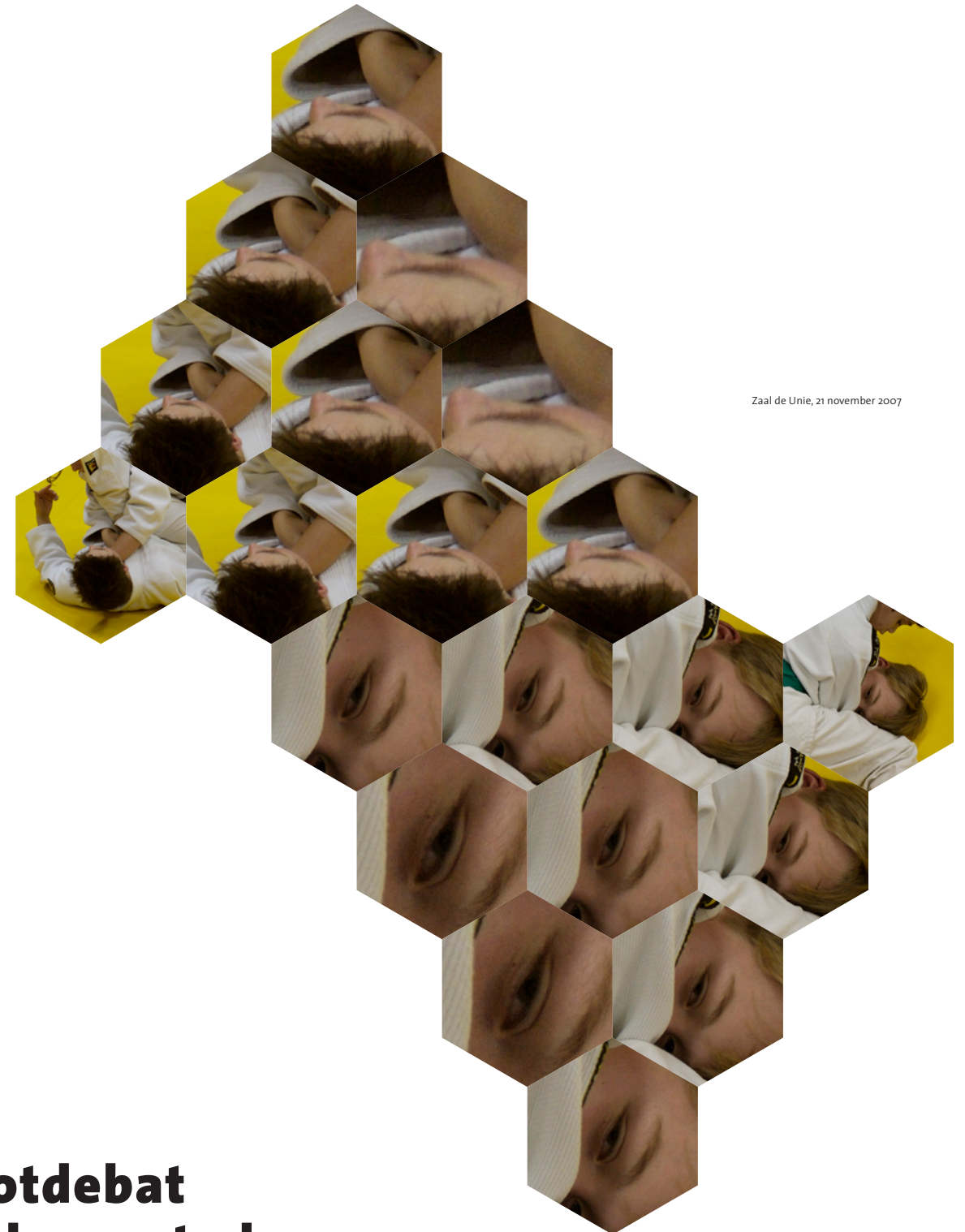
“Nee. We letten natuurlijk wel op wapenbezit en gewelddadig gedrag, maar we zijn niet meer aandacht aan veiligheid gaan besteden”, is het duidelijke antwoord van Piet Boekhoud.

Emancipatiemachine in versnelling

Zaal de Unie, 21 november 2007

Slotdebat Vakmanstad

160

Henk Oosterling

Dennis Kaspori

Godfried Engbersen

Patrick van der Klooster

Emancipatiemachine in versnelling
Slotdebat Vakmanstad
Vakmanstad/Skillcity
Vakmanstad/Skillcity
gespreksmoderator
AIR

Voor de intermezzi:

Wim Pak

schoolleider van basisschool Bloemhof Rotterdam

Hans Elemans

directeur stoomschip Rotterdam

Lucas Meijs

hoogleraar Volunteering, Civil Society and Businesses, Erasmus Universiteit

Na een korte, vrolijke intro door het duo Streetwise over vooroordelen ten opzichte van VMBO'ers opent Van der Klooster het debat met misschien wel het grootste nieuws van die avond. Arie Lengkeek, die hij vervangt, is zojuist vader geworden van een zoon.

Van der Klooster schetst het doel van de avond: Zal een concept als Vakmanstad er in slagen het sinds een dik jaar teruggekeerde beeld van de stad als emancipatiemachine in een stroomversnelling te brengen?

Na de opening is het woord aan Godfried Engbersen, hoogleraar algemene sociologie aan de EUR. Hij heeft in meerdere plaatsen gewerkt, maar toen hij naar Rotterdam kon komen, greep hij die kans meteen. Vlak voor de bijeenkomst kreeg hij van Oosterling een 'schilderij' ge-emaild (een schema van het concept Vakmanstad). Dat riep een aantal vragen op, waarvan hij de twee belangrijkste clusters voorlegt. Het eerste cluster draait rond de doelen en objecten van Vakmanstad. Welke zijn dat? In het tweede cluster staat de vraag centraal in hoeverre Vakmanstad geïncorporeerd is in de gemeentelijke diensten. Eerst maakt hij nog een kanttekening. Twee jaar geleden heerste in Rotterdam de oorlogmetafoor, met termen als interventieteams, stadsmarinier en hotspot-gebieden. Mogelijk dat na de avond van het slotdebat de metafoor omslaat van de stadsmarinier naar de 'stadstimmerman', die zich naast veiligheid en leefbaarheid gaat richten op sociale verbetering en emancipatie. Oftewel dat herovering vervangen wordt door opbouw.

Vakmanstad, wat is dat eigenlijk?

Engbersen gaat verder met zijn vragen over de doelen en objecten van Vakmanstad. Gaat het eigenlijk om vakmensen, om jongeren beter te kwalificeren?

Hoe is de verhouding tussen de specifieke kenmerken van de beroepsbevolking hier in de stad

ROTTERDAM VAKMANSTAD

161

en het begrip vakmanstad? Of gaat het eigenlijk noch om vakmensen, noch om Vakmanstad, maar om de totale transformatie van het sociaal-cultureel werk? Dat niet alleen het sociale en de architectuur bepalend zijn, maar ook het economische.

En hoe reik je de burgers de skills aan? Gaat het om aanleren van ambachtelijke vaardigheden of moet je je ook bekommeren om de sociale skills? Kortom, wat is Vakmanstad?"

Oosterling: Het heeft natuurlijk te maken met Creative City, waar de politiek en de ambtelijke top hier in Rotterdam op uit zijn. Rotterdam is inderdaad de kant opgegaan van arbeidersstad naar creatieve stad, er gaat al een miljard om in de creatieve evenementen en dat heeft een aantrekkingskracht naar buiten toe. Het OBR richt zich vooral op deze globale adhesie. Er is een groep die nu en al veertig jaar buiten de boot valt. Het gaat om mensen die geen vak hebben kunnen leren, geen startkwalificatie hebben. Dat is de politiek-economische dimensie. De ander kan je een politiekethische dimensie noemen. Het zijn niet alleen de vakskills, het gaat om veel meer: communicatieve, sociale, sportieve en culturele skills. Als je al die skills adequaat beheerst, dan weet je bij je omgeving respect af te dwingen."

Fysieke integriteit

Engbersen stelt dezelfde vraag aan Kaspori. Kaspori is vanuit zijn achtergrond als stedenbouwkundige sterk geïnteresseerd in hoe de mensen zich verhouden tot de gebouwde omgeving, wat gebeurt in het publiek domein.

"Rotterdam is nogal gecharmeerd van Richard Florida's 'The Rise of the Creative Class', maar de klasse die hij beschrijft is niet de klasse die je vooral in Rotterdam aantreft. Met Vakmanstad bereik je veel meer Rotterdammers en ben je tegelijkertijd creatief bezig."

Een centraal thema bij Vakmanstad is fysieke integriteit.

Oosterling: "Het begint bij de basisschool en loopt door tot in de universiteit. Je zult kinderen een bepaald zelfrespect moeten geven, een bepaalde interesse ten aanzien van anderen. Met fysieke integriteit wil je ze weer in contact brengen met hun eigen lichaam. Daarvoor hebben we de sportlijn, de ecolijn en de kooklijn ontwikkeld." Engbersen vraagt zich af in hoeverre Oosterling het normatieve en utopische niet tot zijn concept heeft laten doordringen. Die vraag legt hij voor aan Pak, die als schoolleider jarenlange ervaring heeft met de Brede School.

Eerste intermezzo: de Brede School.

Pak: “Voor de Brede School kregen wij allerlei methodes aangereikt die bij onze school niet werkten. Ze rustten de kinderen niet goed toe.” Hij is met kunstenaars gaan werken. “Leerkrachten geven antwoorden, kunstenaars stellen vragen aan de kinderen.”

Het overlijden van een leerkracht leidde tot een herdenkingsboom op het schoolplein. “Toen die boom, een perenboom, er eenmaal stond, beseften we dat we eigenlijk nauwelijks weten waar ons voedsel vandaan komt.”

En zo werden tegels gelicht en ontstond er een tuin.

Engbersen vraagt zich af of er op de school nog wel genoeg aandacht is voor rekenen en taal, met de startkwalificaties.

Pak: “De Cito-scores zijn ten opzichte van de andere scholen in de omgeving veel beter. De kinderen leren beter vanuit dat concrete leren, of zoals wij het noemen: authentiek leren. Ze weten zelf hun informatie te halen, en dat is handig voor later, of het kind nu vuilnisman wordt of op de universiteit zit.”

Niet te breed?

Oosterling plaatst de school van Pak in zijn context.

“Brede scholen hebben een dagarrangement. Dat betekent dat de kinderen op werkdagen hun wakende leven doorbrengen op school. Het sociale vangnet ligt binnen de school. In die lange tijd op school zal er ook gegeten moeten worden. En met dat eten kun je ook de wijk bereken, door de VMBO-kinderen (er zit ook een VMBO in het project van Pak) in een stagerestaurant aan wijkbewoners een maaltijd te laten voorschotelen. Daar komen allerlei mensen uit de wijk op af. Senioren, ouders. En zo leg je met het koken op school verbanden binnen de wijk.”

Engbersen vraagt zich af of dit concept ook op andere achterstandsgebieden van toepassing is.

Pak: “Niet alleen achterstandsgebieden. Mijn eigen kinderen (nu middelbare school) klagen dat zij niet op deze school hebben gezeten.”

Engbersen: “Sommigen zeggen dat de Brede School te breed geworden is.”

Pak: “Toen we met de Brede School begonnen kreeg ik wat extra zorg voor de kinderen en een ouderlokaal. Daarna passeerde het ene na het andere concept: de massaschool, de intensieve samenwerkingsschool en nu worden we per 1 januari 2008 een dagarrangementenschool. Steeds werd het aantal uren of het aanbod uitgebreid. Straks kunnen we de kinderen ook veel meer bieden. En met Oosterling werk ik nu aan een Multi-

Ziekteverzuim van 30 naar 5 procent

functionele Accommodatie, alle diensten voor kinderen in één gebouw, en dat gaat er komen.”

Engbersen vraagt zich af of Pak genoeg professionaliteit in de school heeft om al dat nieuwe beleid en al die nieuwe projecten te kunnen draaien.

Pak: “Het probleem zit hem niet in de klas, maar in het managen van al die veranderingen. We hebben op deze school een verzuimpercentage gehad van dertig procent, wat ongekend hoog was. Nu is het naar vijf procent gedaald.”

Met die Brede School wordt een school geacht om over multifunctionele ruimtes te beschikken. Beschikt de Bloemhofschool over zulke ruimtes?

Pak: “De school is een ontwerp van Van de Steur, die ook Boijmans heeft gebouwd, dus kan je ook kunstonderwijs geven in onze school, redeneren de mensen dan. Nou nee hoor, we hebben schreeuwend gebrek aan ruimte. Het restaurant wordt nu op het schoolplein gebouwd. Straks, bij de Multifunctionele Accommodatie gaat een aantal brede-schoolonderdelen in gebouwen om de school heen plaatsvinden.”

Pak heeft gemerkt hoe een goed gesprek helpt. Toen de koranlessen op een tijd bleken te vallen die moeilijk te rijmen was met het dagarrangement, was een telefoontje met de koepelorganisatie voldoende om de lestijden te veranderen.

Soms kan een boom wonderen verrichten. Pak wilde tijdens een algemene ouderavond ‘eventjes’ de perenboom laten zien en dat werd een langdurig gesprek over wat authentiek leren nu precies is.

Tweede intermezzo: Wijkeconomie met de SS Rotterdam

Economische ontwikkeling is een belangrijke pijler van het Vakmanstadconcept. In dat concept wordt veel waarde gehecht aan de wijkeconomie, omdat het zo goed past bij het inclusieve model van stedelijke ontwikkeling dat Vakmanstad voorstaat. Hoe kan je wijken economisch zelfstandiger maken? Daarvoor lijkt cultureel ondernemerschap, wat zoveel betekent als zelfbewust ondernemerschap, een goede leidraad.

Het wordt toegepast in Freehouse van Jeanne van Heeswijk en Dennis Kaspori. Steeds weer wordt een kunstenaar aan een groep ondernemers gekoppeld, en zij zoeken in gezamenlijkheid naar oplossingen om die ondernemers, hun ondernemende omgeving en als het even kan ook de stad vooruit te helpen.

Van Heeswijk en Kaspori zijn met dit soort experimenten erop uit nieuwe vormen van financiering, samenwerking en dus ondernemerschap te ontwikkelen.

Engbersen wil weten of het soort experimenten als op het Afrikaanderplein niet tot eenmalig nieuwsgierigheidbezoek leidt en dan weer roemloos ten onder gaat.

Oosterling weet dat de experimenten tot nu toe nog niet tot grote successen hebben geleid. Maar het is belangrijk om door te gaan, want eten is een belangrijk middel voor ontmoeting en het kweken van interesse. Maar dan moet het wel in een groter geheel geïntegreerd worden en daar heeft het tot nu toe aan ontbroken.

Uit de zaal komt het bezwaar dat de experimenten tot nu toe in de Afrikaanderwijk als Solo en 't Gemaal als een soort ufo's zijn neergelaten. Waarom geen lokale patatzaak geüpgraded? "Dat is ook prima", aldus Oosterling, "maar ook zo'n patatzaak moet passen in de overige maatregelen in de omgeving, anders wordt ook zo iets niets."

Megalomaan

Engbersen verschuift de focus naar een andere schaal: die van het grootondernemerschap. Het megalomane project van de SS Rotterdam. Het woord is aan Hans Elemans. Met 228 meter lengte, 30 meter breedte, 13 verdiepingen, 280 hotelkamers, een theater met 550 stoelen en 3 grote restaurants heeft Elemans grote verwachtingen voor Zuid en Katendrecht. Dat is niet alleen door de 1200 arbeidsplaatsen die het schip naar verwachting zal opleveren (400 aan boord, 800 op de wal), maar ook door de uitgebreide mogelijkheden voor stages waar Elemans de pachtende ondernemers op het schip contractueel op wil vastleggen. Op jaarbasis zo'n duizend stageplaatsen.

Katendrecht moet ermee rekening houden dat straks zo'n 600.000 mensen de wijk bezoeken. "Daarover is een heel open gesprek geweest met de bewonersorganisatie. Zij hadden heel veel vragen, waar ik nog weinig antwoorden op kon geven. Het besluit om het schip te kopen moest plotsklaps genomen worden; pas daarna zijn Martien Kromwijk (directeur van Woonbron, de eigenaar van het schip) en ik gaan bedenken hoe wij het gingen doen. Toen is de omgeving erbij betrokken en gaandeweg zijn de Katendrechtters ambassadeurs van het schip geworden. Er zijn ook aardig wat Katendrechtters die betrokken zijn bij het schip, hetzij professioneel hetzij als vrijwilliger."

Schaalgrootte en knooppunten

Maar het is niet alleen Katendrecht dat wordt verblijd met de komst van het stoomschip.

Elemans is regelmatig bezoeker van de Ramblas, de winkelstraat van Barcelona. Zo'n winkelstraat moet er ook komen van schip naar Afrikaanderplein. Dat is een winkelstraat van twee kilometer. Een prachtige uitbreiding van het aanbod voor die 600.000 passagiers op het schip."

Een bezoeker van de bijeenkomst raakt wat in de war. Hoe moeten voorzieningen als 'de Rotterdam', Ahoy' en Lantaarn-Venster geplaatst worden ten opzichte van de vaak kleinschalige en wijkgerichte projecten van Vakmanstad?

Eerst plaatst Oosterling een kanttekening bij de stages. "De stages op het schip passen in een algemene strategie om bij stages steeds terug te koppelen naar de onderwijsvorm ervoor. De leerlingen van het VMBO lopen een maatschappelijke stage op een basisschool, de MBO-leerlingen op de VMBO, enzovoorts, tot uiteindelijk de universiteitsstudenten, die voor hun maatschappelijke stage terugkeren naar de wijk."

Oosterling gaat dan in op de schaalgrootte: "Dat soort voorzieningen als 'de Rotterdam' zijn top-down, Vakmanstad richt zich op bottom-up initiatieven. Er is wel een verbinding te maken tussen die grote voorzieningen en de Vakmanstad-initiatieven, waarbij de grote voorzieningen als ijk- of knooppunten de andere initiatieven verbinden. Zo kunnen zich in de omgeving van NOW & WOW allerlei productkunstenaars vestigen die de creativiteit dan naar de wijk brengen."

Wat Elemans betreft mogen die verbindingen gelegd worden. "Het schip heeft de wijk harder nodig dan omgekeerd. Daar richten wij ons op."

Derde intermezzo: de burgerparticipatie in de Civil Society.

Engbersen merkt op dat Nederland een grote traditie heeft als het gaat om vrijwilligerswerk, maar dat zoiets in de kwetsbare wijken van Vakmanstad ingewikkelder ligt.

Voor Oosterling zijn de wijken essentieel. Hij geeft een voorbeeld met JoLo, Jongeren Lossen het Op. "Daar doen jongeren van twaalf tot achttien jaar aan buurtmediatie, waarbij ze de conflicten in de buurt niet zozeer oplossen, maar tot een vergelijk komen met de ruziënde partijen. Die jongeren, van alle opleidingsniveaus overigens, ontwikkelen zo communicatieve en sociale skills.

Interessanter voor ons is het dat die jongeren vanuit de school naar buiten gaan, met de wijk verbonden worden. Zo krijg je de burgerparticipatie waar wij op uit zijn om de Brede School de wijk in te krijgen, met de bijbehorende creativiteit en skills."

Het is vooral de geringe betrokkenheid van ouders bij het onderwijs waardoor het onderwerp van burgerparticipatie aan de orde komt. “Daar is bij Vakmanstad een aanzienlijk positievere kijk op, toch?” vraagt Engbersen aan Pak. Pak: “Het is maar hoe je het aanpakt. Onze ervaring is dat je bij Antilliaanse ouders niet moet aankomen met algemene ouderavonden of discussies over een Multi Functionele Accommodatie. Maar laat je hun kinderen optreden bij de een of andere manifestatie, dan komen ze allemaal en gaan ze vrolijk uit hun dak. Op zulke momenten is er contact met die ouders en kunnen we verder.”

Vrijwilligers: Bereidheid, Beschikbaarheid, Geschiktheid

Lucas Meijs, bijzonder hoogleraar Volunteering, Civil Society and Businesses aan de Erasmus Universiteit, begint met te wijzen op twee punten. “Het eerste punt is dat we bij het vrijwilligerswerk van tegenwoordig moeten uitgaan van een zwaar georganiseerde samenleving. Terloops afspraken maken gaat niet meer. Je weet gewoon niet in je agenda bij wie je nu weer moet zijn. Je moet thuis zijn, je moet werken, je moet aan je opleiding denken, je moet je geld verdienen, je moet eten, je moet koken, afijn, al die dingen leggen claims op je agenda. Je moet aan mensen heel duidelijk maken wat van ze verwacht wordt.

We moeten tegenwoordig voor onze afspraken allerlei strategieën bedenken en combineren. Bij vrijwilligerswerk heb je een scenario nodig. Je brengt het aanbod van een specifieke organisatie samen met de individuele bereidheid, beschikbaarheid en geschiktheid van de mensen. De bereidheid is nooit het probleem: die is altijd hoog. Veel moeilijker gaat het met de andere twee: de beschikbaarheid en geschiktheid. Een accountant die zich bij een ouderenorganisatie meldt omdat hij wil rolstoelduwen, maar door de organisatie tegen zijn zin wordt ingezet voor de boekhouding, dat is een duidelijk voorbeeld waar het mis kan gaan. Het is de hoogste tijd dat we de dingen creatief gaan combineren. Waarom zetten we altijd in op individuen voor het vrijwilligerswerk en niet op bijvoorbeeld leefeenheden? Waarom organiseren we geen datingclubs rond vrijwilligerswerk? Dan spreek ik van geleid vrijwilligerswerk waarbij een derde partij ervoor zorgt dat het vrijwilligerswerk tot stand komt. Dat gebeurt al op het Calvin in Rotterdam-Zuid, waar Fortis, Rabobank en IBM een convenant hebben gesloten voor maatschappelijke stages van hun personeel.

Liever niet te veel professionalisering

Het tweede punt dat Meijs ter sprake brengt is de toenemende professionalisering in het vrijwilligerswerk. Dat de vrijwilligers moeten scoren, dat je zoals bij buurtbemiddeling een percentage geslaagde bemiddelingen moet halen. Meijs ziet het veel liever de kant opgaan van mutual support/mutual benefit-organisaties. Daar zijn de vrijwilligers diegenen die ook profiteren van de vrijwilligheid. Suikerzieken die andere suikerzieken helpen, of waar dan ook: in de hockeyclub, bij de duivenmelkers. Zulke organisaties bestaan bij de gratie van het mogen discrimineren: voetbal je niet, dan kan je ook geen vrijwilliger worden.

Vakmanstad en vrijwilligers (maatschappelijke stages)

Een ander organisatievorm is die van de campaigning-organisaties. Anders dan de dienstverleners, die zich vooral op de samenleving richten, staat bij dit soort organisaties enkel de achterban centraal. “Wil je bij Vakmanstad de Civil Society en de vrijwilligheid een hoofdrol laten spelen, dan zal je als campaigning-organisatie je moeten richten op het verhogen van de bereikbaarheid en geschiktheid van de vrijwillige stagiairs: je afvragen en vragen hoe zij het best in te zetten zijn. ‘Jij moet wat gaan doen. Wat ga je doen?’”

Engbersen verwijst naar een onderzoek onder allochtone vrouwen, waarbij een grote bereidheid bleek bij die vrouwen om zich in te zetten als vrijwilliger, maar dat ze het nog niet deden. Dat was nogal verrassend.

Meijs: “Belangrijk voor het vrijwilligerswerk in de Civil Society zijn mutual-supportorganisaties. Daar vindt de ‘bonding’ plaats en daar moet je de ‘bridging’ tot stand brengen. Helaas gebeurt dat veel te weinig. We focussen te veel op professionals met wat vrijwilligers erbij.”

Dé mutual-supportorganisatie die als de grote leverancier van vrijwilligers optrad was de kerk. Maar die is als bron in rap tempo aan het verdampen.

En dan komen we bij de stedenbouw met de kanttekening van Elemans dat er in een deelgemeente als Feijenoord nog maar negen sportverenigingen zijn, terwijl in een even grote gemeente als Roosendaal er 110 zijn. Sportvoorzieningen krijgen in Rotterdam nauwelijks de ruimte. “En nu Zuid zo gigantisch hergestructureerd wordt, moet die ruimte er ook komen.”

Jongeren kunnen nergens heen

Oosterling daarover: “Gymlokalen op scholen zijn nu meestal’s avonds gesloten. Daar komt nu enige verandering in met duale trajecten voor gymleraren en sporttrainers. Dat is één.

Het tweede is dat het maatschappelijke middenveld goeddeels verdwenen is. Gevolg is dat buurthuizen nu nog maar twee keer per week tot elf uur open zijn. Daar is te weinig geld voor en dus te weinig personeel. Gevolg van die twee ontwikkelingen is dat de jongeren nu nergens naar toe kunnen.

De derde interessante ontwikkeling is dat studenten van de universiteit nu de gelegenheid krijgen om een maatschappelijke stage te lopen. Stel je voor dat een Turkse studente Turkse ondernemers in de wijk gaat helpen bij het opzetten van een ondernemingsplan of een inkoopcombinatie.

Meijs waarschuwt er wel voor dat het niet zo makkelijk gaat. “Je moet dan wel zorgen dat je in de agenda’s van die studenten komt. Tweede punt is dat je al die voorzieningen niet allemaal klaar moet zetten, dus biedt lege ruimtes aan met veel kasten, waar elke club dan zijn ruimte kan inrichten, zijn ding kan doen en daarna weer vrij kan maken voor de volgende club.”

Reacties uit de zaal

Een bezoeker wil weten van waaruit het idee van Vakmanstad is ontstaan en waar het toe moet leiden.

Oosterling verwijst naar een toekomstvisie voor Rotterdam die hij in een lezing in 2004 presenteerde. “Daar is toen vooral vanuit de hoek van de woningcorporaties positief op gereageerd. Die herkenden zich in de integrale aanpak, want ze snapten dat ze wat anders onder beheer moesten verstaan dan enkel het stapelen van stenen.”

Kaspori vult hem aan: “Er was ook acute noodzaak. Die was veroorzaakt door de Rotterdamwet, dat mensen met een inkomen beneden de 120% van het minimuminkomen de stad niet meer in mochten. Toen vroegen de corporaties zich af wat zij moesten met die 90% bewoners van hun die al onder die norm zaten.”

Oosterling: “De corporaties waren ook na hun privatisering in een speculatieve situatie terechtgekomen waaruit ze werden teruggefloten door de overheid. De publieke ruimte werd veronachtzaamd. Dat besef van het belang van het sociale dringt nu door in alle lagen. Ook bij Pact op Zuid hebben ze een jaar nodig gehad om in te zien dat je er met slopen en bouwen alleen niet komt.

Het is niet zo dat Vakmanstad zomaar vanzelf komt, er moet blijkbaar iets buiten de bestaande structuren om worden geschapen, net als de stadsmarinier voor het veiligheidsbeleid.

“Wanneer is Vakmanstad klaar?” vraagt Engbersen. “Is dat een situatie waarbij jullie je ding hebben gedaan en we dan weer overgaan tot de orde van de dag, of zijn ook de bestaande instituties anders gaan werken?”

Oosterling vindt de tien jaar die Engbersen voor Vakmanstad wil uittrekken eerder “iets om mee te beginnen”.

Een van de bezoekers is niet zo hoopvol over de veranderingsbereidheid van de woningcorporaties. Hij ziet te veel regeluitvoerders van MBO-niveau bij de woningcorporaties die krakers er alleen maar uit willen, terwijl ze het creatieve potentieel van die mensen over het hoofd zien. Vroeger waren het nog vooral HBO’ers, die gingen wat soepeler met de lastpakken van de kraakbeweging om.

Engbersen ziet om zich heen toch wel een groeiend besef bij de instellingen dat ze kwaliteit in huis moeten halen.

Denken Kaspori en Oosterling dat ze voldoende bedacht hebben om de cultuuromslag in Rotterdam te bewerkstelligen?

Oosterling heeft goede verwachtingen. “Je ziet op vele terreinen beweging ontstaan. Kijk maar naar Pact op Zuid, of de woningcorporaties.”

Engbersen is wel bevreesd dat met al dat integraliteitsdenken vergeten wordt dat er dan niets meer gebeurt omdat de schoenmaker zich niet meer bij zijn eigen leest houdt. Zo heeft Oosterling het nooit bedoeld. Het gaat erom dat de verkokerde specialist een “poreusiteit” ontwikkeld, een open instelling naar de ander toe. Binnen het skills-begrip past ook juist het proportionaliteitsdenken waardoor de een zich openstelt voor de ander. Hij kan dan immers vanuit zijn skills de zaken beter naar waarde schatten.

Hoe origineel

Engbersen ontwaart André Ouwehand onder de bezoekers. Ouwehand is onderzoeker van het OTB in Delft en iemand die heel gebouwd Nederland heeft afgereisd.

“En vinden momenteel een heleboel intrigerende ontwikkelingen plaats in Rotterdam. De vraag is of daar zo’n allesomvattende paraplu overheen past. Het heeft af en toe iets heel hermetisch, of het zo moet en er geen ontsnappen aan is.”

“De 50-plussers in de zaal horen hier een echo van de zelfvoorzienende wijken, een idee dat het in de tachtiger jaren heel goed deed, maar faliekant mislukt is. Het was uit Amerika geïmporteerd en sloeg hier niet aan omdat ons voorzieningenpeil veel hoger ligt.”

Maar de logica van Vakmanstad dat je voor vernieuwing moet aansluiten op hetgeen je al hebt, onderschrijft Ouwehand volledig.

De laatste drie

Engbersen heeft nog drie afsluitende kanttekeningen te maken.

“De eerste is nogal pijnlijk voor sociologen. Je kunt voor je vernieuwing een blik topdeskundi-

gen opentrekken, maar als je geen bevlogenheid hebt, wordt het niets. Dat maakte eigen onderzoek onder stadsvernieuwingsprojecten met zulke topteam duidelijk.

Je komt ook nergens als je je niet grondig in de lokale situatie verdiept.”

Engbersen is maar al te vaak verhalen tegengekomen waarin over de noodzaak van sociale cohesie en het tegengaan van de maatschappelijke tweedeling wordt gerept. “Dan ruik je de geur van de beleidsrapporten en de wetenschappelijke studies al waarop die verhalen gebaseerd zijn.”

En een derde punt is volgens Engbersen dat de bewoners zo veel mogelijk betrokken moeten worden in de discussies over onderwijs, arbeid en ondernemerschap.

Engbersen eindigt de avond met een oproep.

“ Het belangrijkste punt wat ik zou willen meegeven is om dit begrip, wat een inspirerend en gevleugeld begrip kan worden naast de stadsmarinier, om het in te laten dalen in de bestaande organisaties. Dat het niet de filosoof en de architect zijn die als buitenboordmotor fungeren, maar dat het een brede beweging wordt. “

zie:

www.vakmanstad.nl

en

www.antenne.tv

voor een *videoverslag* van dit slotdebat

Michael Braungart & William McDonough
Cradle to Cradle: Afval = voedsel
Search Knowledge Scriptum, Heeswijk, 2007

Gabriël van den Brink
Culturele Contrasten,
Het Verhaal van de Migranten in Rotterdam
Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, 2006

Gemeente Rotterdam
Stadsvisie Rotterdam
Gemeente Rotterdam, dS+V, 2007

Maarten Hajer & Arnold Reijndorp
Op zoek naar nieuw publiek domein
NAi Uitgevers, Rotterdam, 2001

Richard Florida
The Rise of the Creative Class
Basic Books, New York, 2002

Richard Florida
The Flight of the Creative Class,
The New Global Competition for Talent
Harper Collins, New York, 2005

Jane Jacobs
The Economy of Cities
Vintage, New York, 1970

Jane Jacobs
The Death and Life of Great American Cities
Vintage, New York, 1989

Dennis Kaspori & Henk Oosterling
Bewoningsin(ter)venties,
Een Prospectus voor Alternatieve Woningbouw
The Maze Corporation, Rotterdam, 2003

Charles Landry
The Creative City, A Toolkit for Urban Innovators
Earthscan Publications, London, 2000

Arie Lengkeek (red.)
Stedelijkheid als rendement.
Privaat initiatief voor publieke ruimte
Trancity/AIR, Haarlem/Rotterdam, 2007

Paul Meurs & Marc Verheijen (red.)
In Transit.
Mobiliteit, stadscultuur en stedelijke
ontwikkeling in Rotterdam
NAi Uitgevers, Rotterdam, 2003

Henk Oosterling & Siebe Thissen (red.)
Grootstedelijke reflecties.
Kunst en openbare ruimte
InterAkta 5, CFK Rotterdam 2002

Robert D. Putnam
Bowling alone, Simon & Schuster
New York, 2000

Saskia Sassen
The Global City.
New York, Londen, Tokyo, Princeton
University Press, Princeton, 2001

Richard Sennett
The Craftsman
Penguin Books, Londen, 2008

Patricia van Ulzen
Dromen van een Metropool,
De Creatieve Klasse van Rotterdam 1970-2000
Uitgeverij 010, Rotterdam, 2007

Jan Verwijnen & Panu Lehtovuori [ed.]
Creative Cities, Cultural Industries, Urban
Development and the Information Society
UIAH Publications, Helsinki, 1999

VROM-raad
Stad en stijging, sociale stijging als leidraad
voor stedelijke vernieuwing.
VROM-raad, Den Haag, 2006

**Henk Oosterling
(Filosoof,
Rotterdam, 1952)**

Henk Oosterling werkt als universitair hoofddocent Filosofie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, en is directeur van het Centrum voor Filosofie & Kunst (CFK) van de Faculteit der Wijsbegeerte. Zijn onderzoek richt zich op de interculturele filosofie en de kruisbestuivingen tussen filosofie, kunst en politiek.

De publiekslezing Kleurloos Rotterdam 2025. Werk in uitvoering is de eerste kiem van het strategisch onderzoeksmodel Rotterdam Vakmanstad. Hij geeft deze lezing in 2004 als de jaarlijkse Rotterdam Lezing van de Erasmus Universiteit. Met deze lezing presenteert de universiteit jaarlijks relevant onderzoek van één van zijn onderzoekscentra aan de stad – in dit geval van het Centrum voor Filosofie & Kunst (CFK) van de Faculteit der Wijsbegeerte. ‘Kleurloos’ duidt in negatieve zin op de nivellerende tendensen die het grootstedelijke samenleven steeds eenvormiger, dus grijzer maken. Deze ‘vergrijzing’ – in neutrale zin: de ‘grijze golf’ die het debat op dat moment in zijn greep houdt – pareert hij met een verjonging of vergroening, waarin ook de hedendaagse ecologische problematiek doorklinkt. In positieve zin wijst ‘kleurloos’ echter op de komst van een samenleving waarin huidskleur of geloof niet meer de maatschappelijke debatten domineert.

Oosterling zet in zijn politiek-filosofische analyse van Rotterdam een autobiografische toon. Hij refereert aan zijn vrijwilligerswerk tussen 1975 en 1985 met onderwijsexperimenten op de lagere school, het schrijven van taalmethodes voor gastarbeiders en allochtone werkende jongeren, de samenstelling van een ecologiemethode voor Rotterdamse kinderboerderijen en het runnen van een Japanse zwaardvechtschool. Die ervaringen speelden een rol bij zijn academisch onderzoek naar kunst- en cultuurpraktijken, openbare ruimte en stedelijke vernieuwing.

De reacties op de lezing zijn positief. Maatschappelijke organisaties als SONOR tonen belangstelling, maar ook de koepelorganisatie voor woningcorporaties in Rotterdam. Op uitnodiging van Dries Ouwerkerk, directeur van Maas-koepel wordt begonnen deze visie door te vertalen naar de wijken. Hoe kan deze visie concreet een dragend concept in de wijken vormen, dat relevant is voor de woningcorporaties? Oosterling werkt deze vraag uit met architect Dennis Kaspori, met wie hij in het verleden intensief heeft samengewerkt. In deze lezing introduceren Oosterling en Kaspori het concept Rotterdam Vakmanstad.

Na het met AIR opgezette publiek onderzoek Rotterdam Vakmanstad is Oosterling naast zijn academische positie een zelfstandige adviespraktijk begonnen. In opdracht

van Karin Schrederhof/Pact op Zuid, gesteund door wethouder Dominic Schrijer, vertaalt hij de strategische visie Rotterdam Vakmanstad naar een tactisch en operationeel niveau.

Zie

www.henkoosterling.nl

**Dennis Kaspori
(Architect,
Heerlen, 1972)**

Dennis Kaspori is architect en oprichter van The Maze Corporation, een bureau dat zich richt op onderzoek en ontwikkeling op de gebieden van wonen, ontwikkelingsplanologie en stedelijke vernieuwing. Het bureau richt zich op het ontwikkelen van een geëngageerde architectuurpraktijk waarin gezocht wordt naar nieuwe ruimtelijke oplossingen, alternatieve organisatiemodellen en instrumenten die de participatie binnen de ruimtelijke planvorming verbreden. Hij werkt binnen dit complexe veld nauw samen met andere disciplines, waaronder kunst, filosofie en softwareontwikkeling.

In 2003 doet hij in het tijdschrift Archis een oproep voor een reorganisatie van de architectonische praktijk. In analogie met de open source software ontwikkelt hij een model waarin samenwerking en uitwisseling van kennis de doelen zijn in de praktijk die hij voor ogen heeft. Vanaf dat moment heeft hij tal van projecten uitgevoerd die zich richten op meer inclusieve vormen van stedenbouw en architectuur.

Sinds 2005 werkt hij regelmatig samen met beeldend kunstenaar Jeanne van Heeswijk, bijvoorbeeld in Amsterdam-Slotervaart voor het project Face Your World, StedelijkLab Slotervaart. Scholieren en buurtbewoners ontwerpen gedurende zes maanden op

locatie met speciaal ontwikkelde software een nieuw park voor hun buurt. Gezamenlijk publiceren Van Heeswijk en Kaspori regelmatig en vragen zij aandacht voor de rol van culturele interventies in de stedelijke ontwikkeling.

Van Heeswijk was in 1998 begonnen met de ontwikkeling van cultureconomische interventies voor het Oude Westen in Rotterdam. Als uitgangspunt gebruikt zij het zogenaamde Freehouse- of Freies Haus-model. In dit model kunnen in specifieke ruimtes nieuwkomers in de stad onder gunstiger omstandigheden hun ondernemerschap ontwikkelen. De stad verzekert zich op deze manier van een blijvende stroom aan nieuwe mensen, ideeën en producten. In 2003 sluit Kaspori zich aan en trekken zij het Freehouse-concept door naar de rest van de stad.

Oosterling en Kaspori voerden in 2002 samen met Siebe Bakker een onderzoek uit naar alternatieve woonvormen waarin coalities van nationale en lokale overheden en marktpartijen onderzocht werden. In de publicatie Bewonersin(ter)venties. Een prospectus voor alternatieve woonvormen (2003) lanceren zij het begrip ‘trajectontwikkelaar’. Daarin wordt het toenemende belang benadrukt van het beheer van openbare ruimte en het denken in wooncarrières, woonsferen en leefstijlen bij woningcorporaties en projectontwikkelaars. In ‘trajectontwikkelaar’ tekenen

zich de contouren van de integraliteit en de bottom-up-aanpak van Vakmanstad zich reeds af: een dynamisch grid van fysieke, economische, sociale en culturele trajecten en knooppunten.

In het kader van de regeling Intendant Culturele Diversiteit van het Fonds Beeldende Kunsten Vormgeving Bouwkunst (BKVB) werkt Kaspori met van Heeswijk verder aan een concrete toepassing van het model Rotterdam Vakmanstad in Freehouse-projecten. Daarin werken lokale ondernemers samen met ontwerpers en kunstenaars aan de ontwikkeling van nieuwe culturele producten.

Zie

www.themaze.org/

AIR

AIR foundation is het architectuurcentrum van Rotterdam. Het daagt uit tot het publieke en professionele gesprek over de architectuur, stedenbouw, stadsontwikkeling en landschapsarchitectuur van Rotterdam en zijn regio.

AIR beschouwt architectuur als een vorm van kunst die het dagelijks leven leuker en mooier kan maken. Het gaat AIR naast de kwaliteit van de gebouwde omgeving evenzeer om het gebruik en beleving van de publieke ruimte, tot en met de betekenis van het landschap in en om de stad. Niet alleen beschouwt het stedenbouw, landschapsarchitectuur en stedelijke ontwikkeling als aanverwante disciplines of onderwerpen, het zoekt ook voortdurend de koppeling met sociale en economische, dus niet-fysieke, ontwikkelingen. AIR organiseert zijn activiteiten alleen als deze betekenis en relevantie (kunnen) hebben voor Rotterdam.

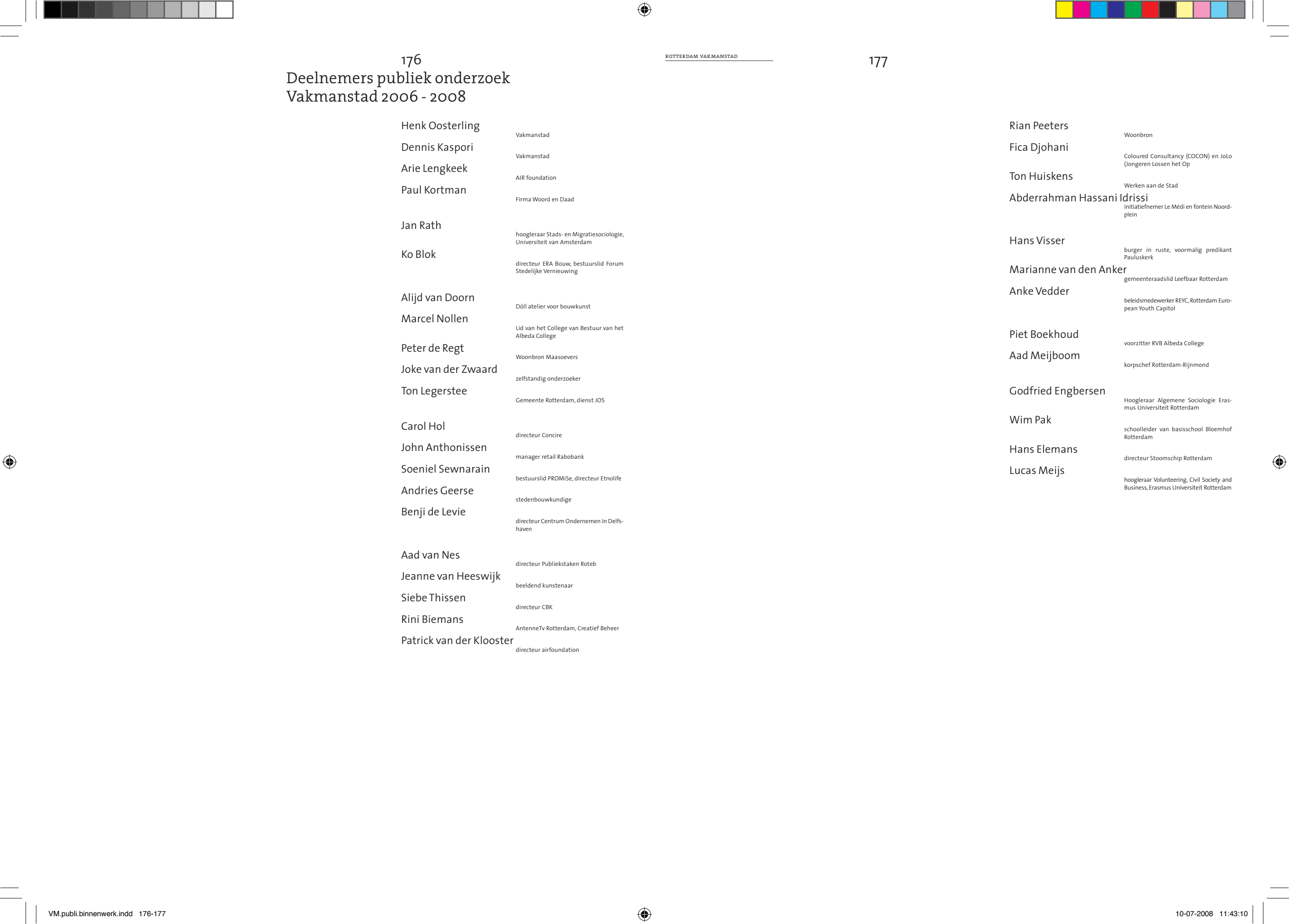
AIR hanteert een brede definitie voor debat: daaronder rekent het professionele en publieke menings- en oordeelsvorming door middel van onderzoek, uitwisseling, excursie, publicatie, tentoonstelling, filmvertoning, workshop en prijsvraag. AIR bouwt gestaag aan een inhoudelijk en precies gesprek over Rotterdam, dat verschillende niveaus en uiteenlopende spelers met elkaar verbindt. Het ontwikkelen van nieuwe vormen en methodes voor dit gesprek ziet AIR als een belangrijk aspect van zijn

culturele profiel. Door thema's in programma's uit te werken betreft AIR uiteenlopende publieksgroepen en deelnemers op elkaar in het gesprek over Rotterdam.

Het publieke onderzoek Rotterdam Vakmanstad is één van de programma's van AIR geweest in de periode 2006-2008. Met deze publicatie wordt het publiek onderzoek afgerond.

Zie

www.airfoundation.nl

Henk Oosterling	Vakmanstad
Dennis Kaspori	Vakmanstad
Arie Lengkeek	AIR foundation
Paul Kortman	Firma Woord en Daad
Jan Rath	hoogleraar Stads- en Migratiesociologie, Universiteit van Amsterdam
Ko Blok	directeur ERA Bouw, bestuurslid Forum Stedelijke Vernieuwing
Alijd van Doorn	Döll atelier voor bouwkunst
Marcel Nollen	Lid van het College van Bestuur van het Albeda College
Peter de Regt	Woonbron Maasoever
Joke van der Zwaard	zelfstandig onderzoeker
Ton Legerstee	Gemeente Rotterdam, dienst JOS
Carol Hol	directeur Concire
John Anthonissen	manager retail Rabobank
Soeniel Sewnarain	bestuurslid PROMiSe, directeur Etnolife
Andries Geerse	stedenbouwkundige
Benji de Levie	directeur Centrum Ondernemen In Delfs- haven
Aad van Nes	directeur Publiekstaken Roteb
Jeanne van Heeswijk	beeldend kunstenaar
Siebe Thissen	directeur CBK
Rini Biemans	AntenneTv Rotterdam, Creatief Beheer
Patrick van der Klooster	directeur airfoundation

Rian Peeters	Woonbron
Fica Djohani	Coloured Consultancy (COCON) en JoLo (Jongeren Lossen het Op)
Ton Huiskens	Werken aan de Stad
Abderrahman Hassani Idrissi	initiatiefnemer Le Mèdi en fontein Noord- plein
Hans Visser	burger in ruste, voormalig predikant Pauluskerk
Marianne van den Anker	gemeenteraadslid Leefbaar Rotterdam
Anke Vedder	beleidsmedewerker REYC, Rotterdam Euro- pean Youth Capitol
Piet Boekhoud	voorzitter RVB Albeda College
Aad Meijboom	korpschef Rotterdam-Rijnmond
Godfried Engbersen	Hoogleraar Algemene Sociologie Eras- mus Universiteit Rotterdam
Wim Pak	schoolleider van basisschool Bloemhof Rotterdam
Hans Elemans	directeur Stoomschip Rotterdam
Lucas Meijs	hoogleraar Volunteering, Civil Society and Business, Erasmus Universiteit Rotterdam

Colofon

Deze publicatie is met de grootst mogelijke zorg samengesteld. AIR foundation is niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden in de tekst of de afbeeldingen. Aan de inhoud van deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend.

AIR foundation
Postbus 21828
3001 AV Rotterdam
www.airfoundation.nl

© 2008 de auteurs, AIR foundation, Rotterdam

ISBN/EAN

978-90-79284-02-3

Uitgever

AIR foundation

Samenstelling en redactie

Henk Oosterling

Dennis Kaspori

Arie Lengkeek, AIR foundation

Productiebegeleiding

Saskia Derksen, AIR foundation

Teksten bijeenkomsten en profielen;
eindredactie overige teksten

Paul Kortman, Firma Woord & Daad

Fotografie

Carel van Hees

Vormgeving

Roger Teeuwen (www.rogerteeuwen.nl)

Druk

Drukkerij De Nieuwe Grafische

Oplage

500

Uitgave

juli 2008

Het publiek onderzoek en de publicatie
Rotterdam Vakmanstad zijn mede mogelijk gemaakt dankzij financiële bijdragen van:

expertmeetings, debatten, publicatie

Stimuleringsfonds voor Architectuur

BKVB

publicatie

Stichting Bevordering van Volkskracht

foto-essay

CBK

180

